

Impactverslag 2022

Een terugblik op ons jubileumjaar

50 JAAR
NATUUR
& MILIEU

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Onze visie & missie	7
Keuzes gebaseerd op transitie­model DRIFT	8
Onze kernwaarden	8
Onze aanpak	9
Onze impact	10
Onze bereikte impact van de afgelopen 50 jaar in vogelvlucht	10
Minder fossiel en meer duurzame energie	14
Onze visie	15
Ons werk	15
Uitgelicht project Gasvrij wonen	17
Anders reizen en minder vliegen	22
Onze visie	23
Ons werk	23
Uitgelicht project Aanpak luchtvaart	24
Op weg naar een natuurinclusieve kringlooplandbouw	29
Onze visie	30
Ons werk	30

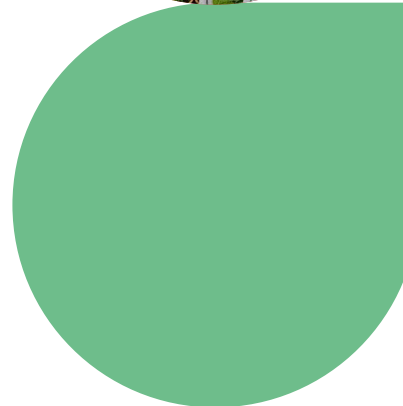

Foto: Ad Hodde

Inhoudsopgave

Uitgelicht project: Versnelling reductie stikstof 33

Circulaire economie 37

Onze visie 38

Ons werk 38

Mediabereik 40

Bereik en achterban 42

Donateurs 44

Organisatie en duurzaamheid 46

Onze mensen 47

Werkplezier 47

Inclusieve organisatie 48

Duurzaamheid bij Natuur & Milieu 50

Onafhankelijkheid 50

Samenwerkingen 50

Richtlijnen en gedragscodes 51

Directie/bestuur 51

Verslag Raad van Toezicht 52

Inhoudsopgave

Financieel jaarverslag 54

Financiën 2022	55
Inkomsten	55
Baten van particulieren	55
Nationale Postcode Loterij	57
Fondsen & overige inkomsten	57
Beleggingen	57
Accountantsverklaring	57

Bijlagen 58

Bijlage 1. Organogram	59
Bijlage 2. Risicomanagement	60
Bijlage 3. Samenstelling Raad van Toezicht en (neven)functies RvT-leden en bestuur	61
Jaarrekening 2022	64
Overige toelichtingen	81
Begroting 2022	82
Handtekeningenblad	83
Controleverklaring accountant	84

Voorwoord

Koning Willem-Alexander tijdens de troonrede op Prinsjesdag 2022:

'Wat niet verandert, is dat samenwerking Nederland sterker maakt dan polarisatie. Dat is van alle tijden.'

Samenwerken is een van de kernwaarden van Natuur & Milieu. Dat is van alle tijden! Het heeft voor ons veel betekenis, en we zien dat het hard nodig is. Het zit in onze genen, al sinds we in 1972 door vier organisaties zijn opgericht. Afgelopen jaar stonden we stil bij ons vijftigjarig jubileum. In vijftig jaar hebben we veel problemen geagendeerd en onderzocht. We hebben oplossingen voorgesteld, aangejaagd en bereikt, en dat deden we met veel verschillende partners samen. Daar zijn we trots op.

Maar tegelijkertijd zijn de welvaart en consumptie zo gegroeid dat vele milieugrenzen ver zijn overschreden. Nationaal en internationaal staan we voor grote verduurzamingsopgaven op het gebied van klimaatverandering en biodiversiteit.

Daarom werkt Natuur & Milieu aan een omslag in ons doen en denken, om een schone leefwereld te bereiken voor ons en onze kinderen.

We pleiten voor beleid dat daar de goede kaders voor stelt, en dat afrekenet met de status quo. Onze overtuiging is dat samenwerking cruciaal is om doorbraken te bereiken. Daarmee scoor je misschien minder mooie krantenkoppen, maar samen zorg je wel voor concreet beleid, met voldoende politieke steun. En hoe hoger de nood wordt, des te groter het belang van samenwerken. Het vermindert bovendien het risico op verlamme polarisatie, waar uiteindelijk niemand wat aan heeft. Nu

transities steeds meer in de praktijk leiden tot concrete verandering ontstaat ook onrust. Het is heel belangrijk dat er meer aandacht komt voor (de balans van) de impact op de samenleving. Dat vergt dat effecten van beleid goed in beeld worden gebracht, en aanvullend beleid wordt gemaakt om te zorgen voor een eerlijke verdeling.

Hoe lastig het ook is: door met anderen naar oplossingen te zoeken, juist in onconventionele samenstellingen, ontstaan er slimme en doeltreffende plannen met impact.

Ter illustratie een aantal voorbeelden. Voordat het nieuwe kabinet aantrad hadden we samen met de Duurzaam Evenwicht-coalitie al een breed gedragen plan over stikstofreductie gepresenteerd. De coalitie bestond uit partners Natuur & Milieu, VNO-NCW, Bouwend Nederland, LTO en Natuurmonumenten.

Het zorgde ervoor dat we dit jaar veel inbreng hadden bij het bepalen van de koers en het stikstofbeleid dat nu vorm krijgt.

Vanwege de noodzaak om energie te besparen in de gebouwde omgeving, hadden we goede samenwerkingen opgebouwd in campagnes voor isoleren, en voor het testen van huizen op geschiktheid voor een warmtepomp. Toen kwamen er als gevolg van de invasie van Oekraïne sancties tegen Rusland, en werd er een beroep op de samenleving gedaan met 'de knop om'. Op dat moment konden wij met onze partners onze acties snel opschalen om nóg meer mensen te bereiken. Daaruit kwam de grote campagne 'Hoe gasvrij ben jij?' voort.

Ook voor de verduurzaming van de luchtvaart is samenwerken van groot belang.

Met andere milieuorganisaties, wetenschappers en omwonenden onderbouwden we de noodzaak van krimp van de luchtvaart.

Dit presenteerden we aan het kabinet, topambtenaren en politici. Ook zetten we samen druk op de invoering van een CO₂-plafond en het verhogen van de vliegbelasting. Dat damt zowel aanbod als vraag in, en neemt zo de luchtvaart 'mee naar Parijs'. We zien dat er een kanteling in het denken begint te komen: niet voor alle bestemmingen is het vliegtuig nodig. Een treinreis is vaak nog leuker ook. Techniek lost het niet snel genoeg op. Er moet echt minder worden gevlogen.

De meest unieke samenwerking is misschien wel 'De Rijke Noordzee'. In dit programma van Natuur & Milieu en Stichting De Noordzee werken we aan versterking van de onderwaternatuur. Dat doen we specifiek in windparken, want daar mag niet over de bodem worden gevestigd.

De riffen en het onderwaterleven die zijn verdwenen door decennialang intensief gebruik van de Noordzee, krijgt weer een kans.

In het programma werken de wind-op-zee-sector, de wetenschap en innovatieve partijen zeer gepassioneerd samen om natuur in de windparken te brengen en kennis te ontwikkelen. Inmiddels zijn in vijf windparken soorten uitgezet en natuurmogelijkheden getest. De opgebouwde kennis is benut voor het stellen van natuureisen aan nieuwe windparken.

In dit impactverslag leest u veel meer over samenwerkingen als deze. U leest over onze campagnes en projecten, over de impact die ze hebben en nog veel

meer. En uiteraard gaan we door met ons werk. Samen met onze collega's, met onze partners en met u. Veel dank voor uw betrokkenheid bij Natuur & Milieu!

Met vriendelijk groet,

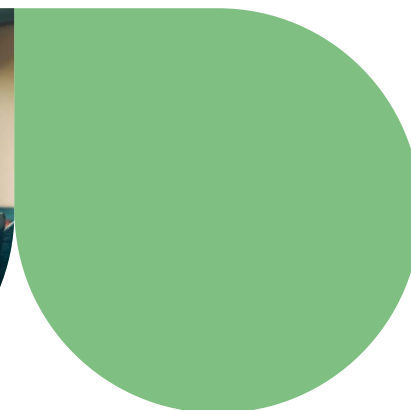
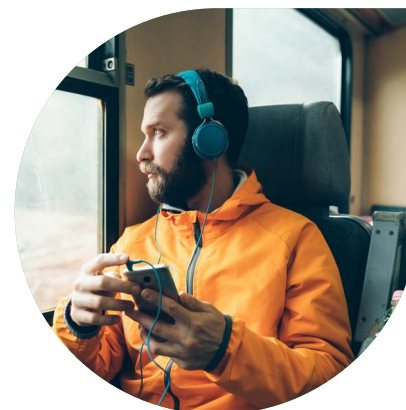
Marjolein Demmers
Directeur / bestuurder

Onze visie & missie

Fossiele brandstoffen, intensieve landbouw en het opgebruiken van grondstoffen zorgen voor verandering in ons klimaat en de natuur, met grote gevolgen voor ons en de komende generaties.

Natuur & Milieu gelooft in een duurzame toekomst voor iedereen. Een toekomst waarin we leven, wonen en werken met een positief effect op het klimaat en de natuur. Om dat te bereiken werken we samen met anderen aan duurzame oplossingen. We zijn niet op een solomissie, want we zijn ervan overtuigd dat je alleen samen verandering creëert en impact bereikt.

Onze focus is een klimaatneutrale samenleving en het herstel van biodiversiteit. Eerder was ons doel Nederland klimaatneutraal te maken in uiterlijk 2050. Maar uit onderzoek van het [NewClimate Institute](#), waarvan wij een van de opdrachtgevers waren, blijkt dat we ons deze tijd gewoonweg niet kunnen veroorloven om de opwarming van de aarde binnen de 1,5 graden te houden. Met deze onderbouwing passen we ons doel aan. Om zowel dit jaartal als het herstel van biodiversiteit te bereiken, is het nodig dat we een omslag in gang zetten naar: een duurzame energievoorziening; een einde aan het gebruik van fossiele brandstoffen; een emissievrije mobiliteitssector; een natuurinclusieve kringlooplandbouw; en een circulaire economie.

Keuzes gebaseerd op transitie-model DRIFT

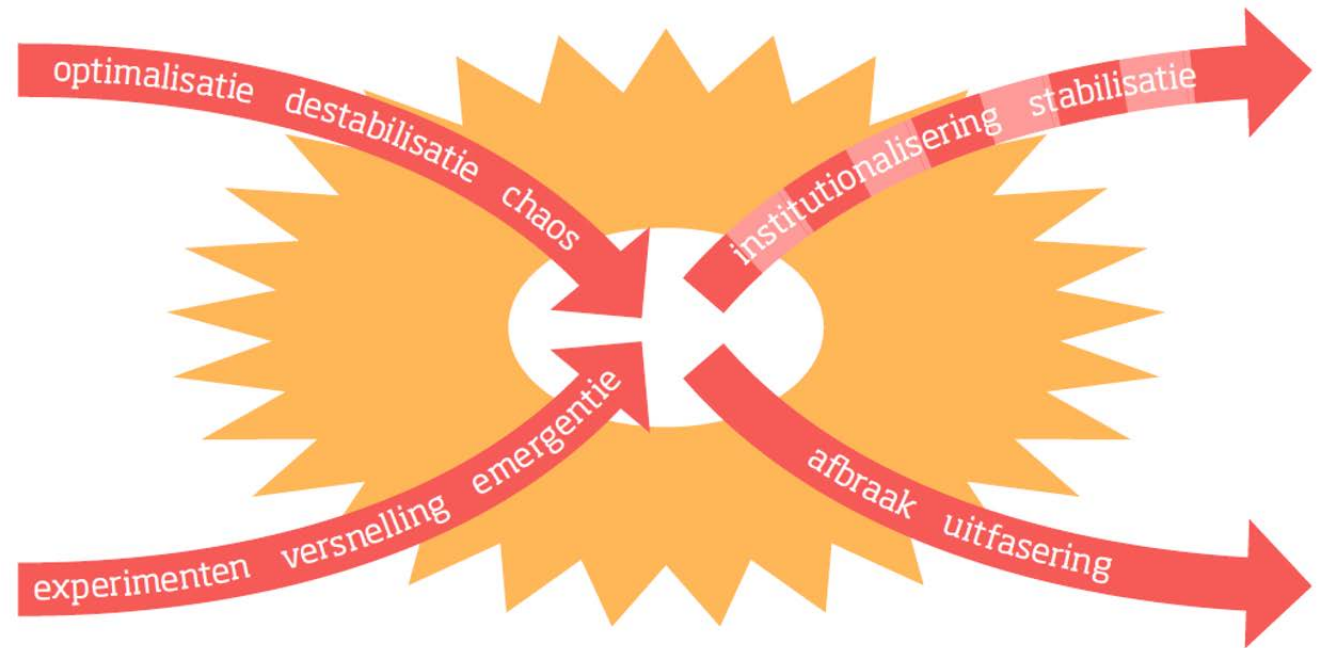
Hoewel er veel moet veranderen in onze samenleving, zien we positieve ontwikkelingen. Het aandeel duurzame producten en diensten groeit, terwijl het aandeel niet-duurzame producten en diensten begint te krimpen. Wij jagen deze ontwikkelingen in de maatschappij aan en doorbreken impasses. Hierbij gebruiken we het transitie-model van DRIFT (zie figuur 1). Dit model laat zien dat tijdens een transitie, zoals de overgang naar een duurzame samenleving, de bestaande gewoonten en oplossingen na een periode van chaos worden afgebouwd. Tegelijkertijd ontstaan er alternatieven en raken deze steeds meer ingeburgerd (geinstitutionaliseerd).

We gebruiken het transitie-model om te bepalen hoe wij optimale impact kunnen bereiken.

Per doelgroep (beleidsmakers, bedrijven en burgers) kan een ontwikkeling zich in een andere fase van de transitie bevinden. Denk aan de overstap op duurzamere energie of vervoersmiddelen. Wij bekijken voor elke doelgroep hoe wij beweging en verandering mogelijk kunnen maken. Natuur & Milieu heeft vooral een effectieve rol tot net na het kantelpunt waar afbouw en opbouw elkaar raken: we stimuleren beleidsmaatregelen voor duurzame alternatieven en bedrijven, en maatregelen die vervuulende activiteiten en producten afremmen of ombuigen naar schonere.

Onze kernwaarden

Onze interventies zijn gebaseerd op onze kernwaarden: we laten feiten spreken, versnellen oplossingen en werken samen.

Figuur 1: Transitie-model DRIFT

We werken aan verduurzaming op basis van onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek, studies van planbureaus en adviesraden, en gerenommeerde experts.

We wijzen niet alleen op het probleem, maar zoeken altijd naar oplossingen. Dat doen we door druk uit te oefenen op de overheid in samenwerking met inhoudelijke experts, bedrijven, burgers en ngo's. Op die manier maken we de markt duurzaam, wordt de samenleving klimaatneutraal en verbeteren we de biodiversiteit. Met oog voor de sociale context, want verandering is mensenwerk.

Onze aanpak

Als we blijven hangen in het oude systeem, is het lastig om te veranderen.

Om een duurzame toekomst te bereiken, is het nodig dat we op een andere manier gaan samenleven. Dat is belangrijk, want het gaat niet goed met de leefbaarheid van onze planeet.

Wij zijn ervan overtuigd dat de grootste verandering moet plaatsvinden in wet- en regelgeving. Dit kan niet zonder steun vanuit de samenleving en bedrijven die samen met ons aan oplossingen werken. Onze verandertheorie is

daarom gebaseerd op het verbinden van beleidsmakers, het bedrijfsleven en burgers om een systeemverandering te bereiken. Dit noemen we de 360-gradenaanpak.

Lobby richting overheden

Zonder gericht sturende overheden zijn een klimaatneutrale samenleving en herstel van biodiversiteit onhaalbaar. Met goed beleid, wetten en regelgeving worden duurzame oplossingen aantrekkelijk voor iedereen en worden vervuilende activiteiten aangepakt. Daarom oefenen we druk uit op overheden en politiek. We willen dat zij duurzame maatregelen vastleggen. En dat zij vervuiling verbieden, begrenzen of beprijsen. Naast deze actieve lobby werken we ook samen met verschillende overheden. Dat doen we vooral op nationaal niveau, zoals aan het Klimaatakkoord. Als het voor beïnvloeden van landelijk beleid zinvol is, werken we soms ook samen met provincies en gemeenten.

Samenwerking met bedrijven

We onderhandelen met organisaties die belangrijk zijn om een doorbraak te creëren of impasses te doorbreken. We trekken met ze op om verandering te bewerkstelligen of beleid door te voeren. Onze partnerships zijn gebaseerd op gelijkwaardigheid en een gemeenschappelijk doel - bijvoorbeeld het stimuleren van elektrisch autodelen. We bewaken daarbij onze integriteit en grenzen, en zorgen dat altijd de winst voor klimaat en biodiversiteit vooropstaat.

NATUUR & MILIEU NEEMT OP HET GEBIED VAN BELEID DEEL AAN:

- Noordzeeakkoord
- Klimaatakkoord
- SER-commissie Duurzame Ontwikkeling
- Stuurgroep uitvoeringsprogramma Gewasbescherming
- Formule E-team
- Bestuur coalitie Anders Reizen
- Plastic Pact
- Bestuurlijk overleg Circulaire Economie

Inspireren van burgers

We moedigen mensen aan om duurzame keuzes te maken in het dagelijks leven. Van reizen tot wonen en spullen hergebruiken. Dat doen we met campagnes waarmee we mensen inspireren een kleine stap te zetten, die veel positieve invloed heeft op het klimaat of de natuur. Zo vonden we 'Het Nieuwe Werken' uit en maakten 'flexitariërs' het nieuwe normaal. Wij geloven dat we impact realiseren als een grote groep een kleine stap zet. We richten ons hierbij op de 'lichtgroene' doelgroep, omdat we denken dat daar de grootste verandering nodig is. Zo is onze campagne 'Hoe gasvrij ben jij?' gericht op kleine stappen om je huis te verduurzamen. Is de overheid aan zet? Dan vragen we met onze campagnes steun voor onze acties gericht op betere wet- en regelgeving.

Onze impact

In dit verslag staat onze bereikte impact centraal.

Bij ieder project denken we erover na op welke manier de activiteiten bijdragen aan de gestelde impactdoelen, en met welke samenwerking we het meest bereiken.

Deze impactdoelen staan beschreven in dit impactverslag. Een groot deel van ons werk bestaat uit beleidsbeïnvloeding en dit is lastig te concretiseren. Toch willen we zo transparant en concreet mogelijk aangeven wat we bereiken, met wie en via welke weg.

Zo werken we van activiteiten, naar output, naar effecten naar impactdoelen. In dit verslag beschrijven we de ondernomen activiteiten en output (oftewel de directe resultaten van de activiteiten). Dit plaatsen we zo veel mogelijk in een langetermijncontext. Hierdoor zijn de veranderingen die we bereiken, oftewel de effecten, steeds meer zichtbaar.

In dit verslag zijn *testimonials* verwerkt van toonaangevende personen. Daarnaast hebben we voor het eerst een enquête gehouden onder onze belangrijkste

stakeholders. Daarmee kunnen we van hen leren hoe zij ons zien, en wat zij vinden van onze impact en de manier waarop wij werken.

Ook sturen we sinds drie jaar een enquête uit naar onze nieuwsbrieflezers en donateurs. In 2022 deden bijna drieduizend mensen mee aan ons onderzoek. Dit geeft een goed beeld van hoe onze achterban denkt over onze organisatie, thema's en projecten, en van de geefbereidheid. Een paar conclusies:

- Als het gaat over de bereikte impact, vindt 75,4 procent van de donateurs en 75,5 procent van de nieuwsbrieflezers dat Natuur & Milieu het verschil maakt bij de verduurzaming van Nederland. Bij de donateurs was dit een jaar eerder 83,2 procent en bij de nieuwsbrieflezers 70,7 procent.
- Voor donateurs is het belangrijk dat Natuur & Milieu namens hen druk uitoefent op de politiek. Ook vinden zij samenwerking met andere organisaties die opkomen voor dezelfde belangen belangrijk. Nieuwsbrieflezers willen met onze informatie vooral hun kennis rondom thema's als energie, mobiliteit, landbouw en grondstoffen vergroten en tips voor een duurzamer leven ontvangen.

Onze bereikte impact van de afgelopen 50 jaar in vogelvlucht

Tijdens veranderen, maar onze inzet voor een duurzame toekomst is hetzelfde gebleven. Dit jaar kijken wij terug op een halve eeuw Natuur & Milieu! Wat hebben we in de afgelopen vijftig jaar bereikt en gedaan?

Hoe het begon

In de jaren zeventig groeide in Nederland het besef dat grondstoffen op raken. En dat we niet oneindig schade kunnen toebrengen aan de natuur, zonder ook schade toe te brengen aan onszelf. Uit opiniepeilingen bleek destijds dat 96 procent van de Nederlandse bevolking vond dat er maatregelen moesten komen om milieuverontreiniging aan te pakken. Dit terwijl de overheid nog weinig interesse had voor het thema.

De natuur en het milieu kregen een stem

We zijn in juni 1972 opgericht door vier groene organisaties. De eerste jaren stonden sterk in het teken van het signaleren van natuur- en milieuproblemen. Veel overheidsbeleid hield nauwelijks rekening met de natuur en het milieu. Dat gold bijvoorbeeld voor allerlei bestrijdingsmiddelen, maar ook voor het fabriceren en gebruiken van asbest. Er werden jaarlijks vergunningen afgegeven om vanuit ons land licht radioactief afval zogenaamd veilig in de Atlantische Oceaan te storten – dat is nu nauwelijks meer voor te stellen. En er verdween meer in de zee, of werd verbrand. Onder andere onze procedures hebben dat gestopt. Onze collega's toen maakten zich hard om de natuur en het milieu een stem te geven. En dat blijven we doen.

Zoektocht naar samenwerking

Bij alle veranderingen in de afgelopen vijftig jaar heeft Natuur & Milieu een paar constante kenmerken.

We zorgen voor een breed draagvlak, werken vanuit deskundigheid, ontwikkelen steeds alternatieve oplossingen, en zoeken altijd de samenwerking.

We brengen partijen bij elkaar, vinden gezamenlijke doelstellingen, ontwikkelen samen nieuwe ideeën en zetten ze in de markt. Daarbij houden we steeds de eigen missie scherp in het oog. En waar nodig zeggen we kritisch waar het op staat.

En we krijgen veel publiciteit. De pers was in die begintijd op onze hand. Milieu was een nieuw onderwerp, verzet betekende conflict en dat was dus nieuws. Jarenlang organiseerden we op ons kantoor in de Donkerstraat in Utrecht onze vaste maandelijkse persconferentie. De landelijke pers kwam daar graag naartoe.

De strijd tegen klimaatverandering is de grootste uitdaging voor het komende decennium, maar leidt tegelijkertijd tot polarisatie en uitvergroting van tegenstellingen. Eenvoudige oplossingen bestaan niet, maar als één ding zeker is, is het dat we het samen moeten doen. Natuur & Milieu staat voor mij voor een genuanceerde opstelling, gebaseerd op de inhoud en gericht op samenwerking tussen mensen, bedrijven en de overheid – omdat dat de enige manier is om ons doel te bereiken.

Teun Dings (30)

Donateur sinds 2017

Ik ben het meest trots dat ik bij Natuur & Milieu zoveel impact kan maken op het natuurbeleid in Den Haag, waardoor uiteindelijk de biodiversiteit in Nederland verbeterd gaat worden. Het maakt me ook altijd trots dat we dit doen door samen te werken en altijd grondig te werk gaan. Zo werken we samen met organisaties van boeren, bouwers en ondernemingen om samen door de stikstofcrisis heen te komen. Hoe gaaf is dat. Dit maakt het werk wel altijd enorm lastig omdat je altijd vanuit verschillende perspectieven moet denken, maar voor mij juist daarom des te leuker.

Boas Kraaijeveld

Junior projectleider landbouw

We staan aan de vooravond van twee enorme opgaves: de klimaat- en biodiversiteitstransitie. Om deze het hoofd te bieden, is het nodig dat politici moed tonen bij het maken van klimaat- en biodiversiteitsbeleid en dat zij besluiten het niet meer voor zich uit schuiven. Dat betekent dat beleid niet zomaar door de strot geduwd moet worden bij burgers, maar draagvlak mag ook geen excuus zijn om niks te doen. De afgelopen jaren ben ik Natuur & Milieu op verschillende plekken en momenten tegengekomen als het gaat over deze opgaves.

Natuur & Milieu heeft tijdens de onderhandelingen over het Klimaatakkoord en de uitvoering erna zich rekenschap gegeven van deze enorme opgaves. Ze pleiten daarbij voor een consistent beleid met keuzes voor de lange termijn, waarbij de link tussen klimaatverandering enerzijds en herstel van biodiversiteit anderzijds niet los gezien kunnen worden van elkaar.

Ze komen stevast met oplossingen om deze crises het hoofd te bieden. De organisatie staat op haar strepen, want we hebben geen tijd te verliezen. Maar Natuur & Milieu snapt heel goed hoe je burgers mee moet krijgen, daarvoor hebben ze onder andere campagnes die inspelen op gedragsverandering, zoals je cv-ketel op 50 graden zetten. De organisatie wil niet ten koste van alles haar gelijk behalen. Transitie doet pijn, geven chaos, en juist daar speelt de milieuorganisatie goed op in. Ik hoop dat ze nog lang de overheid en politiek scherp zullen houden. Want de opgave waar we voor staan is groot

Ed Nijpels

Kroonlid Sociaal-Economische Raad

Vanaf begin jaren negentig verschoof onze strategie meer naar het zoeken van oplossingen, samen met de politiek en met bedrijven. Vanaf 2000 betrokken we steeds meer de maatschappij en mensen bij onze inzet voor verandering. En sindsdien werken we samen met mensen, bedrijven en overheden om de markt en onze samenleving te verduurzamen.

De afgelopen jaren zetten we - naast klimaatverandering - ook het onderwerp biodiversiteit steviger op de kaart.

In 2007 startte de Groene11 op. Doel: een nog effectievere lobby van de dertien deelnemende natuur- en milieuorganisaties bij het Nederlandse parlement. Ook op Europees niveau beïnvloeden we beleid. Zo zijn we medeoprichter van het European Environmental Bureau, dat invloed uitoefent op bijvoorbeeld de Europese milieuwetgeving en het landbouwbeleid. Daarnaast werken we samen met Transport & Environment (een Europese koepel van ngo's voor duurzaam vervoer), met de Internationale Unie voor Natuurbescherming (IUCN), en met diverse Europese milieuorganisaties. Sinds 2016 werken we volgens een '360-gradenaanpak'. Dit houdt in dat we beleidsmakers, het bedrijfsleven en burgers samenbrengen om systeemverandering te bereiken.

Aandacht voor 50 jaar Natuur & Milieu

We luidden ons jubileumjaar in met een [tijdlijn met onze grootste successen en impact](#). In juni publiceerden we een speciaal [jubileumnummer van ons donateursmagazine Update](#). Hierin lichtten we ons werk van toen én nu uit.

Voor ons jubileumjaar organiseerden we een evenement voor onze partners, en een reünie voor collega's en oud-medewerkers. Hiervoor maakten we een [video](#) waarin we terugblikken op een halve eeuw impact, maar waarin we ook vooruitkijken.

Van 'Het Nieuwe Werken' tot statiegeld

Tijden veranderen, maar onze inzet en gedrevenheid voor een duurzame toekomst zijn hetzelfde gebleven. Een kleine greep uit wat wij in de afgelopen 50 jaar bereikten en deden. Bekijk meer op: www.natuurenmilieu.nl/50jaar.

Rookgasontzwaveling voor het eerst in kolencentrale

In 1984 lobbyen we al tegen kolencentrales. We hebben succes: voor het eerst wordt in een Nederlandse kolencentrale rookgasontzwaveling gebruikt. Dit chemische proces verwijdert het schadelijke zwaveldioxide uit de rookgassen.

1972 Oprichting Natuur & Milieu.

1976 Voorkoming afsluiting Oosterscheldedam.

Kernenergie hoog op de agenda

We intensiveren ons werk rond kernenergie: zet liever in op wind- en zonne-energie.

1972

1976

1984

1986

2003

2007

2010

2012

2018

2020

2021

1980 Luiden noodklok over intensieve veehouderij vanwege de toenemende bodem- en watervervuiling.

1985 Voorkoming spoorlijn dwars door natuurgebied Oostvaardersplassen.

1985 Einde fosfaat in wasmiddelen na jarenlange strijd Natuur & Milieu.

Lobby voor duurzame landbouw

Het stimuleren van duurzame landbouw staat al sinds de jaren negentig op onze agenda. In 1994 leidt lobby van Natuur & Milieu tot de Interimwet Ammoniak en Veehouderij. Deze wet verplicht boeren om dierlijke mest in de grond uit te rijden.

Vanaf 2002 geldt de wet die onder andere de vestiging en uitbreiding van veehouderijen in de buurt van kwetsbare natuurgebieden regelt.

1994 1996

Samenwerking Nationale Postcode Loterij

Natuur & Milieu wordt sinds 1996 gesteund door de Nationale Postcode Loterij. Sinds de start van de samenwerking ontvangen we een jaarlijkse bijdrage en extra schenkingen voor ons werk. Dankzij de steun van de Nationale Postcode Loterij en al haar deelnemers kunnen we kansen grijpen om Nederland te verduurzamen.

Natuur & Milieu plaatst stiltebank op stilste plek van Nederland in Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug.

Wij presenteren de auto van de toekomst 'c,mm,n' tijdens AutoRAI.

Lancering campagne 'Het Nieuwe Werken'

In 2010 lanceren we 'Het Nieuwe Werken'. Want plaatsonafhankelijk werken biedt voordelen voor werkgevers, werknemers én het milieu. We delen in roze badjassen folders uit om de voordelen te benadrukken.

Om uit de stikstofimpasse te komen, werken we een aanpak uit die ervoor zorgt dat de stikstofdeken vermindert, de natuur versterkt en boeren toekomst biedt.

Uitbreiding statiegeld op plastic flesjes en blikjes

Een mooi succes van onze jarenlange inspanning! Door lobby van Natuur & Milieu komt er in 2021 statiegeld op kleine flesjes en eind 2022 op blikjes.

Voordelen elektrisch autodelen laten we zien met het project 'Duurzame snelweg A15'.

2006 Op initiatief van Natuur & Milieu komen er roetfilters in dieselauto's.

2009 Natuur & Milieu komt met eerste milieukieswijzer voor Europese verkiezingen.

Introductie 'flexitariër' in Nederland

Sinds 2010 zetten we ons actief in om mensen vaker te laten kiezen voor een dagje zonder vlees. De term 'flexitariër' is nu zelfs een ingeburgerd begrip! Meer dan tienduizend mensen maken tijdens onze campagne kennis met vleesvervangers, die we op veel plekken uitdelen.

2011 We delen ter introductie 50.000 'doggybags' uit aan restaurants om voedselverspilling tegen te gaan.

2014 Eerste 'Bijtelling' en verkiezing van 'Bijvriendelijkste gemeente' door ons project Nederland Zoemt.

Duurzaam wonen dichtbij brengen

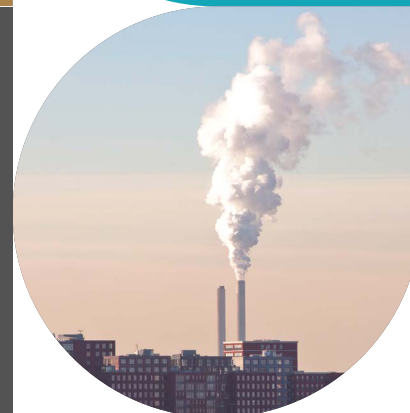
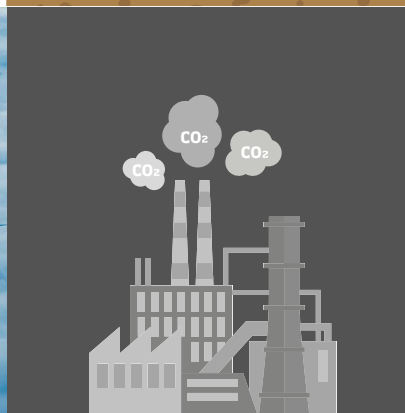
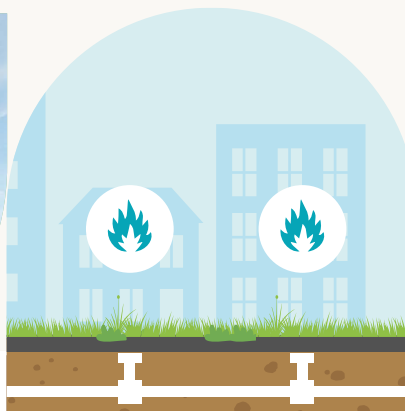
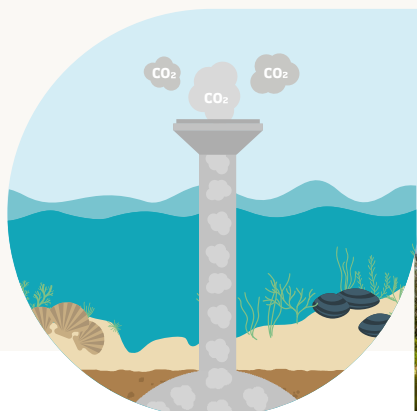
Sinds 2012 werken we aan het verduurzamen van woningen. Duizenden mensen leggen met onze actie Zon Zoekt Dak zonnepanelen op hun dak, en via ons platform Slimwoner isoleren mensen hun huis of nemen andere energiebesparende maatregelen.

2019 Nadat Natuur & Milieu zich jarenlang hard heeft gemaakt voor de sluiting van de Nederlandse kolencentrales, is in 2019 de Wet Verbot op Kolen aangenomen.

In 2019 komt het Klimaatakkoord tot stand. Wij zijn als enige milieuorganisatie uitgenodigd aan de verschillende onderhandelingsstafels. Ons belangrijkste winstpunt: een CO₂-heffing voor de industrie.

THEMA

Minder fossiel en meer duurzame energie

IMPACTDOEL

Zo snel mogelijk afscheid nemen van fossiele brand- en grondstoffen en op weg naar honderd procent opwekking van energie uit wind en zon, met ruimte voor natuurversterking.

Onze visie

Grijze stroom is verleden tijd en goed geïsoleerde, aardgasvrije woonwijken met ruimte voor de natuur zijn de standaard.

Om hier te komen, nemen we zo snel mogelijk afscheid van fossiele brandstoffen en gaan we op weg naar honderd procent duurzame opwekking van energie uit de wind en zon.

Belangrijk is daarbij dat we ook zo veel mogelijk energie besparen. Met goede isolatie en aardgasvrije verwarming van bestaande woningen. Hierbij vinden wij het belangrijk om ook ruimte te maken voor natuurversterking, bijvoorbeeld door vast te leggen dat steden groen moeten zijn. Daarnaast willen we klimaatneutrale nieuwbouw als norm, met ook hier weer voldoende ruimte voor natuur. Wij werken aan een duurzame, circulaire industrie die maximaal energie bespaart en draait op duurzame grondstoffen.

Ons werk voor deze visie in 2022

Om deze visie meer handen en voeten te geven, werkten we dit jaar aan een aantal grote projecten. We lichten er een paar uit. Klimaatbeleid krijgt veel prioriteit van dit kabinet. Toch blijkt ieder jaar weer uit de Klimaat- en Energieverkenning van het Planbureau voor de Leefomgeving dat we de doelen niet halen. Om inzicht te hebben wat ons kabinet nu precies moet doen om te

bereiken dat we binnen de 1,5 graden opwarming blijven, werkten we samen met Greenpeace en Milieudefensie. Twee onderzoeksbureaus, NewClimate Institute en Ecorys, concludeerden dat het kabinet de klimaatdoelen moet bijstellen om binnen het Nederlandse CO₂-budget voor 1,5°C te blijven, en dat alle zeilen moeten worden bijgezet om daadwerkelijk de uitstoot rap omlaag te brengen. Op basis van deze rapporten stelden we ook ons eigen organisatiedoel bij: we moeten als Nederland alles op alles zetten om klimaatneutraal te worden vóór 2037 in plaats van 2050.

Onderzoek (laten) doen is de eerste stap, maar dan zijn we er nog niet. De media schreven over de rapporten, we organiseerden een discussiebijeenkomst over het eerste rapport met ruim zestig deelnemers, we spraken over het rapport met hoge ambtenaren en met minister Jetten over Klimaat en Energie, en stuurden het naar Kamerleden.

Maar dan wordt nog steeds niet alles een-op-een overgenomen. Om het kabinet aan te sporen het klimaatgat te dichten, schreven we zelf een andere publicatie met dertien voorstellen voor normering. CE Delft deed een check op de cijfers. In de publicatie staan voorstellen voor industrie, mobiliteit, landbouw en luchtvaart. We spraken drie ministers over de publicatie en ook hoge ambtenaren. Een aantal van deze normen vindt zijn weg naar beleid.

Een van de normen waar het kabinet nog niet klaar voor is, is het afbouwpad voor de fossiele industrie. De industrie krijgt jaarlijks een maximale hoeveelheid fossiele brandstoffen en grondstoffen ter beschikking; deze hoeveelheid wordt per jaar minder. Om dit te bereiken wordt er een duidelijk afbouwpad vastgelegd. Dit kan leiden tot een besparing van 17 megaton CO₂-uitstoot in 2030 ten opzichte van 2019. We voerden een aantal gesprekken hierover, met onder anderen minister van Economische Zaken Micky Adriaansens. Maar ons werk is hier duidelijk nog niet klaar. In 2023 staat dit afbouwpad centraal in ons werk om de industrie verder te verduurzamen.

Sustainable Development Goals

UITGELICHT PROJECT

Gasvrij wonen

Door de campagne heeft **25%** van de deelnemers hun **huis beter geïsoleerd** en **39%** heeft hun **cv verlaagd**

Online serie
"Hoe gasvrij is Nederland"
met 19 afleveringen

motie aangenomen
zodat enkelglas wordt
uitgefaseerd

Bereik

4 4 5 6 8 8 3

vertoningen

13.657
websitebezoeken

IMPACTDOEL

Via wet- en regelgeving, financiële stimulering en grootschalige activatiecampagnes een bijdrage leveren aan wonen, waarbij je niet afhankelijk bent van gas.

Wat houdt ons werk in?

Op dit moment zijn er in Nederland nog veel woningen slecht geïsoleerd. Mensen in een slecht geïsoleerd huis ervaren veel ongemak en hebben vaak een hoge energierekening. Daarom vinden wij het belangrijk dat de Nederlandse overheid 'gas geeft op isolatie' en we snel meer woningen isoleren.

In 2021 richtten we een coalitie op met Koninklijke Bouwend Nederland, Nederlandse Vereniging voor Duurzame Energie, Consumentenbond en de branchevereniging Energie-Nederland om te pleiten voor een langjarig Nationaal Isolatieprogramma. Dit programma is door het kabinet overgenomen en er wordt 3,3 miljard euro voor vrijgemaakt.

Het doel is om woningen sneller, slimmer en sociaal te isoleren. Lage inkomens worden daarbij extra geholpen.

Daarnaast werkten we sinds 2014 met ons campagneplatform Slimwoner aan het inspireren en adviseren van een grote groep Nederlanders om hun huis te verduurzamen. Wat begon met een succesvolle inkoopactie voor spouwmuurisolatie, resulteerde in de loop van de jaren tot een compleet platform voor energiebesparende maatregelen. Met campagnes als de Warme Huizen Dagen stimuleerden we een groot publiek om een duurzame stap te zetten. We ontwikkelden onze eigen woningtest, waarmee bezoekers binnen vijf minuten een eerste persoonlijk advies ontvingen over

energiebesparende maatregelen voor de woning. In 2021 nam De Volksbank de aanpak van ons over in een eigen 'platform Woningverbeteraars', terwijl onze rol verandert met een focus op het creëren van meer bewustzijn over isolatie.

Duurzaam wonen gaat niet alleen over isoleren en warmte; ook de kansen en gevaren voor biodiversiteit in de gebouwde omgeving krijgen steeds meer aandacht. Daarom startten we in 2021 en 2022 twee campagnes over groene daken op schuurtjes, uitbouw en garages, en kaartten we de verstening van Nederland aan. In diverse gemeenten is door onze publicatie in 2022 discussie ontstaan over verstening en de noodzaak voor meer natuur in de stad.

Wat hebben we gedaan in 2022?

De oorlog in Oekraïne legde pijnlijk bloot hoe afhankelijk we zijn van Russisch gas. Daar moeten we zo snel mogelijk vanaf. Daarvoor is het nog urgenter geworden dat veel mensen zo snel mogelijk energie besparen, isoleren en overstappen op andere vormen van warmte. Daarom sloegen we in 2022 de handen ineen in een grote maatschappelijk coalitie met de rijksoverheid, om zo veel mogelijk mensen op korte termijn zo snel mogelijk energie te laten besparen.

De campagne 'Hoe gasvrij ben jij?' startte in januari 2022 met als doel bewoners stap voor stap voor te bereiden op aardgasvrij wonen. We willen laten zien hoe ver we in Nederland al zijn in de transitie, en stimuleren bewoners om energiebesparende maatregelen te nemen. Met de campagne maken we de warmtetransitie, dichtbij en makkelijker. Menselijk, uitnodigend en met humor, zodat mensen zich thuisvoelen bij deze verandering. Door te laten zien welke kleine stappen je nu al kunt zetten, verlagen we de drempels en zorgen we ervoor dat bewoners openstaan voor informatie en actie. Van het verlagen van de temperatuur van je cv-ketel, tot het aanbrengen van tochtstrips en brievenbusborstels of het checken en verbeteren van de isolatie van de woning.

Onderdeel van de campagne is de online serie 'Hoe gasvrij is Nederland?'. Daarin gingen we met Eddy Zoey het land in om te kijken hoe het is gesteld met de gasvrijheid van woningen. We belden aan bij bekend en onbekend Nederland, gingen het gesprek aan met de bewoner over gasvrijheid en gingen meteen aan de slag met het verlagen van de temperatuur van de cv-ketel, het bestrijden van tocht of het checken van de isolatie. Verder zijn radiocommercials ingezet, dagbladadvertenties, abri's en diverse online kanalen en middelen.

Wat hebben we bereikt?

Met de campagne bereikten we in 2022 meer dan 6 miljoen mensen, met ruim 320.000 bezoekers op de website. De video's van 'Hoe gasvrij is Nederland?' zijn erg goed bekeken. Van alle mensen die de campagne zagen, heeft 1 op de 4 in het afgelopen jaar hun huis beter geïsoleerd. Dat is 57% meer dan de mensen die de campagne niet zagen en heeft 39% hun cv-temperatuur verlaagd. Dat is 29% meer dan mensen die de campagne niet zagen.

Naast deze publiekscampagne, lobbyden we bij de overheid voor maatregelen om de transitie te versnellen in de gebouwde omgeving.

Minister De Jonge van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening kondigde een normering aan op cv-ketels. De ketels worden per 2026 uitgefaseerd, en mensen worden verplicht over te stappen op een hybride warmtepomp. Dit is een belangrijke stap om zowel CO₂-uitstoot te verminderen als minder afhankelijk te worden van gas en waar wij eerder ook voor lobbyden met een aantal marktpartijen.

We boden samen met Jonge Klimaatbeweging en de Landelijke Studentenvakbond een manifest aan de Tweede Kamer aan om te pleiten voor een verbod op enkelglas. Juist studenten, bleek uit ons onderzoek, zitten vaak in 'vochtige en tochtige woningen' en daarom startten wij een campagne om studenten te betrekken bij onze boodschap. Acht Kamerleden waren aanwezig

Techniek Nederland en Natuur & Milieu hebben afgelopen jaar grote stappen gezet om ons land zo snel mogelijk te helpen verduurzamen. Samen hebben we (met de overheid en de industrie) het Actieplan Hybride Warmtepompen opgesteld. Dankzij dit plan gaan we de komende jaren op grote schaal hybride warmtepompen in bestaande woningen plaatsen. Zo dringen we de CO₂-uitstoot in de gebouwde omgeving fors terug en dragen we bij aan het halen van de klimaatdoelen.

Bij de totstandkoming van het Actieplan heb ik Natuur & Milieu leren kennen als een betrokken én pragmatische partner. Als brancheorganisatie werken we graag met jullie samen. Samen gaan we voor concreet resultaat. Ik ben er zeker van dat we daarin gaan slagen!

Doekle Terpstra

Voorzitter Techniek Nederland

Ik heb onze burens vorige winter uitgenodigd om deel te nemen aan de cv-check van Natuur & Milieu. En met succes! Bij een aantal bleef het niet warm genoeg toen de cv-ketel op 65 graden stond. Zij weten nu dat ze wat aan isolatie kunnen doen. Bij mij was het met de cv op 50 graden wél lekker warm, dus ik kan me oriënteren op een warmtepomp.

Jan de Groot

Deelnemer cv-check

Het zou mooi zijn als iedere inwoner van Nederland een fijne en comfortabele woonplek heeft. Zonder tocht of kou. Wij zorgen dat beleidsmakers en politici betere wetgeving invoeren, zodat verduurzaming makkelijker en aantrekkelijker wordt. Stap voor stap gaan we naar wonen zonder aardgas. Dit jaar lobbyden we onder andere voor een verbod op enkelglas.

Wilma Berends
Programmaleider Duurzaam wonen

Duurzaamheid is bij uitstek een studententema. Zij zijn de groep die het zwaarst getroffen wordt door klimaatverandering en stijgende energieprijzen. Enkelglas is daarbij een hoofdoorzaak van slecht geïsoleerde studentenwoningen. Het is daarom mooi dat wij samen met Natuur & Milieu hebben bereikt dat enkelglas versneld wordt uitgefaseerd en dat dit per 2029 of 2030 verboden wordt. Natuur & Milieu heeft zich hierin als samenwerkingspartner zowel professioneel als idealistisch opgesteld. Als Landelijke Studentenvakbond kunnen we dit enorm waarderen en de samenwerking heeft ook zijn vruchten afgeworpen.

Shivan Meijs
Bestuurslid Landelijke Studentenvakbond

bij de aanbidding van het manifest en het resulteerde in een aangenomen motie van CDA en ChristenUnie, waarin het kabinet wordt opgeroepen om werk te maken van een verbod op enkelglas. Trouw schreef erover en BNR had een item. Hopelijk komt het verbod er nu echt.

Kamerleden aanwezig bij aanbidding van het manifest

Studentenkamer in Amsterdam. Beeld Hollandse Hoogte / Robin Utrecht

Studenten zitten op de tocht en eisen dubbelglas

Daarnaast is energiebesparing nodig, niet alleen bij huishoudens, maar ook in de industrie. Om te berekenen wat het onbenut potentieel in die sector is, publiceerden we een een studie naar het energiebesparingspotentieel in de industrie en presenteerden we de resultaten aan Tweede Kamerleden tijdens een Rondetafelgesprek.

Wat doen we in 2023?

We gaan door met ons werk om een bijdrage te leveren aan aardgasvrij wonen in Nederland.

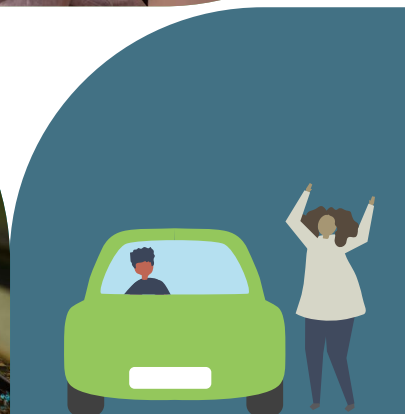
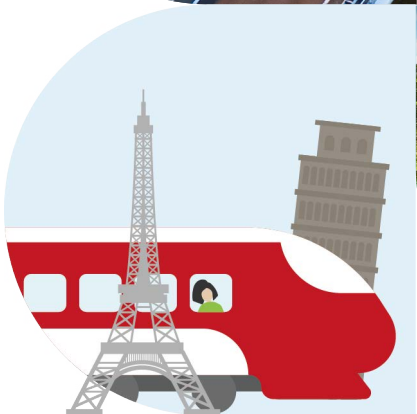
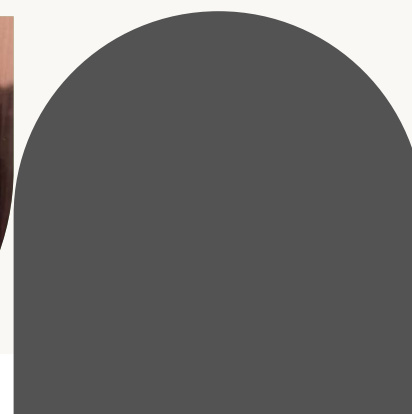
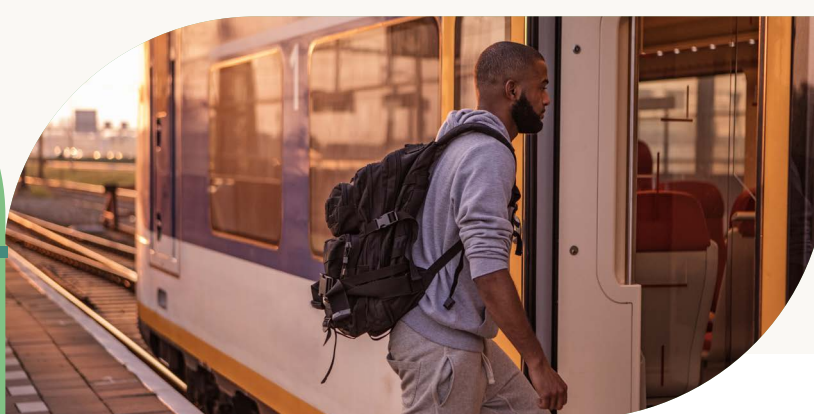
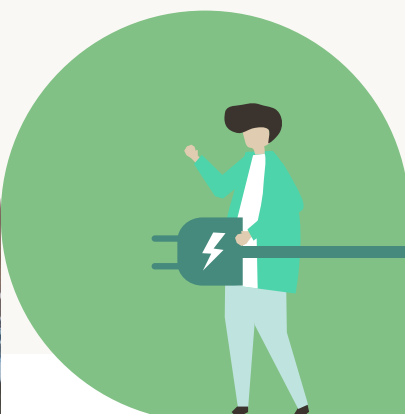
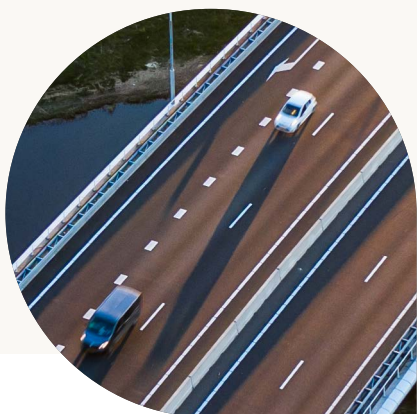
Uiteindelijk zullen alle huizen met nieuwe warmte verwarmd moeten worden.

Daarvoor is het nodig dat veel mensen overstappen op andere vormen van warmte en loopt onze campagne 'Hoe gasvrij ben jij?' door. Daarnaast blijven we ons ervoor inzetten dat de industrie veel meer energie bespaart, en dat het verbod op enkelglas wordt doorgevoerd.

THEMA

Anders reizen en minder vliegen

IMPACTDOEL

Minder, andere en schonere mobiliteit met minder CO₂-uitstoot.

Onze visie

Meer ruimte voor lopen en fietsen, en leefbare steden met ruimte voor groen, recreatie en buitenspelen. Daar maken wij ons de komende jaren hard voor.

Om dat te bereiken, moeten we anders gaan nadenken over de manieren waarop we ons verplaatsen.

Wij stimuleren Nederland om te kiezen voor minder, anders en schoner reizen. Minder: we rijden en vliegen minder vaak en ver. We gaan meer thuiswerken. En we zorgen dat vervoer minder ruimte in beslag neemt, zodat er meer ruimte komt voor groen. Anders: we gaan meer vervoersmiddelen delen, slimmer vervoeren en pakken vaker de fiets en het openbaar vervoer. Schonere: we nemen afscheid van fossiele auto's, zowel personenauto's als bestel- en vrachtauto's.

Ons werk voor deze visie in 2022

Om de klimaatdoelen te halen, moeten we toe naar auto's die geen CO₂ uitstoten en naar fors minder auto's op de weg. Een van de stappen die hiervoor nodig zijn, is een andere manier van autobelasting. Een belasting waarbij je betaalt voor het gebruik van je auto, in plaats van voor het bezit. 'Betalen naar Gebruik', ook wel bekend als 'rekeningrijden', is daarvoor de uitkomst.

Samen met ANWB, BOVAG, RAI Vereniging en VNA presenteerden wij eerder een plan voor het nieuwe kabinet. Vervolgens werd in het coalitieakkoord opgenomen dat Betalen naar Gebruik wordt ingevoerd in 2030. Helaas koos het kabinet er in het coalitieakkoord niet voor schone auto's te belonen door een koppeling

te maken met de CO₂-uitstoot van auto's. Dit was zeer teleurstellend. Daarom lobbyden wij er dit jaar voor dat het kabinet een variant invoert die goed is voor het klimaat en die de huidige infrastructuur efficiënter benut, zodat deze niet wordt uitgebreid. Helaas is dat nog niet gelukt, maar het wetstraject loopt de komende twee jaar nog door, dus we blijven hier samen op hameren.

We leren hierin veel van onze jarenlange lobby voor de kilometerheffing voor vrachtwagens. Dit jaar is een wetsvoorstel voor deze heffing aangenomen door de politiek. Dat is goed nieuws voor het klimaat en de luchtkwaliteit, en biedt eindelijk duidelijkheid voor de logistieke sector. Natuur & Milieu heeft zich hier een flinke tijd voor ingezet. Wij zien de heffing als een belangrijke stap in de verduurzaming van het logistieke wagenpark.

Naast beprijzen (rekeningrijden) en stimuleren (subsidie voor elektrisch rijden), is normeren in onze ogen een belangrijke stap om minder autokilometers te maken en het wagenpark te verduurzamen. Een effectieve norm is om vanaf 2024 alleen nog uitstootvrije zakelijke personenauto's aan te bieden in de lease. Dit kan leiden tot een besparing van tot wel 1,6 megaton CO₂-uitstoot, berekende CE Delft voor ons. Met dit rapport in onze broekzak spraken we minister Jetten (Klimaat), minister Harbers (Infrastructuur en Waterstaat) en minister Adriaansens (Economische Zaken) en Kamerleden. Er is een motie aangenomen, en het ministerie van I&W werkt nu een voorstel uit met deze norm.

Sustainable Development Goals

UITGELICHT PROJECT

Aanpak luchtvaart

Veelvuldig in de media met CO₂-plafond, spreker in de Tweede Kamer en tijdens webinars

Impactdoel: Luchtvaart wordt volwaardig onderdeel van het nationale klimaatbeleid, krijgt harde, jaarlijks dalende klimaatdoelen, in lijn met de doelen van het Parijsakkoord.

IMPACTDOEL

Luchtvaart wordt volwaardig onderdeel van het nationale klimaatbeleid en krijgt harde, jaarlijks aangescherpte klimaatdoelen, in lijn met de doelen van het Parijsakkoord.

Wat houdt ons werk in?

Vliegen is de meest vervuulende manier van transport, maar toch blijft de luchtvaartsector groeien. Geluidsoverlast en luchtverontreiniging belasten de lokale omgeving onacceptabel. Door de coronapandemie daalde het aantal vluchten sterk, maar nu deze crisis voorbij is stuurt de sector aan op groei. Zonder ingrijpen door de overheid blijft de klimaatimpact van de luchtvaart alsmaar groeien.

De afgelopen vier jaar werkten wij actief aan de verduurzaming van de luchtvaart. Dat deden we met lobby, campagnes en samenwerking met bedrijven. We zien dat ons werk echt impact heeft gehad. Steeds meer mensen vinden het belangrijk dat de luchtvaart verduurzaamt. En er is veel meer aandacht vanuit de politiek voor schone luchtvaart. Bedrijven zoals KLM spreken zich weliswaar voor het eerst publiekelijk erover uit dat verduurzaming onvermijdelijk is, maar hechten een onrealistisch geloof aan technologische oplossingen.

Om binnen de 1,5 graden opwarming van de aarde te blijven, moet ook de luchtvaart in de wet geborgde klimaatdoelen krijgen.

In 2023 blijft luchtvaart een belangrijk speerpunt voor ons.

Wat hebben we gedaan?

Klimaatdoelen voor de luchtvaart moeten juridisch worden verankerd. Daarvoor bedachten we het CO₂-plafond,

een instrument dat we eind 2019 presenteerden in onze 'Duurzame Luchtvaartnota', die we uitbrachten met andere milieuorganisaties. Hierna dienden op ons initiatief 15.988 Nederlanders en elf natuur- en milieuorganisaties een zienswijze in op de Luchtvaartnota van het kabinet, en uiteindelijk kwam het CO₂-plafond daarin terecht. Ook de Tweede Kamer verzocht het kabinet via twee aangenomen moties, waarover wij meedachten, om het CO₂-plafond uit te werken. In de zomer van 2021 stond het instrument in een aantal verkiezingsprogramma's nadat wij er veelvuldig aandacht voor vroegen. Begin 2022 kwam het in het coalitieakkoord en de rest van het jaar werd het CO₂-plafond verder uitgewerkt. Als het aan ons ligt, is 2023 het jaar van de wettelijke verankering.

Wat hebben we in 2022 bereikt?

2022 stond in het teken van het herhalen van onze boodschap ter ondersteuning van onze lobby: de luchtvaart kan geen uitzonderingspositie meer krijgen. De sector moet net als iedere andere sector klimaatdoelen opgelegd krijgen, zodat we uiterlijk in 2050 zero emissie gaan vliegen. Daarvoor is nodig dat we het principe van trias energetica centraal stellen: de energievraag verminderen (dus minder vluchten), innovatie gericht op efficiëntie, en de inzet van synthetische brandstoffen. Bovendien is het huidige hubmodel van KLM, gebaseerd op kleine marges en heel veel overstappers, dan niet langer houdbaar. De overheid zal de transitie naar een kleinere luchtvaart in moeten zetten. Een luchtvaart die voorziet in de voor Nederland relevante behoefte aan vliegen. En tegelijkertijd past in de fysieke ruimte die in ons land al onder druk staat door alle andere opgaves die er zijn (denk aan bouwen, energietransitie, natuur).

Deze boodschap herhaalden we in de Tweede Kamer tijdens een Rondetafelgesprek en in een webinar van de SER. We droegen hem uit tijdens een protestactie georganiseerd door omwonenden op zes regionale luchthavens, en in diverse uitingen in de media, zoals via een opiniestuk in het [AD](#).

In 2022 hebben we een aantal goede gesprekken gevoerd over de toekomst van de luchtvaart in Nederland. Natuur & Milieu is daarbij constructief maar scherp op wat we doen. Ik hoop zeer dat we die gesprekken in 2023 voort kunnen zetten!

Ruth Clabbers

Directeur Generaal Luchtvaart, Ministerie van I&W

Schiphol en andere vervuilers worden te weinig aangepakt door de overheid. We zijn met z'n allen verantwoordelijk voor onze aarde. Daarom heb ik de petitie getekend. Omdat het voor mij belangrijk is dat de luchtvaartsector gaat bijdragen aan het halen van de klimaat-doelen. Het is de hoogste tijd voor wettelijk vastgestelde doelen.

Alida Heyman

Ondertekenaar petitie

Een belangrijk moment in 2022 was ons event 'Vliegen binnen de grenzen', dat we organiseerden samen met Greenpeace, Milieudefensie en de Natuur en Milieufederatie Noord-Holland. Centraal stond onze actieagenda om de luchtvaart binnen de natuur-, milieu-, geluid- en vooral klimaatgrenzen te brengen. Het was een goede bijeenkomst met inhoudelijke uitwisseling van standpunten met het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat en de sector. De media, waaronder een interview in [Trouw](#), pakte het nieuws veelvuldig op met de headlines dat een CO₂-plafond echt noodzakelijk is voor de verduurzaming van de luchtvaart.

Het luidde ook de start in van onze campagne 'Stop met CO₂-uitvluchten', die in korte tijd meer dan 20.000 handtekeningen opleverde en in 2023 doorloopt, totdat het kabinet het besluit heeft genomen.

Wat doen we in 2023?

Met feiten, praktijkvoorbeelden en publieke steun hebben we een sterke positie opgebouwd om de groei van de luchtvaart te stoppen en alternatieven te verbeteren. Met deze steun willen we dat 2023 het jaar van de juridische verankering van het CO₂-plafond wordt. Daar maken we ons hard voor met onze campagne en lobby. Andere speerpunten in 2023 zijn meer duurzame brandstoffen, verdere beprijzing van milieuschade, verbeteren van de internationale trein als alternatief voor vliegen en een eerlijk verhaal over de werkelijke bijdrage van luchtvaart aan onze economie.

Minder luchtvaart is wél goed voor Nederland

CO2-plafond moet luchtvaart dwingen tot verduurzaming

2022 was het jaar dat het debat over de toekomst van de luchtvaart kantelde. Het kabinet besloot het aantal vluchten op Schiphol terug te schroeven. Deze U-turn kwam er niet vanzelf. Dat hebben we voor elkaar gekregen door samenwerking, tussen milieuorganisaties en met omwonenden van vliegvelden. Dat was in november mooi zichtbaar. Natuur & Milieu maakte de actieagenda "Vliegen binnen grenzen", met 22 oplossingen om de vervuiling van de luchtvaart terug te dringen. Maatregelen die we als Greenpeace van harte steunen. Dus overhandigden we 9 november deze actieagenda gezamenlijk aan het ministerie in Den Haag.

Vijf dagen eerder stond ik op Schiphol. Honderden actievoerders fietsten over het platform waar dagelijks tientallen privéjets vertrekken. Zo zetten we de urgente maatregelen die nodig zijn kracht bij. Door onze handen ineen te slaan, komen we samen verder. We blijven ons dan ook graag samen met Natuur & Milieu inzetten om de luchtvaart terug te brengen binnen de grenzen van klimaat, gezondheid en natuur.

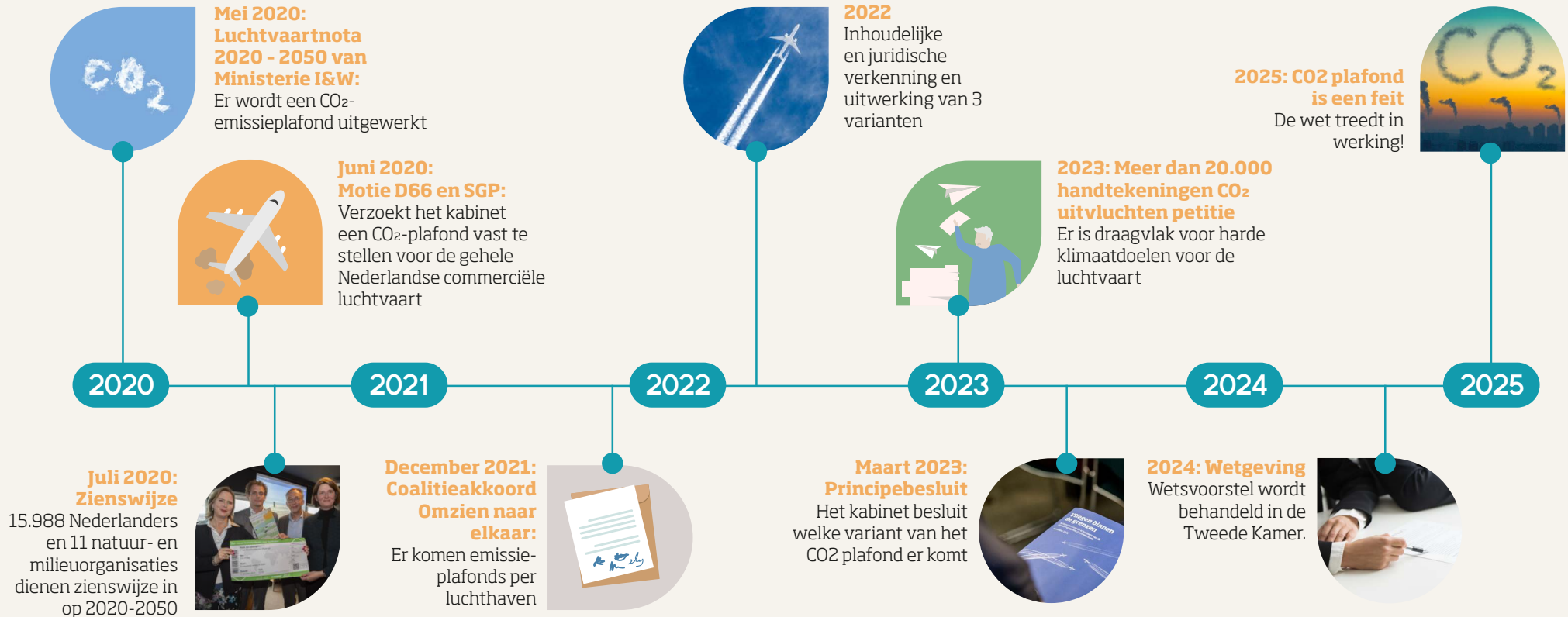

Faiza Oulahsen

Hoofd Klimaat en Energie Greenpeace Nederland

Borging van klimaatdoelen voor de luchtvaart

De luchtvaart krijgt met het CO₂-plafond per luchthaven wettelijk vastgelegde klimaatdoelen

"Hoog tijd dat de klimaatdoelen voor de luchtvaart nu ook, net als andere sectoren, wettelijk vastgelegd worden. Tot nu toe bleef de sector als enige buiten schot en geniet bovendien nog steeds meer vrijheden dan andere sectoren. Met deze wettelijke borging zijn er voor de luchtvaart geen CO₂-uitvluchten meer!"

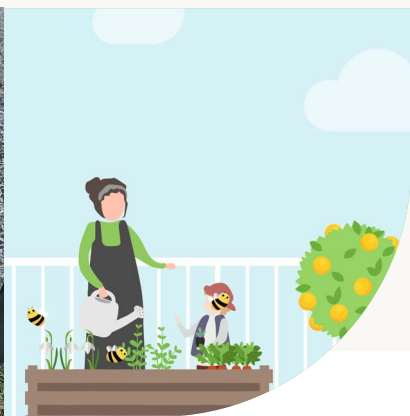
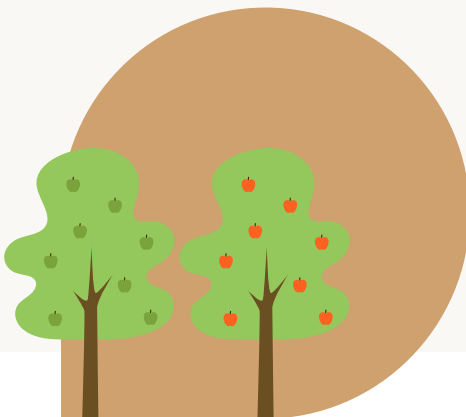
Koenraad Backers

Programmaleider luchtvaart, Natuur & Milieu

**NATUUR
& MILIEU**

THEMA

Op weg naar een natuurinclusieve kringlooplandbouw

IMPACTDOEL

De landbouw produceert in Nederland voedsel, zonder schade aan de omgeving en zonder bijdrage aan klimaatverandering.

Onze visie

Veel minder stikstof, een schone bodem en schoon oppervlaktewater rijk aan leven: daar willen we naartoe. Nu biodiversiteit onder grote druk staat, raken onze ecosystemen steeds meer uit balans.

Maar we zien een oplossing om biodiversiteit weer gezond te krijgen: een andere manier van voedsel produceren en consumeren.

Daarvoor maken we de omslag naar natuurinclusieve kringlooplandbouw. Hierbij zijn alle kringlopen lokaal gesloten, verminderen we de stikstofuitstoot die neerdaalt op onze natuur, en is de plantenteelt vrij van chemische bestrijdingsmiddelen. Dit alles is mogelijk door goed bodembeheer, gewasvariatie en natuur in de landbouwgebieden. We willen dat alle belanghebbenden per gebied samenwerken aan wat nodig is om natuur- en klimaatdoelen te halen.

Ons werk voor deze visie in 2022

Minder stikstof, een schone bodem en schoon oppervlaktewater. Daar werken we hard aan, maar hoe bereiken we dat?

Over ons werk voor minder stikstof: zie verderop ('Uitgelicht project: Versnelling reductie stikstof').

Voor een gezonde bodem is het essentieel dat er minder

bestrijdingsmiddelen worden gebruikt in de landbouw. En dat de meest giftige middelen duurder en uitgefaseerd worden, zodat boeren makkelijker over kunnen stappen naar het groene alternatief. Omdat het een enorm complex onderwerp is, organiseerden we een masterclass voor Kamerleden, samen met de drinkwaterbedrijven en Natuurmonumenten. De interesse vanuit de Tweede Kamer was met twaalf aanwezigen groot. Na deze masterclass was er volop aandacht in het Kamerdebat voor onze zorgen. We droegen bij aan aangenomen moties om heel giftige bestrijdingsmiddelen opnieuw te beoordelen, om te stoppen met bestrijdingsmiddelen in grondwaterbeschermingsgebieden, en voor een eerlijke methode om het gebruik te meten.

Daarnaast presenteerde de Europese Commissie een wetsvoorstel om het gebruik van bestrijdingsmiddelen terug te dringen. Het voorstel dreigde te worden afgezwakt door een sterke tegenlobby van de sector. Na een oproep op onze sociale media, samen met andere organisaties, reageerden honderden mensen en organisaties die bezwaar maakten tegen de afzwakking. Dat had succes: boeren moeten hun gebruik vóór 2030 minimaal gehalveerd hebben. Ook komt er een verbod op het gebruik van bestrijdingsmiddelen op gevoelige plekken, zoals natuurgebieden, drinkwatergebieden en speeltuinen. We zitten er bovenop dat de Nederlandse overheid in 2023 deze Europese regels zo snel mogelijk invoert.

Een soort die bijzonder veel last heeft van bestrijdingsmiddelen, is de wilde bij. Om het uitsterven van de wilde bijen tegen te gaan, riep wij samen met IVN Natuureducatie in 2017 het programma 'Nederland Zoemt' in het leven. In Nederland zoemen 358 soorten wilde bijen, maar de helft van alle soorten is bedreigd. Ze hebben enorm te lijden van de intensieve landbouwmethoden, bestrijdingsmiddelen, verstening en ons 'traditionele' groenbeheer. Om te overleven hebben wilde bijen meer voedsel en nestgelegenheid nodig.

Met het programma is al veel bereikt. Onder andere door aanvullingen in het onderwijs voor groenbeheer. En

jaarlijks kiest een jury de meest bijvriendelijke gemeente van Nederland. Arnhem zet zich samen met veel bewoners bijzonder in om van de gemeente een veilige en voedselrijke thuishaven te maken voor wildebijen. Daarom is Arnhem bekroond tot bijvriendelijkste gemeente van 2022. Ook stond het weekend van 24 april de bijentelling weer centraal. Duizenden Nederlanders telden mee. De gehoornde metselbij lijkt zich definitief te vestigen als een van de algemeenste Nederlandse tuinbijen. Daarnaast deelde Nederland Zoemt samen met de Lidl de afgelopen drie jaar bijna een miljoen biologische bloembollen uit aan basisscholen in heel Nederland, zodat zij hun schoolplein op een natuurvriendelijke manier vergroenen. In het voorjaar van 2023 gaat de bloembollencampagne opnieuw van start.

Een grote verandering die nodig is voor schoon oppervlaktewater dat rijk is aan leven, is ander beleid. Maar beleid laat zich pas veranderen als de urgentie wordt gevoeld en er een politieke meerderheid voor is. Vier jaar geleden startten we ons burgeronderzoek 'Vang de watermonsters'. Dat deden we samen met ASN Bank en een aantal waterschappen.

Ook in 2022 kregen we veel mensen enthousiast om mee te doen: een selectie van 1.679 slotjes, vernetjes en grachten werd door 425 burgerwetenschappers gemeten.

Ook dit jaar bleek wederom dat meer dan 80 procent van de onderzochte wateren een matige tot slechte kwaliteit heeft. Het is erg teleurstellend dat de kwaliteit niet verbetert. Een klein lichtpunt is dat door ons onderzoek de urgentie van de slechte waterkwaliteit doordrong tot de politiek en de waterschappen.

Nog steeds is het de vraag hoe je beleid hierop echt aangepast krijgt. Er ligt inmiddels een beleidsbrief van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat waarin staat dat 'water en bodem' sturend zijn bij beleidskeuzes. De brief

Met 425 burgerwetenschappers hebben we met veel plezier de waterkwaliteit in bijna 1.700 slotjes, vernetjes en grachten gemeten. Ik had niet verwacht dat slechts 20 procent een goede waterkwaliteit heeft! Met deze cijfers kan Natuur & Milieu aandringen op wetgeving om vervuiling bij de bron aan te pakken

Jule Janssen
Deelnemer 'Vang de watermonsters'

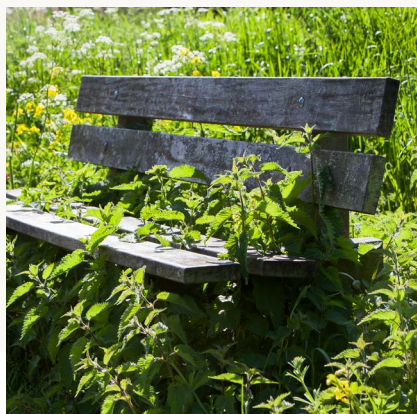
is echter nog heel onduidelijk. Om dit scherper te krijgen, werken we in 2023 verder aan beleidsbeïnvloeding. Ook vragen we met de Waterschapsverkiezingen aandacht bij het grote publiek om met een groen hart te stemmen.

Sustainable Development Goals

UITGELICHT PROJECT

Versnelling reductie stikstof

IMPACTDOEL

Problemen met de biodiversiteit en het klimaat tegelijk aanpakken met de stikstofcrisis, zodat de kwetsbare natuur in Nederland behouden blijft en hersteld wordt.

Wat houdt ons werk in?

Naast de grote opgave om klimaatverandering tegen te gaan, hebben we in Nederland ook te maken met een biodiversiteitscrisis. De natuur heeft te weinig ruimte en wordt te zwaar belast, met name door stikstof. Stikstof wordt samen met zuurstof en waterstof omgezet in stikstofoxiden of ammoniak. Deze stikstofverbindingen zijn schadelijk voor mensen en de natuur.

De rechter oordeelde in 2019 dat de overheidsmaatregelen om de uitstoot van stikstof terug te dringen niet werkten. Alleen door de uitstoot flink te verlagen, kunnen we de kwetsbare natuur in Nederland behouden en herstellen.

Minder stikstof betekent ook een forse verbetering van de waterkwaliteit, luchtkwaliteit en volksgezondheid. Wij werkten de afgelopen jaren aan een oplossing.

Wat hebben we gedaan?

We presenteerden in 2021 een plan namens een coalitie van natuurbeschermers, bouwers, boeren en bedrijven met een oplossing voor de stikstofcrisis. Het plan versnelt de vermindering van de uitstoot van stikstof stevig. Daarnaast versterkt het de natuur, biedt het boeren toekomst en schept het ruimte voor nieuwe economische ontwikkelingen. We voerden gezamenlijk gesprekken met relevante politici en hoge ambtenaren om de inhoud van het plan onder de aandacht te brengen. Tal van media

media besteedden er aandacht aan.

Veel punten uit ons plan belandden in het coalitieakkoord. Het kabinet trekt 25 miljard euro uit om de stikstofimpasse te doorbreken, en de stikstofuitstoot met 50 procent te hebben teruggebracht in 2030. Dit kabinet legt de nadruk op een gebiedsgerichte aanpak, samen met boeren en bouwers, wat ook centraal stond in ons plan. Het kabinet gaat de boeren helpen met het omschakelen, zowel met advies als met financiële vergoedingen.

Wat hebben we bereikt?

2022 stond in het teken van de uitvoering van al deze plannen. Want de hoofdlijnen zijn bekend, maar veel details ontbreken nog. We zetten ons in 2022 actief in voor een uitwerking waarvan de natuur het meeste voordeel heeft. Daarover gaf onze directeur Marjolein Demmers een interview aan het FD. We spraken veelvuldig met meerdere ministers (die gaan over wonen, industrie, landbouw, energie, stikstof en natuur) en wekelijks met beleidsmakers over de stappen die nodig zijn. We maakten een diepgaande juridische analyse voor een juridisch houdbare oplossing. Hierover gingen we in gesprek met topambtenaren en het juridische team van het ministerie van LNV.

Op ons aanreiken diende de Tweede Kamer twee moties in. Ten eerste om zo snel mogelijk de stikstofreductiedoelen in de wet te verankeren. En ten tweede om zo snel mogelijk stikstofruimte te creëren door de piekbelasters dit jaar nog uit te kopen, zodat de natuur zo snel mogelijk wordt hersteld. We pleitten voor generiek beleid voor alle sectoren, boven op de gebiedsgerichte aanpak. Bijvoorbeeld een versnelde elektrificatie van auto's en vermindering van het autoverkeer.

Mede door onze inzet wordt de 'latente ruimte' afgeschaft: vergunningen voor stikstofuitstoot die niet worden gebruikt, en de mogelijkheid tot 'extern salderen'. Hiermee wordt het opkopen van vergunningen van een bedrijf bedoeld om daarmee bijvoorbeeld snelwegen

aan te leggen of, zoals in het geval van Schiphol of Tata Steel, uit te breiden. Dit mag per 1 januari 2024 niet meer. Om toch uit te breiden of wegen aan te leggen kan stikstofruimte worden verkregen via een door de overheid beheerde stikstofbank. De gaten in de wet, waardoor de stikstofuitstoot toch nog kon toenemen, worden hiermee geblokkeerd.

We zagen de verharding over dit onderwerp toenemen door vele boerenprotesten, waardoor het belang van natuur ondergeschikt raakte. Daarom namen wij samen met andere natuurorganisaties het initiatief om de natuur een stem te geven in Den Haag, met de campagne *#nietzondernatuur*.

We kregen in korte tijd meer dan negentig organisaties achter de boodschap dat Nederland niet zonder natuur kan.

We plaatsten advertenties in vier grote dagbladen, maakten een korte [natuurvideo](#) en voerden een socialemediacampagne. Tijdens een actie in Den Haag overhandigden we een levensgrote koffer vol natuur aan tien Kamerleden en twee bewindspersonen. Hierdoor stond het belang van de natuur meer dan ooit boven aan de maatschappelijke en politieke agenda.

Johan Remkes kreeg de taak van het kabinet om de partijen weer bij elkaar te brengen. Wij overtuigden hem van de aanpak uit ons gezamenlijk plan met boeren, bouwers, natuurbeschermers en bedrijven. Een van zijn adviezen aan het kabinet was dan ook de snelle aanpak van grote stikstofuitstoters uit ons plan: de zogenaamde piekbelastersaanpak. Ook herkenden we zijn advies dat alle sectoren hun evenredige bijdrage moesten leveren, niet alleen de landbouw. Het kabinet nam de adviezen van Remkes over.

Wat doen we in 2023?

De hoofdlijnen van de aanpak om uit de stikstofcrisis te komen, zijn bekend. Nu volgt nog de invulling, 2023

In 2021 sloten we een akkoord over het versneld verminderen van de stikstofuitstoot met LTO, VNO-NCW, Bouwend NL en Natuurmonumenten. We noemden de coalitie "Duurzaam Evenwicht". Nu bijna twee jaar later, na heel hard werken voor en achter de schermen, komt het kabinet met de oplossingen die in ons akkoord stonden.

Wij blijven de stem van de natuur en zorgen dat de natuur wordt beschermd. En we zorgen dat de boer die al een omslag naar natuurinclusief boeren heeft gemaakt of wil maken, wordt gestimuleerd. Samen zorgen we er zo voor dat iedereen bijdraagt aan een oplossing. Zodat we kunnen blijven genieten van onze mooie natuur in Nederland.

Karen Eilers

Programmameerder duurzame landbouw

Het is ontzettend belangrijk dat organisaties als Natuur & Milieu de overheid scherp houden op wat er moet gebeuren. En dan is het vooral heel erg fijn dat jullie ook laten zien waar de oplossingen zitten voor alle vraagstukken die we in Den Haag op tafel hebben liggen. Scherp en constructief, daar komen we het verst mee.

Christianne van der Wal
Minister voor Natuur en Stikstof

Natuur & Milieu is onze partner waar het gaat om zaken voor elkaar krijgen. Ze zijn niet bang om spannende samenwerkingen aan te gaan om hun doelen te realiseren. Ik waardeer bijvoorbeeld de grote deskundigheid en de urgentie die Natuur & Milieu brengt in de Duurzaam Evenwicht-coalitie. Hier werken we samen vanuit de overtuiging dat vergaande maatregelen nodig zijn om de natuur te herstellen in samenhang met het creëren van een duurzame toekomst voor de agrarische sector en perspectief voor ondernemers.

Om duurzame verandering te bewerkstelligen, moet je je blik verbreden naar het belang van de ander om die in beweging te krijgen. Daar werken we hard aan en ik hoop dat ook de komende jaren met Natuur & Milieu te kunnen blijven doen.

Pim van der Feltz
Directeur Natuurmonumenten

wordt een spannend jaar vanwege de Provinciale Statenverkiezingen die de verhouding in de provincies en de Eerste Kamer kunnen veranderen. Wij blijven actief meedenken over de invulling van het beleid en houden het kabinet scherp dat er geen verdere vertraging optreedt, want dat kan de natuur niet hebben. Belangrijk is dat de piekbelastersaanpak start, de sectordoelen vastgelegd worden en de gebiedsprocessen hun plannen hebben opgeleverd. Bovendien is het cruciaal dat het Rijk met een stevig pakket aan maatregelen komt, zodat de groene boer (en de boer die naar duurzaam overschakelt) een fatsoenlijke boterham kan verdienen. Het beprizen van milieuschade is daar een onmisbaar onderdeel van.

'Meer tijd nemen voor stikstofdoelen vergroot de onzekerheid onder boeren'

Bas Knoop

Het afzwakken van de stikstofdoelen is onbespreekbaar voor directeur Marjolein Demmers van Natuur & Milieu.

THEMA

Circulaire economie

IMPACTDOEL

Geen schade meer aan klimaat en biodiversiteit door een circulaire economie die heel anders omgaat met grondstoffen en producten.

Onze visie

Het einde van de wegwerpcultuur, échte herbruikbare oplossingen als standaard, en gesloten grondstofkringlopen. Daar zetten wij ons voor in.

We willen anders met grondstoffen omgaan om te voorkomen dat er steeds grotere tekorten en milieuschade ontstaan voor het klimaat en de biodiversiteit.

Wij werken aan doorbraken waardoor minder en schonere grondstoffen langer worden gebruikt, met na afloop minder afval. Dat is de kern van een circulaire economie. Nederland moet een economie worden waarin schone grondstoffen en erg goede producten langdurig en zo hoogwaardig mogelijk worden benut en hergebruikt.

Ons werk voor deze visie in 2022

In 2022 hebben we ons weer hardgemaakt om de zinloze verspilling van kostbaar materiaal en energie aan te pakken. Een jaar eerder deden we een onderzoek naar herbruikbare en recyclebare plastic verpakkingen in de grootste supermarkten van Nederland. Afgelopen jaar stond in het teken van een onderzoek naar de verpakkingen van to go-winkels en fastfoodketens. Wat blijkt: de verpakkingen worden nauwelijks gerecycled en er zijn nauwelijks herbruikbare verpakkingen. Of het nu gaat om koffiebekers, bekers voor frisdrank, zakken voor broodjes of frietbakjes: maar liefst 85 procent van de verpakkingen belandt na een zeer kortdurend gebruik in

de verbrandingsoven. Tijd voor volle inzet op meermalige verpakkingen met een goed retoursysteem. In het buitenland zien we voorbeelden dat dat kan, zoals Recup in Duitsland of Kooky in Zwitserland.

Ons onderzoek kwam groot in de media met 56 publicaties, waarvan zes printartikelen in dagbladen waaronder de Telegraaf en een interview in Trouw. Drie radiozenders besteedden er aandacht aan. We bereikten ruim 9 miljoen mensen. De motie in de Tweede Kamer die oproep om hergebruik van to go-verpakkingen de standaard te maken, haalde het op één stem na helaas niet. Voor bioscoopketen Pathé was ons onderzoek aanleiding over schakelen op herbruikbare bekers.

De energietransitie is al goed op gang, terwijl de grondstoffentransitie nog aan het begin staat. Maar zonder een circulaire economie gaan we de klimaatdoelen niet halen en blijft de schade aan biodiversiteit groot. Daarom willen wij dat de grondstof- én energietransitie meer met elkaar in balans zijn. De SER bracht hierover een advies aan het kabinet uit, waar wij ook over meedachten. Een van de aanbevelingen is dat er een concreet, realistisch en afrekenbaar doel voor de grondstoffentransitie komt. Het is belangrijk dat de beoogde milieueffecten van een circulaire economie scherp worden vastgesteld. Daar

werken wij in 2023 aan. Ook dragen we bij aan goed beleid voor biograndstoffen. Die zouden niet langer moeten worden verbrand voor energie of als brandstof, maar juist langdurig gebruikt als grondstof in de chemie en bouw.

Daarnaast is een systeemverandering nodig om zuiniger en voorzichtiger om te springen met de metalen en mineralen die nodig zijn voor de energietransitie. Deze zouden bovendien met de grootste zorg moeten worden gewonnen. Denk bijvoorbeeld aan de winning van koper, kobalt, lithium, bauxiet (aluminium) en mangaan. De komende jaren werken we samen met IUCN en andere partners, en met steun van de Nationale Postcode Loterij, aan deze systeemverandering. Doel is dat eind 2025 de politieke aandacht is toegenomen voor de noodzaak van het verminderen, hergebruiken, recyclen en verantwoord winnen van grondstoffen.

Sustainable Development Goals

'Geen wegwerp, maar je eigen beker mee op reis'

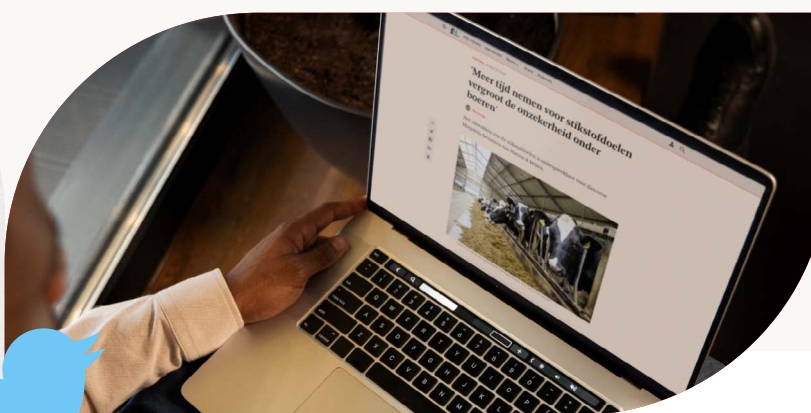
AMSTERDAM - Verpakkingen van papier en karton hebben een duurzaam imago omdat papier als verantwoordelijk alternatief voor plastic geldt. Niets is echter minder waar. Het zijn papieren tijgers zonder duurzame waarde. 'De overgang naar meer 'papiergebaseerde' voedselverpakkingen leidt tot meer verbranding en niet tot meer circulariteit.'

Mediabereik

2.800
keer in de media

409 miljoen
keer bekeken

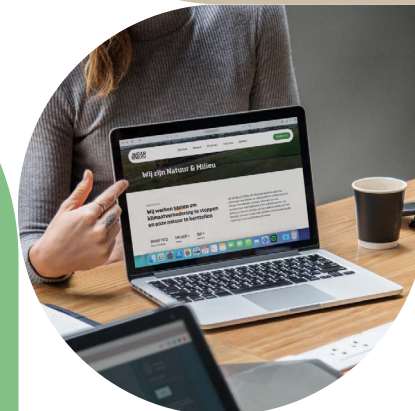
2.081
keer in online
nieuwsmedia

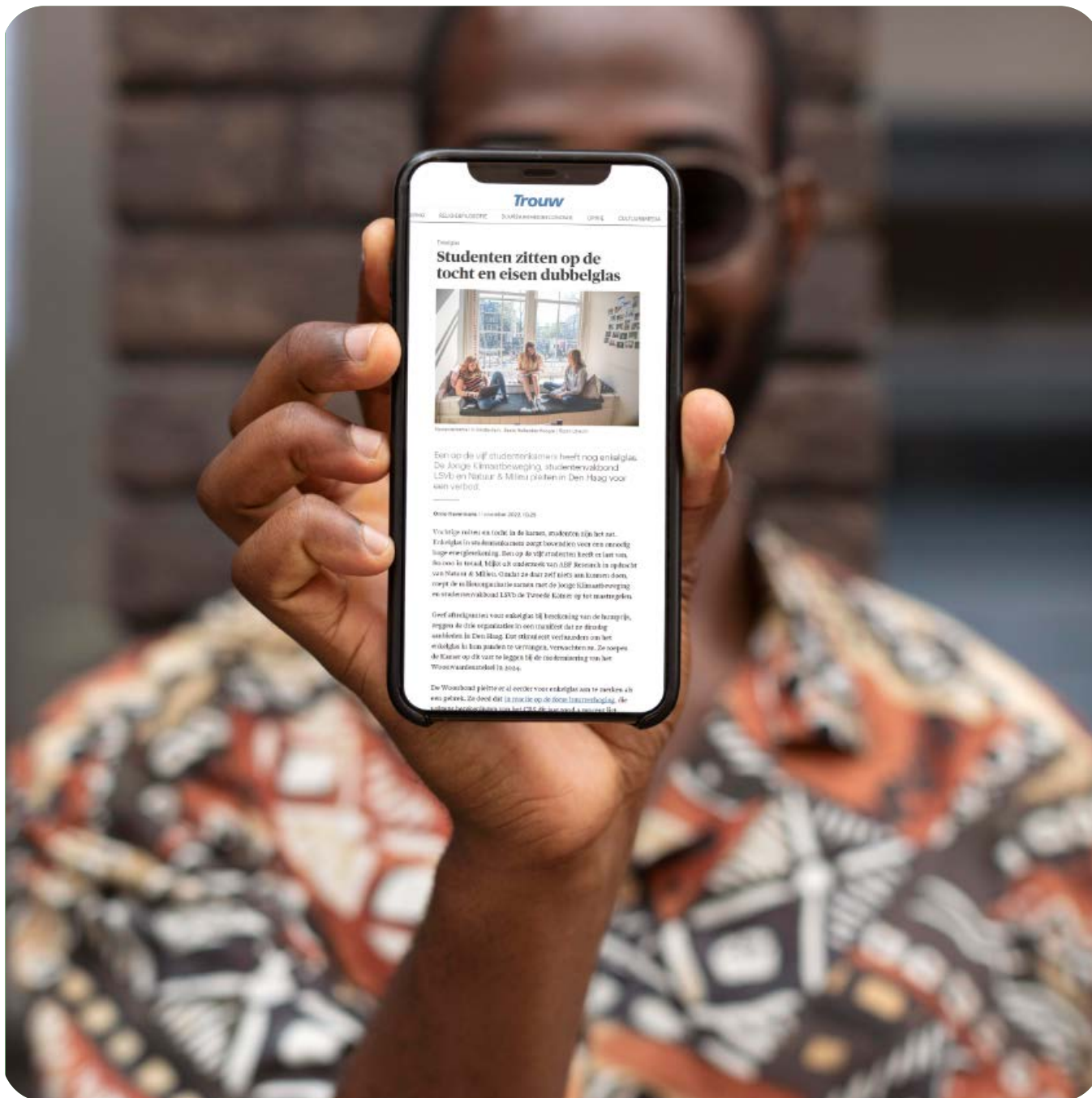
470
vermeldingen in
dagbladen en
tijdschriften

72.677
keer radio en tv

60
keer ANP

Natuur & Milieu zoekt de media op om aandacht te vragen voor klimaatbeleid en herstel van biodiversiteit. We geven onderzoeksinstituten opdracht tot onderzoek en delen de resultaten met media. Soms zie je onze campagnes ook in de media, met als doel mensen een duurzame stap te laten zetten. We reageren in de krant, online, op radio en tv op politieke ontwikkelingen die betrekking hebben op klimaatbeleid of natuurbescherming.

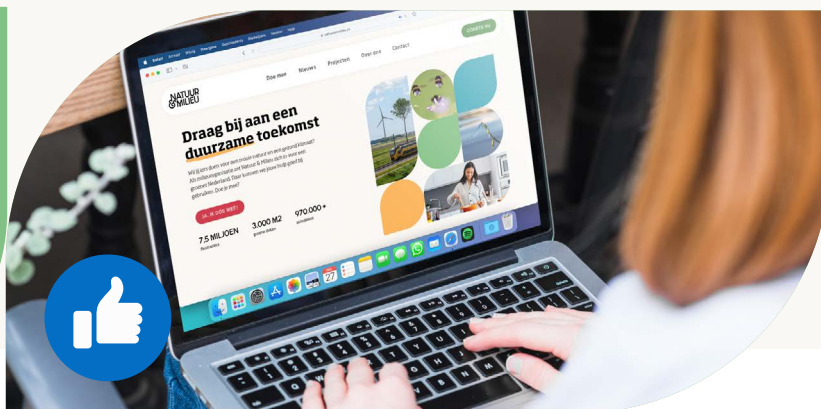
Belangrijke onderwerpen afgelopen jaar waren de stikstofcrisis, de energiecrisis, klimaatbeleid voor de luchtvaart, verduurzaming van huizen en het tekort aan openbaar groen in Nederlandse gemeentes.

Natuur & Milieu werkt enerzijds aan het agenderen van problemen, zoals de grote vervuiling door de luchtvaart. Anderzijds publiceren we ook over oplossingen, zoals een CO₂-plafond voor de luchtvaart of een isolatietegoed voor de slechtst geïsoleerde huizen. Daarbij gaan we graag het gesprek aan om te laten zien hoe we dit voor ons zien. We werken zo veel mogelijk samen met andere maatschappelijke organisaties om een breed gedragen geluid te laten horen in de media, samenleving en Den Haag. Ook bij projecten die zich ver weg afspelen van de bewoonde wereld, proberen we het publiek te betrekken. Zo organiseren we persexcursies naar de windparken op de Noordzee, waar we onderzoek doen naar natuurontwikkeling met kunstmatige oesterbanken en andere technieken.

In het afgelopen jaar werd Natuur & Milieu 2.800 keer in de media genoemd. Al deze mediaberichten samen zijn 400 miljoen keer bekeken of beluisterd. We kwamen 470 keer in kranten en tijdschriften en driehonderd keer op tv en radio. Het ANP nam Natuur & Milieu zestig keer op in zijn berichtgeving.

Bereik en achterban

72.677
Nieuwsbriefabonnees

Nieuwe
website
gelanceerd

995.000
Unieke
websitebezoekers

In 2022 vernieuwden we de complete website van Natuur & Milieu. Dankzij de hulp van betrokken nieuwsbrieflezers en donateurs zetten we een website neer die aansluit bij wie onze organisatie nu is, wat er speelt in de maatschappij en wat onze achterban graag op onze website terugvindt. Bovendien is de website technisch weer up-to-date en biedt deze volop ruimte voor doorontwikkeling. Met een opgefriste marketingstrategie zijn we er klaar voor om nog veel meer mensen kennis te laten maken met Natuur & Milieu en het belang van duurzaam leven.

Annemijn Pasma
Projectleider Eigen Media

In 2022 zetten we stappen om de online communicatie met onze achterban te verbeteren. We zochten op onze digitale platforms actief de interactie om ons bereik en de betrokkenheid te vergroten.

Achterban	Aantallen
Websitebezoekers	995.000*
Nieuwsbriefabonnees	72.677 **
Volgers sociale media	76.321

*= Unieke bezoekers
**= Waarvan actieve ontvangers: 40.571

Websites

In 2022 had Natuur & Milieu meerdere websites in beheer. Bovenstaande cijfers zijn een optelsom van het aantal bezoekers van de Natuur & Milieu-website en de campagneplatforms die dit jaar online waren. Dit zijn de platforms voor Nederland Zoemt, De Rijke Noordzee, Mission Reuse, ons subdomein RijElektrisch en diverse losse campagnepagina's. De losse websites voor onze campagnes Vang de Watermonsters, Hoe gasvrij ben jij? en het subdomein RijElektrisch zijn in de loop van het jaar opgeheven en de relevante content is geïntegreerd op het Natuur & Milieu-hoofddomein.

De Natuur & Milieu-website hebben we in 2022 grondig vernieuwd. We hebben dit jaar een goede basis neergezet om mee verder te werken.

We hebben plannen opgesteld om het platform de komende jaren structureel door te ontwikkelen voor hogere betrokkenheid van websitebezoekers en verbeterde fondswerving.

Sociale media

Op onze sociale media zagen we een stijging van het aantal volgers, met daarbij een consistent interactieniveau op onze posts. Dit bereikten we door actief en regelmatig te communiceren over onze activiteiten en in te spelen op de actualiteiten. Ook ons volgersaantal in de tabel hiernaast is een optelsom van de volgers op onze corporate accounts en op de sociale media-accounts die we beheren voor onze projecten De Rijke Noordzee en Mission Reuse.

Nieuwsbrieven

We verstuurd in 2022 vier verschillende nieuwsbrieven: de maandelijkse nieuwsbrief met actualiteiten en tips rondom onze thema's, de Zeekrachtnieuwsbrief voor Zeekracht-donateurs, de zakelijke mobiliteitsnieuwsbrief voor een selecte zakelijke doelgroep, en de nieuwe Mission Reuse-nieuwsbrief, voor ondernemers en beleidsmakers die zich bezighouden met circulaire economie. Door een wijziging in onze e-mailmarketingstrategie ligt het totale aantal mensen dat daadwerkelijk onze nieuwsbrieven ontvangt lager dan het aantal abonnees. Dat komt doordat we focussen op abonnees die graag onze mails lezen en deze regelmatig openen. In 2022 zijn enkele stappen gezet om 'slapende' nieuwsbriefabonnees te heractiveren. Daarnaast is de marketingstrategie aangescherpt en is de nadruk meer komen te liggen op betere werving en het behoud van betrokken nieuwsbrieflezers.

Donateurs

Steeds meer mensen steunen ons met een hogere bijdrage. De gevolgen van klimaatverandering en het verloren gaan van de natuur zijn veelvuldig in het nieuws. Veel mensen voelen de urgentie om hier iets aan te veranderen.

Onze donateurs vinden onderwerpen als het terugdringen van stikstof en minder vliegen erg belangrijk.

We ontvingen vele giften voor ons werk op deze thema's. Een aantal van onze donateurs was in november aanwezig bij ons evenement waar we ingingen op de inzet van maatschappelijke en politieke druk voor beleidsverandering.

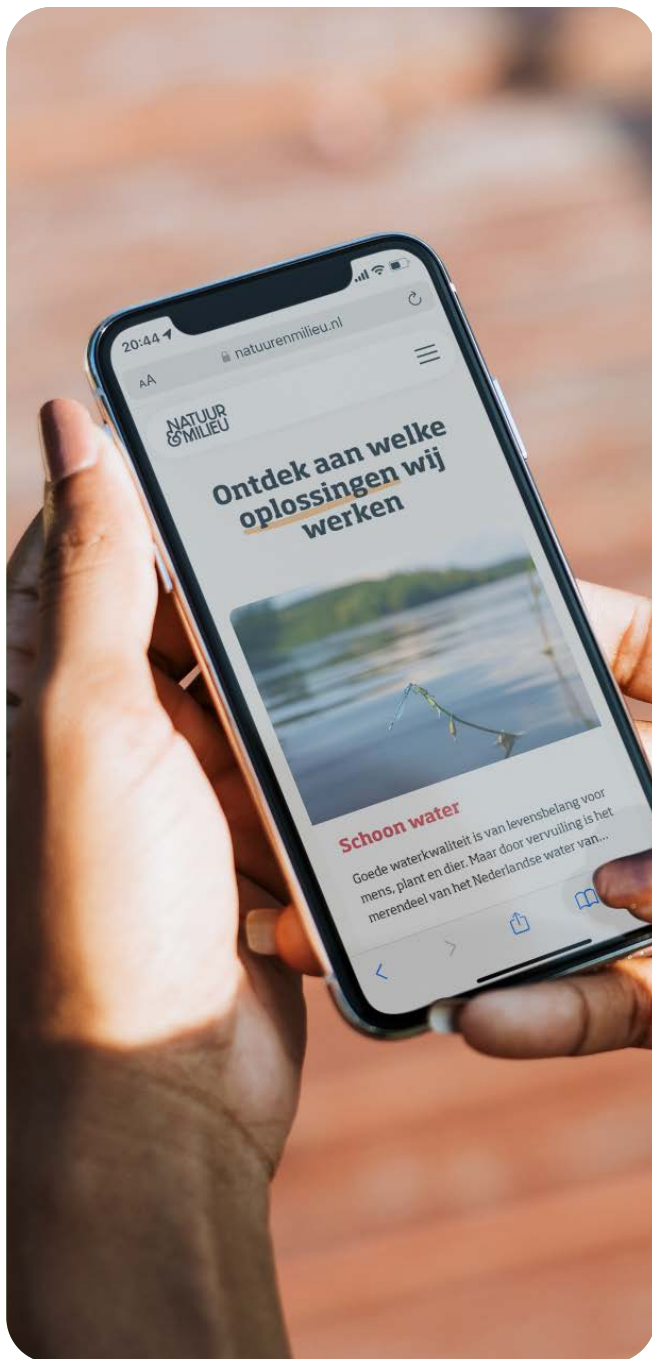
Meestal zijn zulke vragenlijsten veel te uitgebreid, vind ik, dus ik doe zelden mee. Maar ik doe vooral niet mee omdat jullie de deskundigen zijn, jullie weten wat er belangrijk is en dat ondersteun ik met wat aandacht en geld, en een beetje inspiratie voor mijn eigen leven. Dus, zet 'm op! Doe wat jullie belangrijk vinden. Ik steun jullie.

Betrokken donateur
(Naam is bekend bij redactie)

Met de ander vrijwilligers beantwoord ik vragen die mensen stellen naar aanleiding van onze onderzoeken, campagnes of publicaties in de media. Of ik stuur ze door naar inhoudelijke collega's om te antwoorden. In de vragen die we krijgen zitten onder andere ook vragen van scholieren, donateurs of bedrijven. Het zijn soms ook klachten of tips waar wij weer van leren.

Wiebe Bonthuis
Vrijwilliger publieksservice

In 2022 hebben we één van onze giftverzoeken niet verstuurd, omdat we dit niet gepast vonden net na het uitbreken van de oorlog in Oekraïne. Ook zagen we dat er, in vergelijking met eerdere jaren, iets meer mensen hun donaties stopten. Veelal werd hun persoonlijke financiële situatie genoemd als reden van de opzegging.

Donateursonderzoek

Wat beweegt onze donateurs en hoe spelen we hier zo goed mogelijk op in? Om die vragen te beantwoorden, ontvingen onze donateurs in november een brief of een e-mail met de vraag om deel te nemen aan ons onderzoek. Enkele duizenden mensen vulden de enquête in.

Het onderzoek gaf ons veel inzichten in de manier waarop mensen zich verbonden voelen met Natuur & Milieu, en welke onderwerpen en interventies zij belangrijk vinden.

Met vijftien van onze donateurs voerden we een persoonlijk gesprek over hun wensen en behoeftes. Dat zorgde voor onmisbare inzichten om onze donateurs nog beter te betrekken bij onze missie.

Dankbaar en betrokken

We bedanken onze donateurs, om te benadrukken hoe blij we zijn met elke gift. Waar mogelijk doen we dat ook persoonlijk omdat we zien dat dat op prijs wordt gesteld. In 2022 maakten we van ons donateursblad Update een nieuw vormgegeven magazine, waaronder een speciale editie ter ere van ons vijftigjarig jubileum. Ook blijven we inspireren en vertellen we over de voortgang en resultaten van onze projecten via mails, nieuwsbrieven, kaartjes en onze socialemediakanalen.

Echt impact maken met uw euro

Van elke gedoneerde euro kwam minimaal 89 cent daadwerkelijk ten goede aan de inhoudelijke doelstellingen van Natuur & Milieu. Ongeveer 4 cent komt ten goede aan beheer en administratie. Denk daarbij aan personeelskosten. Om onze doelen te bekostigen

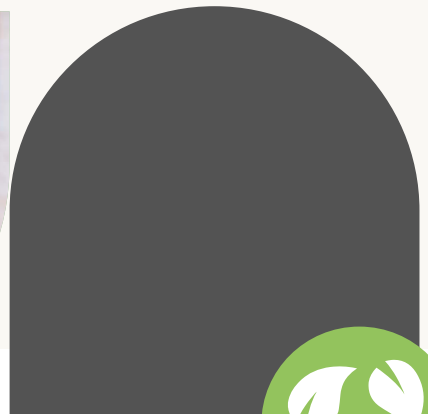
doen we aan fondsenwerving. Bijvoorbeeld via online advertenties. We besteden maximaal 4 cent van uw euro aan fondsenwervende activiteiten. Van de overige 3 cent gaat het meeste naar projecten die doorlopen naar 2023.

Vragen van ons publiek

Natuur & Milieu beantwoordt alle vragen en informatieverzoeken die via e-mail binnenkomen vanuit het publiek. Deze vragen gaan vaak over milieuvraagstukken die in de campagnes van Natuur & Milieu tot het publiek komen via mediaoptredens, publicaties en nieuwsbrieven, zoals de campagne 'Hoe gasvrij ben jij?'. Alle vragen werden in 2022 beantwoord door een team van vier betrokken vrijwilligers. In 2022 zijn 830 publieksvragen verwerkt, een daling ten opzichte van 2021 (1.031). De daling was onder andere het gevolg van een nog beter georganiseerde Watermonsters-campagne (46 i.p.v. 198).

Van alle binnengekomen berichten waren er dertien kritisch over het handelen van Natuur & Milieu of een van onze partners. Deze klachten over leveranciers, onze inhoudelijke activiteiten of administratieve zaken zijn alle opgevolgd, of doorverwezen naar de betreffende leverancier. Hiermee steeg het aantal geregistreerde klachten ten opzichte van 2021 (tien kritische berichten). De gemiddelde afhandeltijd van de publieksvragen was 4,93 werkdagen.

Organisatie en duurzaamheid

Onze mensen

Onze mensen zijn de grootste kracht voor Natuur & Milieu.

We bereiken alleen de impact die nodig is door te werken met mensen die vanuit hun talenten functioneren, het goed naar hun zin hebben, en voor wie alles om hun heen goed geregeld is.

50-jarig jubileum Natuur & Milieu

Op 15 juni 2022 bestond Natuur & Milieu vijftig jaar. Dat betekende: tijd voor een feestje! Voor alle medewerkers én oud-medewerkers hielden we in juni een geslaagde reünie. In september gingen we met alle medewerkers twee dagen op excursie naar de Ardennen, waar we vloten bouwden, wandelden en een feestje vierden. Na de 'coronajaren' was dit heel goed voor het teamgevoel. Voor onze externe stakeholders organiseerden we een geslaagd inhoudelijk netwerkevent met interessante gastsprekers.

'Het Nieuwe Werken' vonden wij uit

Natuur & Milieu bedacht jaren geleden de term 'het Nieuwe Werken'. Logisch dus dat we die denkwijze en flexibiliteit centraal stellen in ons personeelsbeleid. Eerder gaven medewerkers aan dat ze op kantoor liefst: collega's ontmoeten en met hen socializen, creatief samenwerken, brainstormen en vergaderen. Daarom werd in de eerste weken van 2022 het kantoor onder handen genomen en verbouwd. Nu is meer ingespeeld op de wensen van medewerkers, en is het kantoor geschikt voor het hybride werken dat tijdens corona ingeburgerd raakte.

Daarnaast is er de mogelijkheid om op sabbatical te gaan en mag je, zoals meerdere collega's doen, een aantal weken in het jaar vanuit het buitenland werken. Ook bieden we collega's de mogelijkheid om drie vakantiedagen in te ruilen tegen een opleiding buiten het werkveld, bijvoorbeeld een yogacursus.

Werkplezier

We werken met allemaal zeer betrokken collega's die het werken bij Natuur & Milieu in het medewerkerstevredenheidsonderzoek in 2021 een 8,6 gaven. Wel werd werkdruk als een van de aandachtspunten benoemd. De organisatie had in 2022 veel aandacht voor het zo veel mogelijk aanpakken van deze, soms te hoge, werkdruk, en voor het centraal stellen van werkgeluk in training en coaching. Ook zijn de administratieve lasten zo veel mogelijk aangepast, zodat het werkplezier toeneemt. Maar we zijn er nog niet. Daarom is nog meer werkgeluk als speerpunt benoemd voor 2023.

Werving en selectie

Door de krappe arbeidsmarkt vissen we in een kleinere vijver bij het aantrekken van nieuwe mensen. Ook daarin zetten we stappen en worden we steeds creatiever om de beste mensen aan ons te binden: zo werven we via meer kanalen, hebben we de vacaturepagina aantrekkelijker gemaakt en hebben we nieuwe aantrekkelijke secundaire arbeidsvoorwaarden zoals de optie voor sabbaticals.

Opleidingen en coaching

We zijn een groeiende missiegedreven organisatie waar professionals graag werken. We vinden het belangrijk dat mensen kunnen groeien en geven collega's dan ook volop de ruimte om hun vaardigheden uit te breiden. Dat kan zijn met een cursus biodiversiteit, een training in onderhandelen en debatteren, maar ook met een training tafeltennis van onze gedreven in house professionals.

Verandering maak je samen. En zelf verander je ook. Natuur & Milieu verandert graag met haar collega's mee en biedt ze daarom volop gelegenheid zich te ontwikkelen. Met een opleidingsbudget, veel gelegenheid van elkaar te leren en buiten de lijnen te denken in de volgende stap. We zetten stevig in op het behouden van collega's. Maar kunnen wij niet meer bieden wat iemand nodig heeft? Dan ondersteunen we bij het zoeken naar de volgende stap.

Natuur & Milieu is een missiegedreven organisatie, waarin wij met z'n allen werken aan een betere duurzame wereld. Wij zijn intrinsiek gemotiveerde medewerkers, die impact willen bereiken door teamwork. Maatschappelijk relevant werk, een fijne werkomgeving, een goede balans tussen werk en privé en ontwikkelingsmogelijkheden zijn daarvoor essentieel.

Ik vind het belangrijk dat we werkdruk en werkplezier in balans hebben en ruimte geven aan ieders (persoonlijke) ontwikkeling. Onze arbeidsvoorwaarden spelen in op het geven van ruimte in het flexibele werken en het zorgen voor een juiste balans. Het tijdelijk werken vanuit het buitenland of het houden van een sabbatical maken hier onderdeel van uit. Zo kunnen we ons met elkaar op een goede manier blijven inzetten voor een betere duurzame wereld.'

Heidi Kootstra
Adviseur P&O

De werkzaamheden zijn superdivers. Ik werkte in een gezellig en gedreven team. Binnen de organisatie wordt veel kennis met elkaar gedeeld en in combinatie met de fijne cultuur halen we veel impactdoelen. Met de werkzaamheden droeg ik ook een steentje bij aan een betere wereld. Ik kijk met veel plezier en trots terug op mijn stageperiode.

Lieke Smit
Stagiair Team Campagnes

Inclusieve organisatie

Natuur & Milieu is de milieuorganisatie waar iedereen zich thuis moet voelen. Dit zie je terug in ons personeelsbeleid. Prioriteit is om op de werkvloer een afspiegeling te zijn van de samenleving. Onze wervingsstrategie richt zich daarom steeds op nieuwe kanalen en manieren om zo veel mogelijk mensen met verschillende achtergronden bekend te maken met onze organisatie en de vacatures die we hebben. Het maakt ons niet uit waar je geboren bent, van wie je houdt en waarin je gelooft. We kijken naar je kennis, kunde, ervaring en talenten, en wat je daarmee voor onze organisatie kunt betekenen.

Integriteitsbeleid

Een prettige en veilige werkomgeving voor collega's en vrijwilligers is voor ons een must. Daar past ongewenst gedrag niet in. Daarom doen we er veel aan om dit te voorkomen. We streven een open cultuur na. We gaan over ongewenst gedrag met elkaar in gesprek en evalueren dit minimaal één keer per jaar in de maandelijkse medewerkersbijeenkomst. Daarnaast hebben we een gedragscode, integriteitsbeleid en een vertrouwenspersoon. Bij de vertrouwenspersoon kwamen afgelopen jaar vier meldingen binnen, waarvan nog één in behandeling is. Zij heeft advies gegeven, geluisterd en bijgestaan. Ook zijn we sinds 2020 aangesloten bij een extern meldpunt. Hier kwamen in 2022 geen meldingen binnen.

Met alle collega's hebben we, in aanvulling op onze kernwaarden, vier cultuurwaarden geïnventariseerd die mensen dagelijks ervaren: vertrouwen, samenwerken, gedrevenheid, openheid.

Deze waarden willen we in 2023 verder, met elkaar, versterken en invulling geven. Ze worden onderdeel van onze rebranding waar we komend jaar actief mee aan de slag gaan. Er was ook behoefte aan meer handvatten om elkaar op een goede manier feedback te geven. Daarom organiseren we begin 2023 een feedbacktraining voor de hele organisatie.

	Totaal		Fulltime	Parttime
Man	18	32%	1	17
Vrouw	38	68%	5	33
Totaal	56	100%	6	50

Personele bezetting

Eind 2022 had Natuur & Milieu 56 medewerkers in dienst (45,25 fte). Gemiddeld over 2022 was dit 43,40 fte. In 2022 kwamen tien medewerkers in dienst, onder wie een collega voor de nieuwe functie in het team Fondsenwerving, die zich vooral richt op het werven van grote gevers en fondsen. In 2022 verlieten zeven medewerkers de organisatie.

Alle aantallen en percentages die betrekking hebben op de personeelsbezetting zijn inclusief de Groene11 en exclusief stagiairs, uitzend- en oproepkrachten.

Freelancers

Ook in 2022 werkten we met veel plezier met een aantal freelancers en zzp'ers samen. Allemaal professionals die passen bij Natuur & Milieu, met wie we een goede relatie onderhouden en die ons graag tijdelijk ondersteunen tijdens piekmomenten in de teams. We zien ze dan ook niet als externen, maar ze voelen voor ons helemaal als collega's.

Stagiairs/afstudeerders

Studenten zijn de werknemers van de toekomst. Daarom biedt Natuur & Milieu studenten graag de kans om stage te lopen of een afstudeeronderzoek te doen. We zijn vaak geholpen met hun frisse blik en nieuwe kennis. In 2022 verwelkomden we vier stagiairs.

Vrijwilligers

Ons kantoor werd in 2022 bestierd door zes betrokken en actieve vrijwilligers, waarvoor de organisatie heel

dankbaar is. Zij hebben het eerste contact met onze achterban als er vragen zijn, en helpen mee met onderzoeken en projecten.

Ziekteverzuim

Het ziekteverzuimpercentage in 2022 was gemiddeld over het hele jaar 6,93 procent (in 2021: 4,56 procent). Gemiddeld meldden medewerkers zich in 2022 1,42 keer ziek (2021: 0,70). Twee langdurig zieken herstelden. Het ziekteverzuim en de meldingsfrequentie in 2022 lagen hoger dan vorig jaar, met als belangrijke oorzaak zowel corona als een griepgolf.

Ondernemingsraad

Naast de basistaken bekijkt de Ondernemingsraad jaarlijks welke speerpunten zij benoemen: in 2022 waren dit ziekteverzuim en acquisitie.

Er is regelmatig overleg tussen OR en directie, en tweemaal per jaar met de Raad van Toezicht. De OR dacht in 2022 onder meer mee over: de aanpak van werkdruk, de hoogte van de loonindexering met eventuele extra uitkering in het kader van hoge inflatiecijfers, de mogelijkheid om tijdelijk in het buitenland te werken, een (duurzamer) alternatief voor het bloemetje voor collega's, en met Colourful People over een kandidaat voor de Raad van Toezicht. De ondernemingsraad bestond eind 2022 uit: Dieuwertje Penders, Monisha van Heteren, Atse van Pelt, Daphne Schoneveld (voorzitter) en Peter Soonius.

Duurzaamheid bij Natuur & Milieu

Het zou ook niet anders kunnen met onze naam: wij werken in een duurzaam kantoorpand. Naast de 250 zonnepanelen op de daken hebben we ook een groen dak. Het pand is zo aangepast dat het energielabel A heeft. Onze inrichting is zo duurzaam mogelijk, door hergebruikte meubels en vloertegels, energiezuinige apparatuur en verlichting. Met fairtrade, biologische koffie en thee. Zoals je mag verwachten, zijn onze lunches bij vergaderingen en bijeenkomsten altijd vegetarisch en soms veganistisch. We letten bij de aanschaf van spullen op de duurzaamheid ervan. Papiergebruik ontmoedigen we en ons afval scheiden we in vijf stromen.

We zijn goed bereikbaar met openbaar vervoer: het kantoor is op loopafstand van twee stations. Alle medewerkers van Natuur & Milieu reizen zowel voor hun woon-werkverkeer als voor zakelijke reizen zo veel mogelijk per fiets en met het openbaar vervoer. We hebben een fietsregeling voor de medewerkers. In de garage en voor het kantoor zijn diverse laadpalen aanwezig. Indien nodig wordt gebruikgemaakt van (elektrische) deelauto's.

Verwarming en elektriciteitsverbruik in ons kantoor vormen de hoofdmoot van de CO₂-uitstoot van Natuur & Milieu. Jaarlijks compenseren we onze niet te vermijden CO₂-uitstoot via Fairtrade Carbon Credits van FairClimateFund. We compenseerden over 2022 voor 20 ton CO₂.

Onafhankelijkheid

Onze onafhankelijkheid is onze grootste kracht. Die willen we niet op het spel zetten. De bedrijven en overheden waarmee we samenwerken willen bijdragen aan onze doelen. Ze helpen ons om het klimaatprobleem aan te pakken en te werken aan het herstel van biodiversiteit. Zij streven samen met ons naar een duurzame toekomst voor iedereen. We spreken geen exclusiviteit af voor langere tijd, zodat we in vrijheid kunnen inspelen op nieuwe ontwikkelingen. De beste oplossingen over een paar jaar zijn wellicht andere dan die van vandaag.

De basis voor onze onafhankelijkheid is de jaarlijkse

bijdrage van de Nationale Postcode Loterij van 1,8 miljoen euro. Daarnaast zijn de steun en bijdragen van onze donateurs en andere fondsen onontbeerlijk. Deze financiële steun biedt vaak de mogelijkheid om een project stevig neer te zetten en maakt daarnaast juist die werkzaamheden mogelijk die hard nodig, maar lastig financieerbaar zijn.

Samenwerkingen

Om onze doelen en impact te bereiken werken we samen met andere ngo's, bedrijven, overheden. Onze focus ligt op Nederland, waar nodig op Europa.

Samenwerking met andere ngo's

Natuur & Milieu werkt zowel in Nederland als op Europees niveau samen met andere milieuorganisaties.

Door slim samen te werken en af te stemmen, kunnen we meer focus in ons werk aanbrengen en meer impact bereiken.

Dat doen we onder andere in de Groene11, een samenwerkingsverband van inmiddels dertien Nederlandse natuur- en milieuorganisaties. De Groene11-medewerkers zijn een vast aanspreekpunt voor de politiek in Den Haag. Daarnaast informeren zij de aangesloten natuur- en milieuorganisaties over ontwikkelingen in de Tweede Kamer en adviseren zij hen bij hun beleidsbeïnvloeding. De Groene11-medewerkers zijn onze 'ogen en oren' in Den Haag, maar vertegenwoordigen ons niet inhoudelijk. Zij werken vanuit een klein kantoor in Den Haag en zijn in dienst van Natuur & Milieu.

De uitvoering van het nationale Klimaatakkoord is een van de thema's waarop we de afgelopen jaren veel samenwerkten met de provinciale Milieufederaties, Greenpeace en Milieudefensie. Natuur & Milieu en de Natuur en Milieufederaties zegden in 2019 hun steun toe aan het Klimaatakkoord. Wij gingen ook in 2022 samen hard aan de slag om de afspraken uit het akkoord uit te voeren en aan te scherpen. Zo publiceerden we gezamenlijk met Greenpeace en Milieudefensie een studie

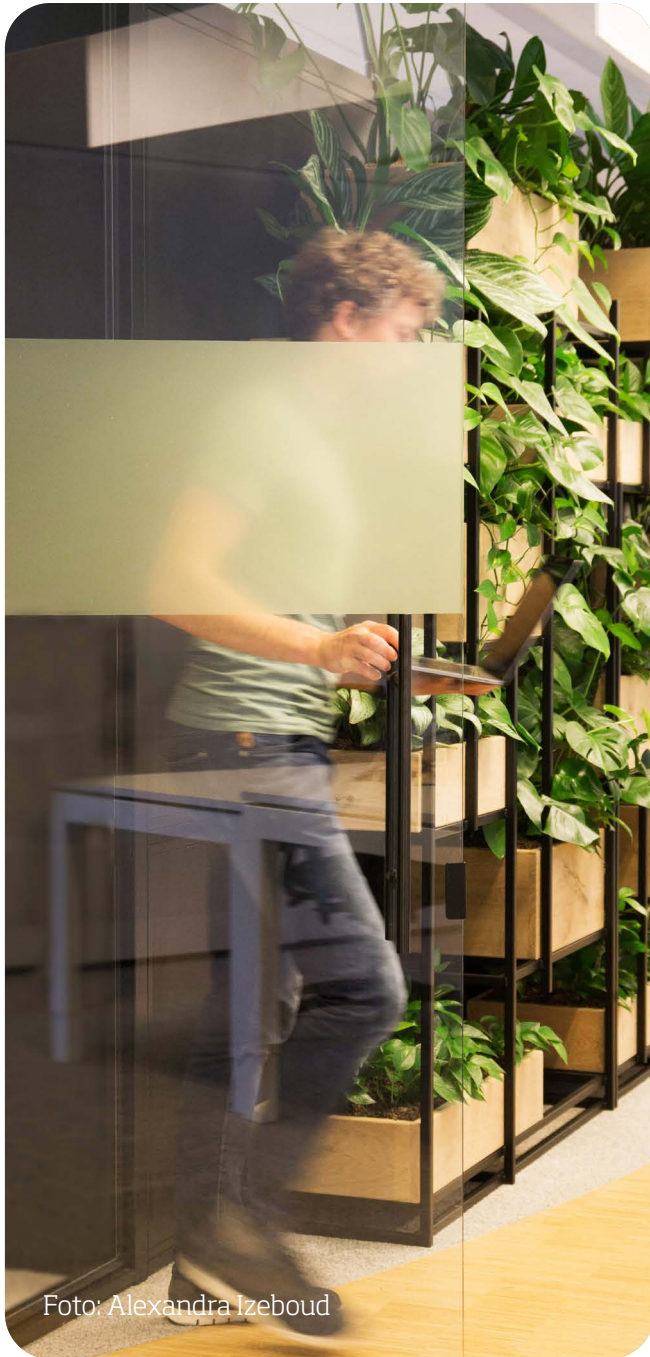

Foto: Alexandra Izeboud

van het Climate Institute waaruit blijkt dat het kabinet de klimaatdoelen moet bijstellen om binnen het Nederlandse CO₂-budget voor 1,5°C te blijven.

Daarnaast werkten we binnen de Groene11 samen aan het Noordzeeakkoord, aan een uitweg uit de stikstofcrisis en aan klimaatbeleid voor de luchtvaart. Ook organiseerden we met Groene11-organisaties verschillende masterclasses over waterkwaliteit en bestrijdingsmiddelen, en de vierjaarlijkse klimaat- en energieborrel voor ambtenaren en politici, die steeds drukker wordt bezocht. Bij beleidsbeïnvloeding is vaak niet precies aan te geven wat het effect en de impact zijn van de specifieke inzet. Maar uit tal van gesprekken en evaluaties blijkt dat het samen optrekken van de natuur- en milieuorganisaties in de Groene11 een duidelijke meerwaarde heeft. Onze gezamenlijke stem in Den Haag werd er de afgelopen jaren krachtiger en effectiever door.

Samenwerking met bedrijven

We werken met verschillende bedrijven samen. Enkele voorbeelden van onze samenwerkingen in 2022: de bijdrage van de ASN Bank maakte ons project rond waterkwaliteit en biodiversiteit (Watermonsters) mede mogelijk. Hierbij verzamelden veel mensen watermonsters om de waterkwaliteit in beeld te brengen. Met Greenchoice en de Volksbank werkten we actief samen aan de verduurzaming van woningen. Met TenneT, Eneco en Van Oord aan de versnelling van de energietransitie, waaronder in het programma De Rijke Noordzee. En met Lidl kwamen we in actie voor de wilde bij, met het project Nederland Zoemt. Ook werkten we met GroenLeven samen rondom onze campagne Stroomopwaarts, om de beleving van omwonenden bij lokale duurzame energieprojecten te onderzoeken.

Europa

Daar waar onze inspanningen een internationale aanpak vragen, werkten we samen met onze buitenlandse zusterorganisaties en onze contacten in het Brusselse circuit. Voorbeelden zijn de Internationale Unie voor Natuurbescherming (IUCN) en diverse Europese koepels van milieuorganisaties, zoals Transport & Environment

(T&E) en het European Environmental Bureau (EEB).

Richtlijnen en gedragscodes

Natuur & Milieu is een van de 233 maatschappelijke organisaties die lid zijn van Goede Doelen Nederland, de branchevereniging van goede doelen. Voor de leden van Goede Doelen Nederland gelden de volgende codes, regels en richtlijnen, die Natuur & Milieu dus ook onderschrijft:

- Code voor Goed Bestuur;
- Richtlijn 650 (onderdeel van richtlijnen voor de jaarverslaggeving van de Raad voor de Jaarverslaggeving) en aanbeveling Toepassing Richtlijn 650 'kostentoe rekening beheer en administratie';
- Erkenningsregeling Goede Doelen;
- Regeling beloning directeuren van goede doelen;
- Richtlijn financieel beheer goede doelen.

Natuur & Milieu is een 'Erkend Goed Doel'. In 2022 vond een hertoetsing plaats door het CBF en werd onze erkenning opnieuw bevestigd. Zo weten mensen dat zij met een gerust hart geld kunnen geven aan de door het CBF erkende goede doelen, zoals Natuur & Milieu. Ook heeft Natuur & Milieu de ANBI-status: dit houdt onder meer in dat donateurs hun giften kunnen aftrekken van de inkomsten- of vennootschapsbelasting.

Directie/bestuur

Natuur & Milieu kent één statutair directeur: Marjolein Demmers, tevens bestuurder van de stichting. De taken en bevoegdheden zijn vastgelegd in de [statuten](#) en het [bestuursreglement](#). Het managementteam bestaat uit Mudi Allah Rakha, hoofd Bedrijfsvoering, Dorien Ackerman, hoofd Campagnes, en Rob van Tilburg, hoofd Programma's.

De directeur wordt benoemd door de Raad van Toezicht. De raad maakt jaarlijks in het eerste kwartaal met de directeur resultaatafspraken voor het nieuwe jaar. De realisatie daarvan wordt door de raad geëvalueerd en beoordeeld. De beloning van de directeur is gebaseerd op de [Adviesregeling Beloning Directeuren van Goede Doelen van Goede Doelen Nederland](#), de brancheorganisatie van erkende goede doelen, en ligt

lager dan het toegestane maximum. Meer informatie over de beloning staat in onze meest recente jaarrekening. De nevenfuncties van onze directeur staan genoemd in bijlage 3.

Verslag Raad van Toezicht

Algemeen

De Raad van Toezicht van Natuur & Milieu houdt integraal toezicht op het beleid van - en de algemene gang van zaken in - de organisatie. De Raad adviseert de directeur, gevraagd en ongevraagd. Taken en bevoegdheden van de Raad zijn vastgelegd in de statuten en het Reglement Raad van Toezicht.

De Raad van Toezicht van Natuur & Milieu bestaat uit vijf tot negen personen, en is samengesteld aan de hand van een profielschets gebaseerd op de aard en werkzaamheden van de organisatie en de gewenste deskundigheid, ervaring en onafhankelijkheid van de leden. In bijlage 3 zijn de namen van de leden van de Raad van Toezicht en profielen toegevoegd.

De leden van de Raad van Toezicht ontvangen geen financiële beloning. De Raad houdt in een jaarlijkse evaluatie de uitoefening van zijn toezichthoudende rol tegen het licht en bekijkt elk jaar of de samenstelling nog steeds adequaat is in relatie tot de ontwikkeling van de organisatie.

De Ondernemingsraad heeft recht één van de leden van de Raad van Toezicht voor te dragen.

Samenstelling

In 2022 nam de Raad van Toezicht, na acht jaar, afscheid van Marieke van der Werf tijdens de vergadering van 13 mei 2022. Marieke heeft ons in deze periode ook op lastigere momenten, op betrokken en deskundige wijze bijgestaan. Wij danken haar voor haar vertrouwen, open en enthousiaste instelling en haar actieve meedenken over tal van onderwerpen.

Zij werd in mei opgevolgd door Aouatif Tawfik. Aouatif studeerde aan de Rotterdam School of Management van de Erasmus Universiteit af op het thema Corporate Sustainability. Ze heeft meer dan veertien jaar ervaring binnen zowel de overheid als het internationale bedrijfsleven.

Daarmee bestond de Raad van Toezicht op 31 december 2022 uit zeven leden, actief in het bedrijfsleven, de financiële en advieswereld, wetenschap en maatschappelijke ondernemingen en organisaties.

Vergadering en bijeenkomsten

De Raad van Toezicht van Natuur & Milieu vergaderde in 2022 vier keer plenair. De vergaderingen vonden deels op locatie, deels online plaats. Aan deze vergaderingen nam ook directeur/bestuurder Marjolein Demmers deel, één of meerdere MT-leden of een collega die de Raad over een specifiek onderwerp bijpraatte.

De remuneratiecommissie sprak twee keer met de OR-leden van Natuur & Milieu om zich een breder beeld te vormen van zaken die in de organisatie spelen. Het waren goede, informatieve gesprekken onder andere over werkdruk.

Als ieder jaar stonden de formele onderwerpen op de agenda, zoals het goedkeuren van de jaarrekening en het bestuursverslag (mei), de begroting en het jaarplan (december), de financiële en strategische kwartaalrapportages en de zelfevaluatie van de Raad. Als werkgever heeft de Raad ook invulling gegeven aan de jaarlijkse gesprekken met de directeur-bestuurder en besloten remuneratie, conform de richtlijnen van Goede Doelen Nederland.

In 2022 stonden daarnaast een aantal specifieke onderwerpen op de agenda van de Raad, waaronder De Rijke Noordzee, stikstof, diversiteit en inclusiviteit. In het kader van levenlang leren heeft de Raad zich dit jaar verdiept in de laatste inzichten in impact-gestuurd werken en Theory of Change.

Speciale aandacht ging uit naar De Rijke Noordzee, het vijfjarig Droomfondsprogramma van Natuur & Milieu en Stichting De Noordzee, mogelijk gemaakt door de Nationale Postcode Loterij. Om het toezicht vanuit beide organisaties goed te borgen, vonden er in 2022 drie vergaderingen plaats met twee vertegenwoordigers van de Raad van Toezicht van beide organisaties (het Programma Toezicht), de programmadirecteur en de directeurs van Natuur & Milieu en Stichting De Noordzee. Aangezien dit programma na 2023 afgesloten wordt, is er naast het bespreken van de voortgang, ook veel aandacht besteed aan de opzet en financiering van een vervolg erop na 2023.

Auditcommissie

De auditcommissie kwam vijf keer bijeen. Bij twee van de vergaderingen waren de accountants aanwezig: bij de bespreking van het accountantsverslag 2022 (mei) en de managementletter (november). Naast deze onderwerpen werd aandacht besteed aan de risicoanalyse, de financiële kwartaalrapportages, prognoses en begroting 2023. In 2022 ging de aandacht van de auditcommissie mede uit naar het mogelijke effect op Natuur & Milieu van de oorlog in Oekraïne, de gascrisis en hoge inflatie. Ook is er gekeken naar het projectmatige financiële model van Natuur & Milieu, ten behoeve van een goede aansluiting bij de werkwijze van andere ngo's en financiers.

De Raad bedankt de directeur en het managementteam, de overige medewerkers en vrijwilligers van Natuur & Milieu hartelijk voor hun betrokken en succesvolle inzet voor de organisatie. Ook bedanken zij alle partners, financiers, donateurs en volgers van Natuur & Milieu voor hun vertrouwen en steun.

Namens de Raad van Toezicht,
Utrecht, mei 2023

Peter Molengraaf

Financieel jaarverslag

Financiën 2022

In de jaren 2019 en 2020 hebben we bewust voor gekozen om de impact van ons werk zeker te stellen en geplande programma's goed uit te voeren door extra te investeren in onze mensen en de continuïteit van de organisatie. Dit heeft zich ook in 2022 vertaald in een gezonde financiële huishouding. We sluiten 2022 af met een mooi positief resultaat van € 439.005 bij een som van de baten van € 9.448.875. Van het positieve resultaat in 2022 is € 232 duizend bestemd voor lopende projecten. Er wordt € 5 duizend toegevoegd aan de herwaarderingsreserve € 30 duizend aan de reserve ziekteverzuim. Er is € 3 duizend onttrokken aan de Zeekracht-reserve. De resterende € 175 duizend wordt toegevoegd aan de continuïteitsreserve.

Opbrengsten

In 2022 zijn de opbrengsten 20% hoger uitgevallen dan begroot. Dit komt vooral door een toename in baten van overheden. Er is in 2022 weer hard gewerkt aan vele projecten, die konden worden uitgevoerd door de steun van onze partners en financiers. Fijn om te merken dat de organisaties waarmee wij samenwerken bereid zijn geld beschikbaar te stellen voor een duurzame toekomst.

Lasten

Door de hogere baten kon er in 2022 ook meer besteed worden. Aan de doelstellingen is ruim € 1 miljoen meer uitgegeven dan begroot.

Ratio's

Uitgedrukt in percentage van de totale lasten is de post Beheer en Administratie 4,5%, dit is in lijn met de begroting. Voor het percentage van de Beheer en Administratie ten opzichte van de som der lasten wordt gestreefd naar een percentage onder de 8%.

De financiële situatie

De financiële situatie van Natuur & Milieu is goed. De continuïteitsreserve is op het gewenste niveau van circa € 4 miljoen en ook de liquiditeiten zijn ruim. Van de in totaal € 7,6 miljoen aan liquide middelen is ongeveer € 4 miljoen vooruit ontvangen ten gunste van toegekende

projecten. Dit is een stabiele financiële basis waarop we verder kunnen bouwen

Inkomsten

Natuur & Milieu heeft projectgebonden inkomsten van onder andere overheid, bedrijven en fondsen, waarvoor we soms structureel, maar meestal op projectbasis de samenwerking opzoeken. Daarnaast maken onze donateurs en de Nationale Postcode Loterij met haar jaarlijkse bijdrage het mogelijk dat wij onze onafhankelijke positie behouden en kunnen werken aan onze missie. Wij zijn bijzonder dankbaar voor deze steun.

Baten van particulieren Fondsenwervende activiteiten

In het jaar 2022 hebben we weer mooie inkomsten mogen ontvangen om impact te maken met ons werk. Van onze donateurs, door samenwerkingen met bedrijven, van de Nationale Postcode Loterij en van vermogensfondsen kregen we veel steun. Toen begin dit jaar de oorlog in Oekraïne uitbrak en de gevolgen van de energiecrisis duidelijk werden, hebben we onze strategie voor fondsenwerving hier op aangepast. Sommige activiteiten hebben we uitgesteld of niet gedaan, andere activiteiten hebben we versterkt.

Ten opzichte van 2021 zijn de inkomsten over de hele linie gestegen. Onder andere door meer donaties van vermogensfondsen, nalatenschappen en grote particuliere gevers.

Donateurs

Eind 2022 hadden we bij Natuur & Milieu 7.834 donateurs en ontvingen we het mooie bedrag van € 473 duizend.

Ook werd dit jaar de noodzaak weer duidelijk om duurzame energie op te wekken via windmolens in onze eigen Noordzee, zodat miljoenen huishoudens in Nederland niet meer afhankelijk zijn van fossiele brandstoffen. Ons project Zeekracht ontving in 2022 € 28 duizend.

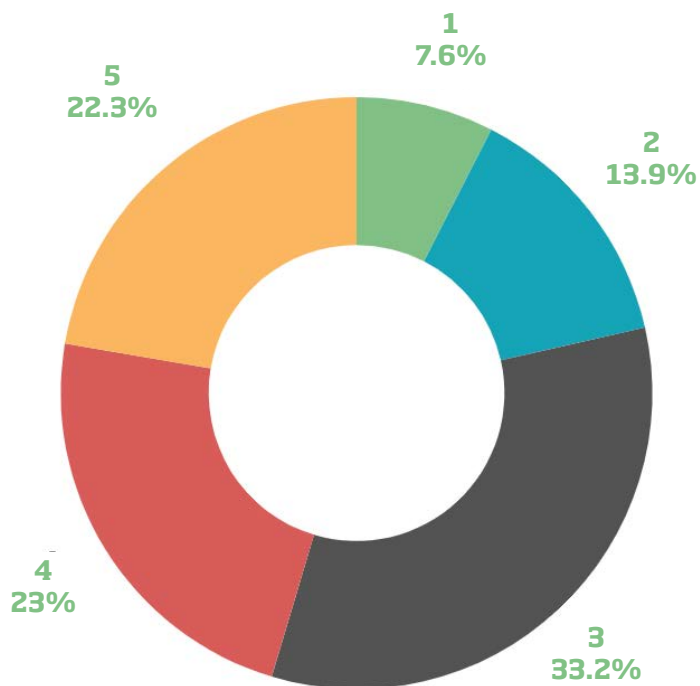

Diagram met inkomsten 2022 van particulieren, bedrijven, loterijorganisaties, overheden en organisaties zonder winststreven

1. Baten van particulieren	€ 702.285
2. Baten van bedrijven	€ 1.295.404
3. Baten van loterijorganisaties	€ 3.090.759
4. Overige baten van overheden	€ 2.144.130
5. Baten van andere organisaties zonder winststreven	€ 2.078.742
Som van de geworven baten	€ 9.311.320

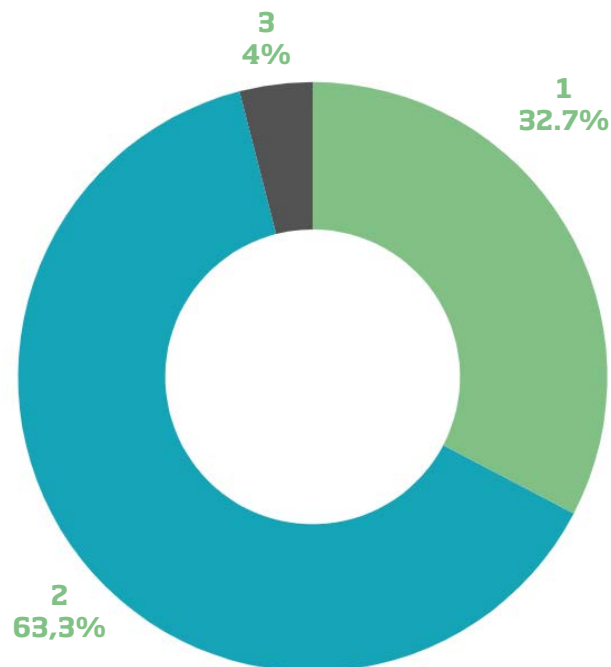

Diagram met inkomsten 2022 van donateurs en nalatenschappen

1. Nalatenschappen	€229.444
2. Donatiebedrag Natuur & Milieu	€444.794
3. Donatiebedrag Zeekracht	€28.047
Totaal donatiebedrag	€702.285

Nalatenschappen

Geven om onze leefwereld - doen we dat niet allemaal? Een gezonde leefwereld is het meest waardevolle dat u kunt doorgeven aan uw naasten. En dankzij deze bijdragen kunnen we een groot verschil maken. In 2022 lieten 5 mensen de wereld een stukje mooier achter met een nalatenschap aan Natuur & Milieu met een bijdrage van € 229 duizend. Dankzij hun steun kunnen we impact blijven maken op belangrijke thema's.

Nationale Postcode Loterij

Ook in 2022 ontvingen wij weer de jaarlijkse bijdrage van € 1,8 miljoen van de Nationale Postcode Loterij om ons werk te steunen. Deze financiële steun biedt ons de mogelijkheid om een project stevig neer te zetten en maakt het voor ons mogelijk te werken aan onderwerpen waar veel impact te halen is, maar die lastig financieerbaar zijn. Dankzij deze steun kunnen we de kansen die er zijn om Nederland te verduurzamen ook echt grijpen. Wij zijn de Nationale Postcode Loterij en al haar deelnemers bijzonder dankbaar zijn voor deze bijdrage.

De Nationale Postcode Loterij levert al vele jaren een fantastische bijdrage aan het werk van veel goede doelen in Nederland. Ze schenkt minimaal 40 procent van de inleg van elk lotnummer aan organisaties die werkzaam zijn op het gebied van mens en natuur in binnen- en buitenland. Natuur & Milieu hoort al sinds 1996 bij de goede doelen die op een bijdrage mogen rekenen.

Droomfondsprogramma De Rijke Noordzee

Sinds 2019 werken Natuur & Milieu en Stichting De Noordzee aan het vijfjarige Droomfondsprogramma De Rijke Noordzee. Hiermee biedt de Nationale Postcode Loterij ons een unieke kans om in de windmolenparken op de Noordzee de onderwaternatuur te versterken. Dit project is volop in uitvoering en dankzij het Droomfonds liggen nu de eerste kunstriffen op de Noordzeebodem en is er een kweekklijn opgezet voor de bedreigde platte oester. Meer over de Postcode Loterij en haar goede doelen is te vinden op www.postcodeloterij.nl.

Fondsen en overige inkomsten

Naast de financiering door de Nationale Postcode Loterij, de bijdragen van onze donateurs ontvingen we ook bijdragen van bedrijven waar we mee samenwerkten (zie hiervoor pag. 'samenwerking met bedrijven'), projectsubsidies van overheden en projectgebonden bijdragen van fondsen en andere organisaties zonder winststreven. Zo droeg de Adessium Foundation bij aan het programma grondstoffen en maakte de OAK Foundation onze luchtvaartcampagne mede mogelijk. De European Climate Foundation (ECF) droeg bij aan onze activiteiten op het gebied van duurzame industrie samen met de Climate Works Foundation. De ECF droeg ook bij aan duurzame mobiliteit en aan verschillende onderwerpen binnen het thema energie. Dit laatste thema ontving ook financiering vanuit de Velux Foundation. Het programma Landbouw werd mede mogelijk gemaakt door het Gieskes-Strijbis Fonds samen met de ECF en de Adessium Foundation. Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties kende een subsidie toe om de campagne "Gasvrij" groot te maken.

Beleggingen

In 2010 besloot Natuur & Milieu niet langer beleggingen aan te houden in de vorm van aandelen of obligaties. Daarop is in 2012 een uitzondering gemaakt. In dat jaar is in vervolg op afspraken met het voormalig bestuur van de coöperatie Zeekracht een investering gedaan in participaties Meewind. Dit is een beleggingsfonds dat investeert in duurzame energie. De beleggingen waren ultimo 2022 € 147 duizend waard. De waarde van de beleggingen is in 2022 met € 5 duizend gedaald. Aan dividend en uitkering kapitaalvermindering Meewind is € 9 duizend uitgekeerd in 2022.

Accountantsverklaring

De controleverklaring van de accountant is [hier](#) te lezen. Utrecht, datum

Marjolein Demmers

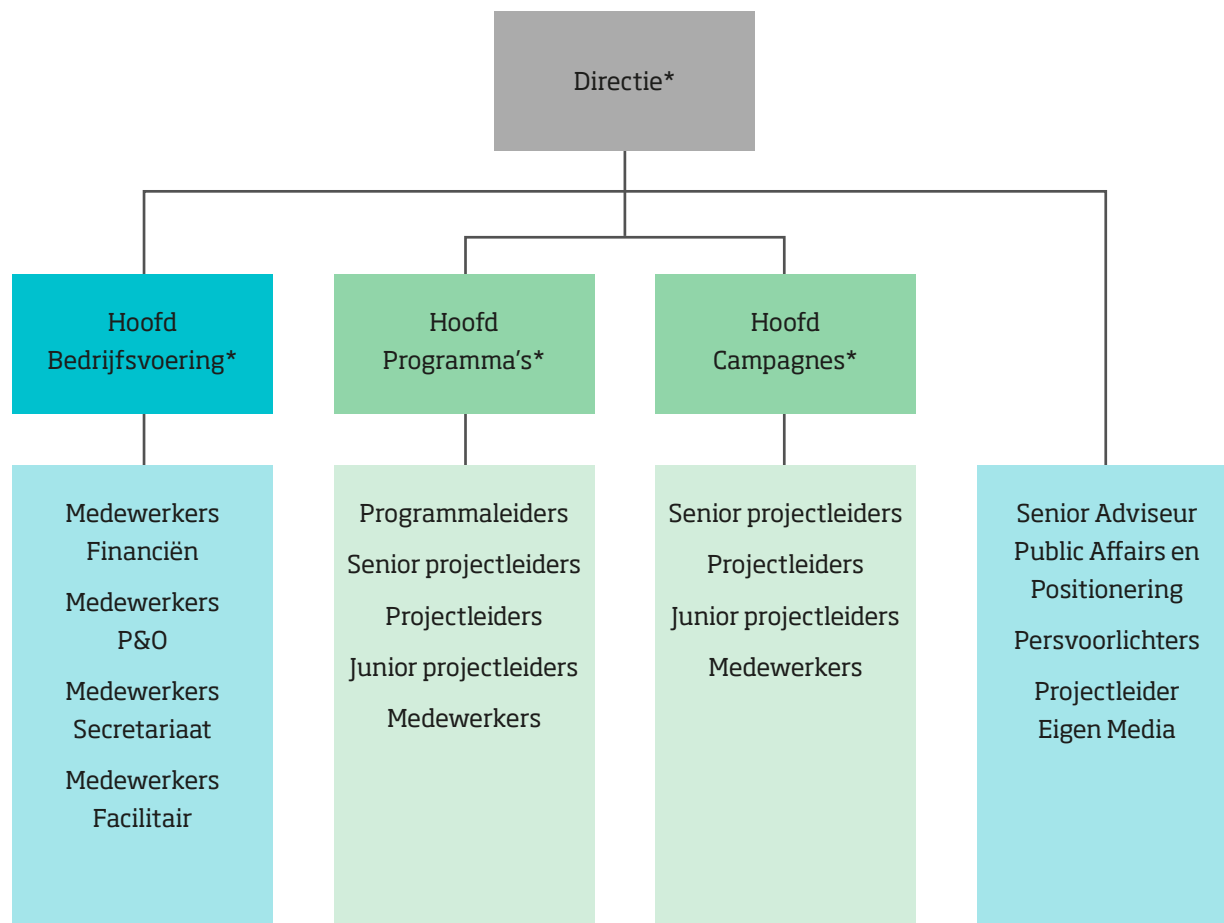
Directeur-bestuurder

Bijlagen

BIJLAGE 1 | ORGANOGRAM

* Lid van het Managementteam

BIJLAGE 2

Risicomangement

Met de huidige dynamische maatschappelijke en politieke ontwikkelingen is het meer dan ooit noodzakelijk om risico's voor de continuïteit van de organisatie in kaart te brengen en deze waar mogelijk en nodig te minimaliseren. Jaarlijks maken we een analyse van de risico's langs drie wegen: kans, impact, prioriteit. Ook brengen we de eventuele kosten in kaart (in het geval het risico zich voordoet). Potentiële risico's liggen op het terrein van aantasting van onze maatschappelijke en politieke positie, financiële risico's en risico's op het gebied van bedrijfsvoering. Om de risico's te mitigeren zijn beheersmaatregelen genomen en toegewezen aan medewerkers voor uitwerking en uitvoering.

Het overall bewaken van de in de risicoanalyse geïdentificeerde risico's en de daarbij benoemde beheersmaatregelen is de verantwoordelijkheid van het managementteam van Natuur & Milieu, met als eerste aanspreekpunt het hoofd Bedrijfsvoering. In haar reguliere rapportages aan de Raad van Toezicht neemt de directeur de ontwikkelingen ten aanzien van de risico's mee.

Risicoanalyse projecten

Risicoanalyse maakt vast onderdeel uit van het werk van Natuur & Milieu, zeker ook omdat we graag innovatieve projecten ontwikkelen. Voor de start van nieuwe projecten worden risico's in kaart gebracht en wordt erop gestuurd om deze te beheersen. Uiteraard nemen we maatregelen om geconstateerde mogelijke risico's af te dekken. Daarbij gaan we uit van een vooraf te bepalen 'risk appetite': welk risiconiveau is Natuur & Milieu bereid te aanvaarden voordat maatregelen noodzakelijk zijn?

Als een project loopt zijn adequate voortgangsbesprekingen en kwartaalcontroles op resultaat, tijd en geld het adagium. Daarmee kunnen we controleren of de risicoanalyse nog up-to-date is, of dat bijstelling nodig is omdat er een verandering is opgetreden in de vooraf verwachte ontwikkelingen (bijvoorbeeld inhoudelijk en/of financieel) van het project.

Ervaren risico's in 2022 en blik vooruit

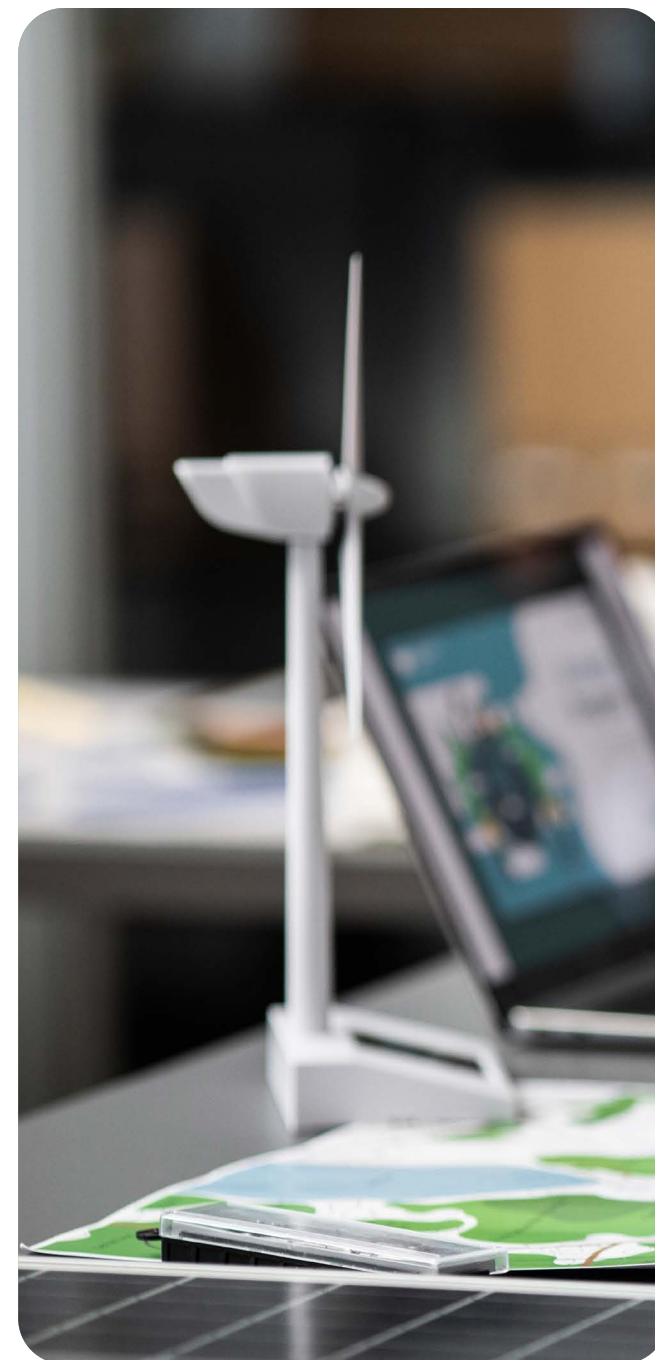
Ook begin 2022 vormde de coronapandemie nog een potentieel risico voor de continuïteit van Natuur & Milieu. De oorlog in Oekraïne en de hoge inflatie en gasprijzen gaf onzekerheid ten aanzien van onze kosten en baten. Tegelijkertijd boden beide risico's ook kansen voor ons werk aan de verduurzamingstransities. We kunnen nu constateren dat Natuur & Milieu weinig financiële nadelen heeft ondervonden van deze crises.

Vooruitkijkend constateren we dat er een zekere verharding optreedt in het maatschappelijk debat. Gezien de onderwerpen waar Natuur & Milieu zich mee bezighoudt zoals het debat rondom stikstof en de energietransitie is het ook denkbaar dat Natuur & Milieu geconfronteerd wordt met negatieve reacties. Belangrijk hierbij is dat we hier alert op zijn en ons verhaal goed op orde hebben. Wij zoeken altijd de balans tussen het benoemen van de urgentie en ernst en het beïnvloeden van het beleid door met oplossingen te komen.

Een ander potentieel risico is het vertrek van collega's, zeker gezien de huidige arbeidsmarkt. Aandacht voor het goed inwerken van nieuwe collega's, het versterken van het teamgevoel, het bieden van doorgroeiemogelijkheden en werkplezier is daarbij van belang.

Mogelijke risico's Natuur & Milieu

Bekijk totaaloverzicht mogelijke risico's [hier](#).

BIJLAGE 3

Marjolein Demmers
Directeur-bestuurder

Peter C. Molengraaf
Voorzitter

Samenstelling Raad van Toezicht en (neven) functies RvT-leden en bestuur

Marjolein Demmers

Nevenfuncties Marjolein Demmers, directeur-bestuurder
In 2022 bekleedde Marjolein Demmers de volgende nevenfuncties:

- Lid Raad van Commissarissen van Drift for transition, Erasmus Universiteit
- Lid Raad van Commissarissen van Aquaminerals
- Bestuurslid SKAO (schemabeheerder van de CO₂-prestatieladder)
- Lid Sustainability Board Van Oord
- Lid Strategische Adviesraad van TNO Strategic Analysis & Policy (SA&P)
- Lid Advisory Council Environmental Sciences Group (ESG), WUR
- Lid Raad van Toezicht Stichting Sustainable Industry Lab (SIL), UU
- Lid Raad van Commissarissen FMO

Raad van Toezicht

Peter C. Molengraaf

Voorzitter, Lid remuneratiecommissie, lid

Programmatoezicht De Rijke Noordzee

Einde periode: Juli 2026

Herbenoembaar: Nee

Hoofdfunctie: Toezichthouder en directieadviseur

Nevenfuncties:

- Voorzitter Bestuur HollandSolar
- Boegbeeld Topsector Energie
- Member Of The Board Of Directors ABB e-Mobility
- Voorzitter Raad van Commissarissen Baas
- Voorzitter Raad van Commissarissen AEB Amsterdam
- Lid Raad van Commissarissen Invest-NL
- Lid Raad van Toezicht Kadaster
- Voorzitter Raad van Commissarissen Groenewarmte (voorheen Ecovat)

Kim Cramer
Lid

Kim Cramer

Lid
Einde periode: November 2025
Herbenoembaar: Ja
Hoofdfunctie: Oprichter-eigenaar van BR-ND People
Nevenfuncties:
◦ Founding Partner community-based research program 'Brand & Society' Hogeschool Utrecht
◦ Lid Veldadviesraad VU Communicatiewetenschap
◦ Partner research program 'Moreel Kompas in Business' / MKB Guideline Public Dilemma Hogeschool Utrecht
◦ Founding partner Amsterdam B Corp Coalition 'Let's Play Equal' / JEDI serious business gaming

Jerphaas Donner
Lid

Jerphaas Donner

Lid
Einde periode: December 2023
Herbenoembaar: Nee
Hoofdfunctie: Strategisch adviseur duurzaamheid, gemeente Barneveld
Nevenfuncties:
◦ Bestuurslid Stichting wAarde

Pim Mol
Voorzitter auditcommissie

Pim Mol

Voorzitter auditcommissie, lid Programmatoezicht De Rijke Noordzee
Einde periode: Mei 2023
Herbenoembaar: Ja
Hoofdfunctie: Directeur-bestuurder Rabo Foundation, Directeur-bestuurder Rabo Rural Fund en Directeur-bestuurder Stichting Nieuwe Fondsen (tot 1/5-2022)
Nevenfuncties:
◦ Lid Raad van Toezicht en voorzitter auditcommissie Nederlandse Bachvereniging
◦ Lid Curatorium Post doc Verandermanagement VU
◦ Chairperson of the Board Agribusiness Development Centre Uganda | ADC in Uganda
◦ Boardmember NMB Foundation for Agricultural Development | NFAD in Tanzania
◦ Lid Commissie Ontwikkelingssamenwerking van de Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV)

Aouatif Tawfik

Lid
Einde periode: Mei 2026
Herbenoembaar: Ja
Hoofdfunctie: Eigenaar Purpose & Impact

Aouatif Tawfik
Lid

Maarten Hajer
Lid

Maarten Hajer

Lid
Einde periode: November 2024
Herbenoembaar: Ja
Hoofdfunctie: Hoogleraar Universiteit Utrecht
Nevenfuncties:
◦ Lid van het International Resource Panel (IRP), van UNEP
◦ Buitengewoon hoogleraar bij de School for Public Leadership and the Centre for Sustainability Transitions (CST), University of Stellenbosch
◦ Ere-hoogleraar, Department of Political Science, University of Copenhagen

Martijn Visser

Lid
Einde periode: December 2024
Herbenoembaar: Ja
Hoofdfunctie: Manager duurzaamheid Lid
Nevenfuncties:
◦ Lid Worldconnectors
◦ Lid Commissie 2100

Martijn Visser
Lid

Jaarrekening

1. Jaarrekening 2022	65
1.1 Balans per 31 december 2022	65
1.2 Staat van baten en lasten over het boekjaar 2022	66
1.3 Kasstroomoverzicht	67
1.4 Grondslagen voor waardering en van resultaatbepaling	68
1.5 Toelichting op de balans per 31 december 2022	71
1.6 Toelichting op de staat van baten en lasten over 2022	75
1.7 Specificatie en verdeling kosten naar bestemming	81
1.8 Toelichting verdeling kosten naar bestemming	82
2. Overige toelichtingen	82
2.1 Vaststelling en goedkeuring	82
2.2 Resultaatbestemming	82
3. Begroting 2023	82
Handtekeningenblad	83
Controleverklaring accountant	84

1. JAARREKENING 2022

1.1 Balans

Na verwerking resultaatbestemming

		31 december 2022	31 december 2021
ACTIVA	ref.		
Immateriële vaste activa	1.5.1	12.504	44.625
Materiële vaste activa	1.5.2	216.060	75.494
Vorderingen en overlopende activa	1.5.3	2.720.801	2.866.526
Effecten	1.5.4	146.906	152.282
Liquide middelen	1.5.5	7.694.073	8.709.222
		10.561.780	11.728.030
Totaal		10.790.344	11.848.149
PASSIVA			
Reserves en fondsen	1.5.6		
- Reserves			
. Continuïteitsreserve		4.122.687	3.947.589
. Bestemmingsreserves		779.788	517.759
. Herwaarderingsreserves		22.984	17.608
		4.925.459	4.482.956
. Bestemmingsfondsen		<u>46.046</u>	<u>49.545</u>
		4.971.505	4.532.501
Kortlopende schulden	1.5.7	5.818.839	7.315.648
Totaal		10.790.344	11.848.149

1.2 Staat van baten en lasten

		Werkelijk 2022	Begroot 2022	Werkelijk 2021
Baten:				
- Baten van particulieren	1.6.1	702.285	457.000	424.214
- Baten van bedrijven	1.6.2	1.295.404	713.000	1.191.900
- Baten van loterijorganisaties	1.6.3	3.090.759	3.566.000	3.547.477
- Baten (van subsidies) van overheden	1.6.4	2.144.130	612.000	1.340.712
- Baten van andere organisaties zonder winststreven	1.6.5	2.078.742	2.009.000	1.276.870
Som van de geworven baten		9.311.320	7.357.000	7.781.173
- Baten als tegenprestatie producten en/of diensten	1.6.6	137.555	83.000	129.798
Som van de baten		9.448.875	7.440.000	7.910.971
Lasten:				
Besteed aan doelstellingen				
- Campagnes	1.6.7	3.375.586	1.316.000	2.038.236
- Programma's (Voedsel, Energie en Mobiliteit)		4.287.148	4.938.000	4.579.528
- Overige		588.914	621.000	512.370
		8.251.648	6.875.000	7.130.134
Wervingskosten	1.6.8	330.338	299.000	222.099
Beheer en administratie	1.6.9	402.661	356.000	337.743
Som van de lasten		8.984.647	7.530.000	7.689.976
Saldo voor financiële baten en lasten		464.228	90.000-	220.995
- Saldo financiële baten en lasten	1.6.10	25.223-	-	4.912-
Saldo van baten en lasten		439.005	90.000-	216.083
Resultaat bestemming				
Toevoeging/onttrekking aan:				
- Continuïteitsreserve		175.098		61.633
- Bestemmingsreserves				
<i>Dotatie Reserve Ziekteverzuim</i>		30.000		-
<i>Dotatie (onttrekking) Bestemmingsreserve projecten</i>		232.029		141.597
<i>Bestemmingsreserve Zeekracht</i>		-		-
<i>Bestemmingsreserve nog af te wikkelen nalatenschappen</i>		-		-
- Herwaarderingsreserve				
<i>Dotatie reserve waardeverschillen beleggingen</i>		5.376		7.967-
- Bestemmingsfondsen				
<i>Dotatie (onttrekking) Donateursbaten Zeekracht</i>		3.499-		20.820

1.3 Kasstroomoverzicht (volgens de indirecte methode)

(De cijfers tussen haakjes verwijzen naar de toelichting)

Bedragen * € 1.000

	2022	2021
Aflossing leningen o/g	-	-
Toename/Afname geldmiddelen	<u>1.014-</u>	<u>631-</u>
Liquide middelen per 1 januari	8.708	9.339
Netto toename/afname	<u>1.014-</u>	<u>631-</u>
Liquide middelen per 31 december	<u>7.694</u>	<u>8.708</u>

Toelichtingen (zie voor de cijfers de toelichting op de balans)

1. Kortlopende vorderingen

	31-12	01-01
Te vorderen opbrengsten	256	427
Debiteuren	553	331
Overigen	<u>1.912</u>	<u>2.109</u>
	<u>2.721</u>	<u>2.867</u>

2. Kortlopende schulden

Crediteuren	632	441
Belastingen en premies sv	244	161
Overige schulden	<u>512</u>	<u>942</u>
	<u>1.388</u>	<u>1.544</u>

1.4 Grondslagen voor waardering en van resultaatbepaling Algemeen

Algemeen

Natuur & Milieu is gevestigd aan de Arthur van Schendelstraat 600, 3511 MJ te Utrecht. De statutaire doelstelling van de stichting is:

"Het leveren van een herkenbare bijdrage aan een duurzame samenleving, nationaal en internationaal. Daarbij zet de stichting zich in voor de ecologische dimensie van duurzame ontwikkeling (een schoon milieu voor huidige en toekomstige generaties, een rijke natuur en een divers landschap) met oog voor de sociale en economische aspecten ervan en voorts al hetgeen met een en ander rechtstreeks of zijdelings verband houdt of daartoe bevorderlijk kan zijn, alles in de ruimste zin des woords. Het maken van winst wordt niet beoogd."

De statuten van de stichting zijn voor het laatst gewijzigd op 27 november 2019.

Kasstroombegroting

Het kasstroombegroting is opgesteld volgens de indirecte methode. De geldmiddelen in het kasstroombegroting bestaan uit de liquide middelen, waarbij vreemde valuta direct zijn verantwoord tegen de koersen, waartegen zij zijn ver- of gekocht. Ontvangsten en uitgaven uit hoofde van interest of belegging zijn opgenomen onder de kasstroom uit operationele activiteiten. Onder de investeringen in materiële vaste activa zijn alleen de investeringen opgenomen waarvoor in het lopende boekjaar geldmiddelen zijn opgeofferd. Transacties waarbij geen in- of uitstroom van kasmiddelen plaatsvindt, waaronder waardetijding beleggingen en financiële leasing, zijn niet in het kasstroombegroting opgenomen.

Schattingen

Bij toepassing van de grondslagen en regels voor het opstellen van de jaarrekening vormt de directie van Natuur & Milieu zich verschillende oordelen en

schattingen die essentieel kunnen zijn voor de in de jaarrekening opgenomen bedragen. Indien het voor het vereiste inzicht noodzakelijk is zijn de aard van de oordelen en schattingen inclusief de bijbehorende veronderstellingen opgenomen bij de toelichting op de desbetreffende jaarrekeningpost.

Grondslagen voor waardering activa en passiva

Algemeen

Als erkend goed door het CBF, sinds 2003, is de jaarrekening van Natuur & Milieu ingericht conform de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving voor Fondsenwervende organisaties (Richtlijn 650). Activa en verplichtingen worden in het algemeen gewaardeerd tegen de verkrijgings- of vervaardigingsprijs of de actuele waarde. Indien geen specifieke waarderinggrondslag is vermeld vindt waardering plaats tegen de verkrijgingsprijs. In de balans, de staat van baten en lasten en het kasstroombegroting zijn referenties opgenomen. Met deze referenties wordt verwezen naar de toelichting. Indien noodzakelijk wordt op vorderingen een voorziening in mindering gebracht voor oninbaarheid.

Immateriële vaste activa

De immateriële vaste activa worden gewaardeerd op het bedrag van de bestede kosten, verminderd met de cumulatieve afschrijvingen gebaseerd op de economische levensduur en indien van toepassing met bijzondere waardeverminderingen. Voor de ontwikkelde software is de economische levensduur gesteld op 3 jaar.

Materiële vaste activa

De bedrijfsmiddelen worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs onder aftrek van afschrijvingen gebaseerd op de economische levensduur. Voor meubilair is de economische levensduur gesteld op 5 jaar, voor automatiseringsapparatuur op 3 jaar, en voor interne verbouwingen op 5 jaar. De stichting beoordeelt op iedere balansdatum of er aanwijzingen zijn dat een vast actief

aan een bijzondere waardevermindering onderhevig kan zijn. Indien dergelijke indicaties aanwezig zijn, wordt de realiseerbare waarde van het actief vastgesteld. Indien het niet mogelijk is de realiseerbare waarde voor het individuele actief te bepalen, wordt de realiseerbare waarde bepaald van de kasstroombegroting eenheid waartoe het actief behoort. In zoverre wordt vastgesteld dat een bedrijfsmiddel niet langer economisch rendabel is, wordt dit bedrijfsmiddel door middel van een extra afschrijving tot op nihil afgeschreven.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen de reële waarde van de tegenprestatie. Handelsvorderingen worden na eerste verwerking gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. Voorzieningen wegens oninbaarheid worden in mindering gebracht op de boekwaarde van de vordering. Vorderingen hebben een looptijd van korter dan 1 jaar, tenzij expliciet anders is vermeld in de betreffende toelichting.

Effecten

De participaties zijn gewaardeerd tegen actuele waarde per balansdatum. Op- en afwaarderingen muteren in de herwaarderingsreserve.

Liquide middelen

Liquide middelen bestaan uit kas-, banktegoeden en direct opeisbare deposito's met een looptijd korter dan twaalf maanden. Rekening-courantschulden bij banken zijn opgenomen onder schulden aan kredietinstellingen onder kortlopende schulden. Liquide middelen worden gewaardeerd tegen de nominale waarde.

Reserves en fondsen

Het eigen vermogen van de stichting wordt ingedeeld in diverse reserves. Jaarlijks wordt het resultaat door het bestuur bestemd. De stichting heeft een continuïteitsreserve gevormd voor de dekking van risico's op korte termijn en om zeker te stellen dat zij ook in de toekomst aan haar verplichtingen kan voldoen. In de bestemmingsreserve is een reserve donateursbaten

opgenomen voor gelden die bestemd zijn voor projecten die over het jaar heen lopen. Als gevolg van een stelselwijziging is in 2013 een bestemmingsreserve gevormd voor de reguliere opbrengsten van de Nationale Postcode Loterij gelden in doorlopende projecten. De reserve Ziekteverzuim is gevormd voor het afdekken van financiële risico's met betrekking tot langdurig ziekteverzuim. De reserve Zeekracht en het reserve waardeverschillen beleggingen hebben beiden betrekking op de participaties meewind. Voor de baten van de donateurs Zeekracht is een bestemmingsfonds opgenomen. De reserve nog af te wikkelen nalatenschappen is gevormd voor nalatenschappen met zuiver vruchtgebruik.

Schulden en overige passiva

Schulden worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen de reële waarde. De schulden worden na eerste verwerking gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. Transactiekosten die direct zijn toe te rekenen aan de verwerving van de schulden worden in de waardering bij de eerste verwerking opgenomen.

Operationele leasing

Bij de stichting kunnen er leasecontracten bestaan waarbij een groot deel van de voor- en nadelen die aan het eigendom verbonden zijn, niet bij de stichting liggen. Deze leasecontracten worden verantwoord als operationele leasing. Verplichtingen uit hoofde van operationele leasing worden, rekening houdend met ontvangen vergoedingen van de lessor, op lineaire basis verwerkt in de winst-en-verliesrekening over de looptijd van het contract.

Grondslagen van resultaatbepaling

De geworven baten zijn projectgerelateerde baten met een contractueel vastgelegde bestemming en op te leveren prestaties. De betreffende baten en lasten worden ten gunste van het resultaat gebracht in het jaar waarop deze betrekking hebben. Dit gebeurt conform de 'percentage of completion methode' van de tot de rapportagedatum verrichte prestaties ten behoeve van het project. De

bepaling van het % gereed vindt plaats op basis van de tot de rapportagedatum gemaakte projectlasten in verhouding tot de geschatte totale projectlasten. Een positief resultaat op een project wordt pas bij realisatie genomen; een negatief resultaat op projecten wordt genomen indien voorzien.

De opbrengsten van de Nationale Postcode Loterij worden in totaliteit ten gunste van de staat van baten en lasten gebracht in het jaar waar de baten betrekking op hebben. De in het resultaat vrijgevallen baten worden aan de daartoe gevormde bestemmingsreserve toegevoegd.

Subsidies van overheden worden eerst gepasseerd en komen ten gunste van het resultaat naar gelang de gesubsidieerde lasten zich voordoen.

Baten uit nalatenschappen worden verantwoord in het boekjaar waarin de akte van verdeling, of als er geen akte van verdeling is, de rekening en verantwoording is ontvangen. De kosten worden toegerekend aan de verslagperiode waarop zij betrekking hebben. Verliezen worden genomen zodra deze voorzienbaar zijn.

Lasten

De lasten worden bepaald op historische basis en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Personeelsbeloningen

Lonen, salarissen en sociale lasten worden op grond van de arbeidsvoorwaarden verwerkt in de staat van baten en lasten voor zover ze verschuldigd zijn aan werknemers. Natuur & Milieu heeft alle pensioenregelingen verwerkt volgens de verplichtingen benadering. Depensioenregeling is ondergebracht bij de Stichting Bedrijfspensioenfonds voor de Landbouw (BPL). De stichting is uitsluitend verplicht tot betaling van de vastgestelde premies. De te betalen premie wordt als last in de staat van baten en lasten verantwoord. De stichting heeft geen verplichting tot het verrichten van bijstortingen in het fonds, anders dan het betalen van toekomstige hogere premies.

Afschrijvingen op immateriële en materiële vaste activa

Immateriële en materiële vaste activa worden vanaf het moment van ingebruikname afgeschreven over de verwachte toekomstige gebruiksduur van het actief. Indien een schattingswijziging van de toekomstige gebruiksduur plaatsvindt, dan worden de toekomstige afschrijvingen aangepast. Boekwinsten en - verliezen uit de incidentele verkoop van materiële vaste activa zijn begrepen onder de afschrijvingen.

Rentebaten en rentelasten

Rentebaten en rentelasten worden tijdsevenredig verwerkt, rekening houdend met de effectieve rentevoet van de betreffende activa en passiva. Bij de verwerking van de rentelasten wordt rekening gehouden met de verantwoorde transactiekosten op de ontvangen leningen die als onderdeel van de berekening van de effectieve rente worden meegenomen.

Toelichting op de specificatie en verdeling kosten naar bestemming (2.7)

De toerekeningssystematiek van de lastenverdeling is gebaseerd op daadwerkelijk gerealiseerde declarabele uren en personele omzet binnen de doelstellingen.

De lasten op de verdeelstaat worden als volgt aan de activiteiten toegerekend:

- Kosten worden eerst zoveel mogelijk aan de doelstelling toegewezen.
- De kosten van Publiciteit en Communicatie worden verdeeld over de doelstellingen aan de hand van het gemiddelde aantal fte's.
- De salariskosten van uitvoerende medewerkers worden toegekend op basis van de gerealiseerde declarabele uren en het gemiddelde aantal fte's op maandbasis.
- De kosten van ondersteunende medewerkers met betrekking tot payroll, facilitair en Personeel en Organisatie worden op basis van FTE toegerekend.
- De kosten van overige ondersteunende medewerkers worden, voor zover er een rechtstreeks verband is, gedeeltelijk toegerekend aan de doelstellingen.

- De kosten van uitzendkrachten worden toegewezen aan een onderwerp.
- De overige personele kosten, huisvestingskosten, bureaunkosten, organisatiekosten, algemene kosten en afschrijvingen worden verdeeld aan de hand van het gemiddeld aantal fte's per doelstelling/activiteit. Waar mogelijk worden kosten direct toegerekend.
- De toedeling van de wervingskosten is gebaseerd op de verhouding van de daadwerkelijk geschreven uren fondsenwerving ten opzichte van het totaal aantal geschreven uren voor het realiseren van de doelstellingen.
- Materiële projectkosten zijn kosten gemaakt binnen de thema's ten bate van een specifiek project. Deze kosten zijn dan ook direct aan de doelstellingen toe te rekenen.

1.5 Toelichting op de balans per 31 december 2022

1.5.1 Immateriële vaste activa

Software

Stand per 1 januari 2021

Aanschafwaarde	267.646
Cum. waardeverm. en afschrijv.	223.021
Boekwaarde per 1 januari 2021	44.625

Mutaties

Investeringsen	983
Afschrijvingen	33.104

Stand per 31 december 2022

Aanschafwaarde	268.629
Cum. waardeverm. en afschrijv.	256.125
Boekwaarde per 31 december 2021	12.504

Afschrijvingspercentages 33,3%

Immateriële vaste activa betreft de softwareontwikkeling van het project- en urenregistratiesysteem en aangeschafte licenties.

De immateriële vaste activa worden aangehouden als zijnde benodigd voor de bedrijfsvoering.

1.5.2 Materiële vaste activa

	Meubilair en inrichting	Automati- sering	Verbouwingen	TOTAAL
Stand per 31 december 2021				
Aanschafwaarde	158.509	144.202	316.688	619.398
Cum. waardeverm. en afschrijv.	144.081	109.474	290.350	543.904
Boekwaarde per 31 december 2021	14.428	34.729	26.338	75.494
Mutaties				
Investeringsen	111.094	21.438	107.282	239.814
Desinvesteringsen	2.722	-	-	2.722
Afschrijvingen	31.993	21.819	45.435	99.248
Afschrijvingen desinvesteringsen	2.722	-	-	2.722
Stand per 31 december 2022				
Aanschafwaarde	266.881	165.640	423.970	856.490
Cum. waardeverm. en afschrijv.	173.352	131.293	335.785	640.430
Boekwaarde per 31 december 2022	93.529	34.347	88.185	216.060
Afschrijvingspercentages	20,0%	33,3%	20,0%	

De materiële vaste activa worden aangehouden als zijnde benodigd voor de bedrijfsvoering.

1.5.3 Vorderingen

	2022	2021
De post kan als volgt worden toegelicht:		
Debiteuren	552.996	330.516
Nog te ontvangen Nationale Postcode Loterij gelden	1.800.000	1.800.000
Te ontvangen opbrengsten (1)	256.014	426.653
Vooruitbetaalde kosten (2)	91.002	298.468
Overige vorderingen (3)	20.789	10.889
	<u>2.720.801</u>	<u>2.866.526</u>

Ultimo 2022 zijn alle vorderingen op inbaarheid beoordeeld.

(1) In de post te ontvangen opbrengsten zijn de opbrengsten en subsidies opgenomen die contractueel zijn toegekend en conform betaalschema nog gefactureerd mogen worden.

(2) In 2021 is een grote mediacampagne vooruitbetaald, die in 2022 van start is gegaan

(3) De post overige vorderingen bestaat uit vorderingen op zusterorganisaties voor vooruitbetaalde NS abonnementen.

Het verloop van de voorziening op debiteuren kan als volgt worden weergegeven:

	2022	2021
Stand per 1 januari	-	5.000
Af: Afboeking t.l.v. de voorziening	-	5.000-
Stand per 31 december	<u>-</u>	<u>-</u>

1.5.4 Effecten

Ultimo 2010 is besloten niet langer beleggingen aan te houden in de vorm van aandelen of obligaties.

Daarop is in 2012 een uitzondering gemaakt.

In dat jaar is in vervolg op de afspraken met het voormalig bestuur van de Coöperatie Club Zeekracht UA als invulling op de doelstelling van haar bestemmingsreserve door Natuur & Milieu een investering gedaan in participaties Meewind.

De portefeuille bestaat uit 90,9796 participaties Zeewind bestaande Parken en 22,6064 participaties Zeewind Nieuwe Parken.

Waardering van deze participaties vindt plaats tegen actuele waarde.

	2022	2021
Stand per 1 januari	152.282	160.249
Waardeverandering van beleggingen	<u>5.376-</u>	<u>7.967-</u>
Stand per 31 december	<u>146.906</u>	<u>152.282</u>
% van de Continuïteitsreserve	3,6%	3,9%

De effecten staan ter vrije beschikking van de stichting.

1.5.5 Liquide middelen

	2022	2021
Stand per 1 januari	8.709.222	9.338.466
Mutaties boekjaar	1.015.149-	629.244-
Stand per 31 december	<u>7.694.073</u>	<u>8.709.222</u>

Hieronder zijn opgenomen de direct opeisbare gelden bij bank- en giro-instellingen.

Betalingsverkeer loopt via de rekening bij de Rabobank. Daarnaast zijn er rekeningen bij de Triodos, ABN AMRO, ING en ASN Bank.

De Rabobank heeft een garantie afgegeven ten bate van de verhuurder van de Arthur van Schendelstraat 600 groot € 61.895,93. Deze garantie heeft als onderpand een depositorekening bij de Rabobank van dezelfde omvang als de garantie. De overige liquide middelen zijn allen ter vrije beschikking van de stichting.

1.5.6 Reserves en fondsen

Continuïteitsreserve	2022	2021
Stand per 1 januari	3.947.589	3.885.956
Mutatie n.a.v. resultaatverdeling	175.098	61.633
Stand per 31 december	<u>4.122.687</u>	<u>3.947.589</u>

Het beleid van de stichting ten aanzien van de functie en gewenste hoogte van de reserves en fondsen is in 2017 aangepast en vastgesteld. De gewenste hoogte van de continuïteitsreserve is 4,0 mln. Hiermee kan Natuur & Milieu een jaar lang aan de vaste verplichtingen voldoen. Daarnaast is een analyse opgesteld waarin de huidige risico's financieel in kaart zijn gebracht. Deze zijn gelijk aan de gewenste hoogte van de continuïteitsreserve.

Bestemmingsreserves

Doorlopende projecten:	2022	2021
Stand per 1 januari	146.759	5.162
Bestemming resultaat	232.029	141.597
Stand per 31 december	<u>378.788</u>	<u>146.759</u>

Veel projecten lopen over het kalenderjaar heen. Financiering wordt bij het begin van een project voor de gehele looptijd begroot. Dit heeft tot gevolg dat er aan het einde van een jaar financiering (in dit geval gelden van de postcodeloterij) op lopende projecten is bestemd waarvoor nog geen kosten zijn gemaakt. Omdat deze kosten wel gemaakt zullen gaan worden voor deze projecten is hiervoor een bestemmingsreserve gevormd.

Ziekteverzuim:	2022	2021
Stand per 1 januari	225.000	225.000
Bestemming resultaat	30.000	-
Dotatie	185.000	65.000
Onttrekking	185.000-	65.000-
Stand per 31 december	<u>255.000</u>	<u>225.000</u>

De reserve kan worden ingezet om de kosten van vervanging van langdurig zieken te financieren, zodat de organisatie haar ambitie kan blijven waarmaken.

De gewenste omvang van de reserve moet het mogelijk maken 3 langdurig zieken tegen een gemiddeld salaris van € 85.000 (2022 €75.000) gedurende een jaar te vervangen.

Zeekracht:	2022	2021
Stand per 1 januari	130.000	130.000
Bestemming resultaat	-	-
Stand per 31 december	<u>130.000</u>	<u>130.000</u>

Deze reserve is gevormd om tekorten binnen het project Zeekracht mee te dekken en om, indien de toekomstige herwaarderingsreserve niet toereikend blijkt te zijn, waardevermindering van de participaties Meewind mee op te vangen.

Reserve nog af te wikkelen nalatenschappen	2022	2021
Stand per 1 januari	16.000	16.000
Bestemming resultaat	-	-
Stand per 31 december	<u>16.000</u>	<u>16.000</u>

De bestemmingsreserve nog af te wikkelen nalatenschappen is gevormd voor een nalatenschap met zuiver vruchtgebruik.

Totaal bestemmingsreserves:	<u>779.788</u>	<u>517.759</u>
------------------------------------	----------------	----------------

Herwaarderingsreserve

Reserve waardeverschillen beleggingen	2022	2021
Stand per 1 januari	17.608	25.575
Dotatie/Onttrekking	5.376	7.967-
Stand per 31 december	<u>22.984</u>	<u>17.608</u>

De reserve waardeverschillen beleggingen is in 2013 gevormd ter beheersing van het risico van waardeverschillen van de participaties Meewind. De herwaarderings van de intrinsieke waarde van de participaties is per 31 december 2022 aan deze reserve toegevoegd.

Bestemmingsfondsen

Bestemmingsfonds Donaties Zeekracht	2022	2021
Stand per 1 januari	49.545	28.725

Mutaties	2022	2021
Dotaties (giften)	28.047	
Onttrekking (project bestedingen)	<u>31.546-</u>	
Bestemming resultaat	3.499-	20.820
Stand per 31 december	<u>46.046</u>	<u>49.545</u>

Wanneer door derden aan een deel van de middelen een specifieke besteding is gegeven dient dit deel aangemerkt te worden als bestemmingsfonds.

In 2013 is een bestemmingsfonds gevormd voor donateursbaten Vrienden van Zeekracht die ingezet kan worden voor het realiseren van projecten met betrekking op wind op zee.

1.5.7 Schulden korter dan 1 jaar

<i>Belastingen en premies sociale verzekeringen</i>	2022	2021
Loonbelasting	160.916	137.960
BTW	83.403	23.212
Totaal belastingen en premies sociale verzekeringen	<u>244.319</u>	<u>161.172</u>
<i>Overige schulden en overlopende passiva</i>		
Crediteuren	631.622	441.419
Nog te besteden projectgelden (1)	4.431.095	5.771.233
Te betalen oude verlofrechten	108.515	110.378
Nog te betalen pensioenpremies (2)	89.211	124.830
Vooruitontvangen bedragen	-	226.014
Nog te betalen salariskosten (vakantiegeld)	108.452	109.590
Ontvangen borggelden inwonende organisaties	7.428	7.428
Overige schulden (3)	<u>198.197</u>	<u>363.584</u>
	<u>5.574.520</u>	<u>7.154.476</u>
Totaal schulden korter dan 1 jaar	<u>5.818.839</u>	<u>7.315.648</u>

(1) De hier vermelde bedragen betreffen zowel vooruitontvangen projectgelden als toezeggingen waarvan de realisatie in 2023 of later plaatsvindt. In dit saldo is € 3,378k aan Droomfonds Nationale Postcode Loterij opgenomen voor project De Rijke Noordzee.

(2) De pensioenpremies betreffen de nog te betalen openstaande nota's aan het BPL.

(3) De overige schulden bestaan uit vooruitgefactureerde bedragen en nog te betalen bedragen (o.a. Investeringsbijdrage nieuwe pand, accountantskosten en eenmalige uitkeringen).

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Huurcontracten:	looptijd tot	Korter dan 1 jaar	Tussen 1-5 jaar	Langer dan 5 jaar
Plein 8D, Den Haag	30-09-2023	14.900		
Arthur van Schendelstraat 600, Utrecht	01-04-2027	<u>290.996</u>	<u>945.736</u>	-
		<u>305.895</u>	<u>945.736</u>	-

Per 1 juli 2017 is het pand aan de Arthur van Schendelstraat betrokken.

Het huurcontract is aangegaan voor een periode van 10 jaar.

Per 1 oktober 2017 is het pand aan Plein 8D te Den Haag betrokken.

De opzegtermijn van het huurcontract van Plein 8D in Den Haag bedraagt ten minste 6 maanden.

Leasecontracten:	looptijd tot	Korter dan 1 jaar	Tussen 1-5 jaar
Printers	31-12-2026	14.006	42.019

In oktober 2021 is een nieuw huurovereenkomst aangegaan, voor een periode van 5 jaar.

Erfenissen en legaten:

Baten uit nalatenschappen verantwoord in het boekjaar waarin de akte van verdeling, of als er geen akte van verdeling is, de rekening en verantwoording is ontvangen.

In 2017 is Natuur & Milieu in bezit gekomen van 1/9 gedeelte van een erfenis die belast is met vruchtgebruik.

De waarde van het Legaat is niet bekend gemaakt. Ook in 2021 heeft Natuur & Milieu een legaat ontvangen die belast is met vruchtgebruik, de waarde van dit legaat bedraagt €58.703.

In 2022 heeft Natuur & Milieu 5 erfenissen ontvangen voor een totaalbedrag van €229.444

Stichting de Noordzee

Natuur & Milieu is met Stichting de Noordzee in 2019 een samenwerkingsverband aangegaan voor het programma De Rijke Noordzee, dit project is voor rekening en risico van beide partijen. Het toezicht wordt geregeld door de vertegenwoordigers van de raden van toezicht van beide organisaties.

CO2-emissie

Verwarming en elektriciteitsverbruik in ons kantoor vormen de hoofdmoot van de CO2-uitstoot van Natuur & Milieu. Jaarlijks compenseren we onze niet te vermijden CO2-uitstoot. Over 2021 compenseren we een CO2-emissie van 20 ton via Fairtrade Carbon Credits van FairClimateFund.

Gebeurtenissen na balansdatum

Er hebben zich geen gebeurtenissen na balansdatum voorgedaan die hier vermeld dienen te worden.

1.6 Toelichting op de staat van baten en lasten over 2022

Baten

1.6.1 Baten van particulieren

	werkelijk 2022	begroot 2022	werkelijk 2021
Baten particulieren:			
- Donaties en giften	472.841	457.000	419.317
- Nalatenschappen	229.444	-	4.897
Totaal baten particulieren	<u>702.285</u>	<u>457.000</u>	<u>424.214</u>

Toelichting Baten particulieren:

<i>- Donaties</i>	werkelijk 2022	begroot 2022	werkelijk 2021
Donatiebedrag Natuur & Milieu	444.794	295.000	390.163
Donatiebedrag Zeekracht	<u>28.047</u>	<u>35.000</u>	<u>29.154</u>
Totaal donatiebedrag	472.841	330.000	419.317
Aantal ontvangen donaties	18.844		18.564
Gemiddeld ontvangen bedrag	25		23

- In Kind bijdrage projecten

Onder "in kind" bijdragen worden niet financiële bijdragen aan projecten verstaan, bijvoorbeeld in de vorm van producten of uren die "om niet" worden verstrekt. De fysieke bijdragen zijn gewaardeerd zowel aan de batenkant als aan de lastenkant (materiële lasten).

De in kind bijdragen zijn verantwoord onder desbetreffende partnerbaten.

1.6.2 Baten van bedrijven

	werkelijk 2022	begroot 2022	werkelijk 2021
Het bedrag kan als volgt gespecificeerd worden:			
Van Oord Nederland BV	207.202		44.800
Greenchoice	156.900		73.161
ASN Bank	138.164		119.832
Lidl Nederland GmbH	131.044		141.034
Volksbank N.V.	123.491		206.688
Accenture	68.000		-
Renewables Grid Initiative	58.678		-
EBN BV	48.144		28.875
Agri-firm Group	40.000		39.933
Nederlandse Gasunie	37.122		32.712
FedEx Nederland	32.788		117.402
Pacombigroup	30.412		25.000
Overig	223.459		362.465
Totaal	<u>1.295.404</u>	<u>713.000</u>	<u>1.191.900</u>

De baten van bedrijven zijn hoger dan begroot.

1.6.3 Baten van Loterijorganisaties

	werkelijk 2022	begroot 2022	werkelijk 2021
<u>Baten Nationale Postcode Loterij</u>			
Jaarlijkse bijdrage	1.800.000	1.800.000	1.800.000
Reguliere baten Nationale Postcode Loterij	<u>1.800.000</u>	<u>1.800.000</u>	<u>1.800.000</u>
Saldo 1 januari doorlopende projecten extra trekking/Droomfonds	4.669.610		6.402.087
Toekenning Droomfonds Rijke De Rijke Noordzee	-		-
Saldo 31 december doorlopende projecten extra trekking/Droomfonds	3.378.851		4.669.610
Baten projectgelden extra trekkingen NPL	<u>1.290.759</u>	<u>1.766.000</u>	<u>1.732.477</u>
Extra bijdrage Nationale Postcode Loterij	<u>-</u>		<u>15.000</u>
Totaal baten Loterijorganisaties	3.090.759	3.566.000	3.547.477

Tussen de Stichting Nationale Postcode Loterij en Natuur & Milieu is in 1996 een vijfjarige overeenkomst gesloten, waarin is bepaald dat Natuur & Milieu als beneficiënt zal delen in de opbrengst van de loterij. Deze overeenkomst is, net als in voorgaande jaren, in 2020 met vijf jaar verlengd tot 2026. De jaarlijkse bijdrage voor 2022 is vastgesteld op € 1.800.000.

Bijdrage projectgelden extra trekkingen NPL:

Natuur & Milieu heeft in februari 2019 het Droomfonds project 'De Rijke Noordzee' toegekend gekregen dat samen met Stichting De Noordzee wordt uitgevoerd. Het gaat om een bedrag van € 8,5 miljoen euro, de looptijd van het project is vijf jaar.

1.6.4 Baten (van subsidies) van overheden

Opbrengsten die toe te rekenen zijn aan het lopend boekjaar zijn als volgt te verdelen:

	werkelijk 2022	begroot 2022	werkelijk 2021
Ministerie van Binnenlandse Zaken	1.815.500		694.953
Provincie Noord-Holland	53.970		12.506
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat	53.832		513
Overige	<u>220.828</u>		<u>632.740</u>
	2.144.130	612.000	1.340.712

De baten van overheden zijn groter dan begroot oa door de campagne "Hoe gasvrij is Nederland".

1.6.5 Baten van andere organisaties zonder winststreven

Baten andere organisaties zonder winststreven	werkelijk 2022	begroot 2022	werkelijk 2021
European Climate Foundation (ECF)	791.872		452.658
ClimateWorks Foundation	174.162		31.498
ENVIU	161.669		70.517
Gieskes-Strijbis Fonds	125.528		-
Adessium Foundation	117.099		231.948
Vogelbescherming Nederland*	96.620		18.174
Stichting Oxfam Novib	56.710		71.156
Natuurmonumenten*	55.572		57.089
Wereld Natuur Fonds*	55.073		30.290
Greenpeace Nederland*	52.573		30.867
Vereniging Milieudefensie*	40.902		21.203
OAK Philanthropy Ltd	37.674		-
Stichting de Noordzee*	31.219		20.575
Overige	282.069		240.896
Totaal	2.078.742	2.009.000	1.276.870
Som van de geworven baten	9.311.320	7.357.000	7.781.173

De baten van andere organisaties zonder winststreven zijn in lijn met de begroting.

* Deze organisaties dragen (ook) bij aan de Groene 11. Groene 11 is een samenwerkingsverband voor public affairs van verschillende natuur- en milieuorganisaties.

1.6.6 Baten als tegenprestatie voor de levering van producten en/of diensten

De baten zijn als volgt samengesteld:

	werkelijk 2022	begroot 2022	werkelijk 2021
Verhuur pand	104.869		92.116
Administratieve ondersteuning andere org. zonder winststreven	-		32.448
Projecten met als tegenprestatie product en/of dienst	30.146		2.800
Overige	2.540		2.434
Totaal	137.555	83.000	129.798

Baten worden als "Baten als tegenprestatie voor de levering van producten en/of diensten" verantwoord en niet als geworven baten als één van onderstaande situaties van toepassing is. 1) de partner heeft het exclusieve recht op het geleverde product dienst. 2) Het product/dienst betreft activiteiten anders dan geformuleerd in onze doelstelling.

1.6.7 Besteed aan doelstelling

De hier verantwoorde kosten hebben allen betrekking op uitvoeringskosten van eigen activiteiten.

Natuur & Milieu verstrekt geen subsidies aan derden.

Onder de som der lasten is een bedrag aan personele kosten opgenomen, zonder opsplitsing naar doelstelling als volgt gespecificeerd:

	werkelijk 2022	begroot 2022	werkelijk 2021
Lonen en salarissen	2.809.481		2.679.314
Sociale lasten	469.348		426.710
Pensioenkosten	402.595		397.558
	<hr/>		<hr/>
	3.681.424	3.544.000	3.503.582
Inhuur tijdelijk personeel	408.495		412.866
Overige personeelskosten	119.642		86.943
	<hr/>		<hr/>
	4.209.561	4.059.000	4.003.391
	<hr/>		<hr/>

Een verdere specificatie van deze kosten is te vinden in hoofdstuk 1.7.

Het percentage van de totaal aan de doelstellingen bestede kosten ten opzichte van de totale baten van de stichting bedraagt voor 2022: 87% (2021: 90%) en ten opzichte van de totale lasten: 92% (2020: 93%).

De pensioenregeling is ondergebracht bij de Bedrijfspensioenfonds voor de landbouw (BPL). Er wordt vrijwillig aangesloten op de pensioenregeling. De regeling is een zogenaamde middelloonregeling waarop geen indexatie plaats vindt. Het opbouwpercentage bedraagt 1,875% en de dekkingsgraad bedraagt ultimo 2022 116,8%

1.6.8 Wervingskosten

De wervingskosten worden verdeeld op basis van de uren per project.

	werkelijk 2022	begroot 2022	werkelijk 2021
Wervingskosten	330.338	299.000	222.099
Som van de geworven baten	9.311.320	7.357.000	6.048.696
<i>Kosten in % van de som van de geworven baten</i>	<u>3,5%</u>	<u>4,1%</u>	<u>3,7%</u>

De kosten van fondsenwerving, uitgedrukt in een percentage van de geworven baten, is lager dan begroot, maar in lijn met de bestedingen in 2021.

1.6.9 Beheer en Administratie

Deze kosten worden volgens de richtlijn RJ 650 niet toegerekend aan de doelstellingen en de post wervingskosten, maar als separate kostenpost zichtbaar gemaakt in de staat van baten en lasten.

De kosten van de organisatie worden volgens de volgende sleutel aan de kosten Beheer en Administratie toegerekend:

	Doelstelling	Wervingskosten	Beheer en Administratie
Directie	80%	4%	16%
Management ondersteuning	63%	4%	33%
Personeel en Organisatie	81%	4%	15%
Financiën (Incl. projectadministratie)	65%	4%	31%
Totaal	72%	4%	24%

De sleutel is gebaseerd op een inschatting van de uren besteding van directie, managementondersteuning en financiën. De werkzaamheden met betrekking tot payroll, facilitair en Personeel en Organisatie worden op basis van FTE toegerekend. De toedeling van de wervingskosten is gebaseerd op de verhouding van de daadwerkelijk geschreven uren fondsenwerving ten opzichte van het totaal aantal geschreven uren voor het realiseren van de doelstellingen. Hantering van de sleutel leidt tot de volgende bedragen en percentages:

	werkelijk 2022	begroot 2022	werkelijk 2021
Kosten Beheer en Administratie	402.661	356.000	337.743
Som der lasten	8.984.647	7.530.000	7.689.976
	4,5%	4,7%	4,4%

De kosten van Beheer en Administratie, uitgedrukt in een percentage van de som der lasten, is in lijn met de begroting en de bestedingen in 2021.

Voor het percentage van kosten Beheer en Administratie ten opzichte van de som der lasten wordt met de verdeelsleutel gestreefd om onder de 8% te blijven.

1.6.10 Saldo voor financiële baten en lasten

Het resultaat uit beleggingen kan als volgt worden gespecificeerd:

	werkelijk 2022	begroot 2022	werkelijk 2021
Dividend/ uitkering kapitaalvermindering Meewind	8.861	-	13.503
Rente	32.755-	-	16.390-
Totaal	23.894-	-	2.887-
Dividendbelasting (-/-)	1.329	-	2.025
Resultaat	25.223-	-	4.912-

De negatieve rente wordt veroorzaakt door lage rente standen en bankkosten.

1.6.11 Directie en Raad van Toezicht

Directie:

De Raad van Toezicht heeft het bezoldigingsbeleid, de hoogte van de directiebeloning en de hoogte van andere bezoldigingscomponenten vastgesteld. Periodiek wordt dit geactualiseerd, in 2017 is dat ook gebeurd. Bij deze vaststelling heeft de Raad van Toezicht de Regeling Beloning Directeuren van Goededoelenorganisaties van GDN gevolgd. De regeling geeft aan de hand van zwaartecriteria een maximumnorm voor het jaarinkomen. Bij Natuur & Milieu leidde dit tot een zogenaamde BSD-score tussen 411 en 450 punten waarbij in 2022 een maximaal jaarinkomen hoort van € 130.699 bij een full-time dienstverband conform schaal H. De beloningen bleven binnen de geldende maxima. De belaste vergoedingen/bijtellings, de werkgeversbijdrage pensioen en de overige beloningen op termijn stonden bovendien in een redelijke verhouding tot het jaarinkomen.

De voor de toetsing relevante bedragen over 2020 zijn vermeld in de tabel hieronder.

Overzicht bezoldiging directie	2022	2021
Naam	M. Demmers	M. Demmers
Functie	directeur	directeur
Dienstverband		
Aard (looptijd)	onbepaald	onbepaald
Uren (per week)	40	40
Part-time %	100%	100%
Periode	1/1-31/12	1/1-31/12
Bezoldiging (Eur)		
Jaarinkomen		
Bruto salaris	117.703	115.395
Vakantiegeld	9.383	9.196
Vaste eindejaarsuitkering	-	-
<i>GDN normjaarinkomen</i>	127.086	124.591
Pensioenlasten (wg deel)	18.535	18.098
Belaste vergoedingen	451	522
Overige beloningen	-	-
Totaal	146.072	143.211

Raad van Toezicht

Sinds boekjaar 2007 is Natuur & Milieu overgegaan naar een Raad van Toezicht model, waarbij de directeur tevens bestuurder is. De leden (7) van de Raad van Toezicht van de stichting ontvangen geen bezoldiging en aan hen is in dit boekjaar geen lening, voorschot of garantie verstrekt.

1.7 Specificatie en verdeling kosten naar bestemming

Bestemming	Doelstelling			Wervingskosten	Beheer en administratie	Totaal 2022	Begroting 2022	Totaal 2021
	Campagnes	Programma's	Overige *					
Gemiddeld aantal medewerkers (FTE)	13,51	21,81	3,26	2,17	2,64	43,40	43,85	42,59
Salariskosten	1.146.152	1.850.638	276.430	183.920	224.283	3.681.423	3.743.707	3.503.584
Overige personele kosten	54.598	355.176	50.307	5.977	62.078	528.136	574.250	499.809
Huisvestingskosten	96.332	155.542	23.233	15.458	18.851	309.416	294.000	254.062
Bureaunkosten	13.491	21.783	3.254	2.165	2.640	43.333	71.000	64.099
Organisatiekosten	54.228	87.559	13.079	8.702	10.612	174.180	168.000	89.915
Algemene kosten	52.419	84.638	12.642	8.412	76.134	234.245	421.000	211.939
Afschrijvingen	41.207	66.534	9.938	6.612	8.063	132.354	172.000	142.349
Totaal kosten organisatie	1.458.427	2.621.870	388.883	231.246	402.661	5.103.087	5.443.957	4.765.757
Materiële projectkosten	1.917.159	1.665.278	200.031	99.092	-	3.881.560	2.086.000	2.924.219
Totaal	3.375.586	4.287.148	588.914	330.338	402.661	8.984.647	7.529.957	7.689.976
Bestedingspercentage uitgedrukt t.o.v. de som van de baten volgens Staat van baten en lasten	35,7%	45,4%	6,2%	3,5%	4,3%	95,1%	79,7%	97,2%
Lasten t.o.v. de som van de lasten volgens Staat van baten en lasten	37,6%	47,7%	6,6%	3,7%	4,5%	100,0%	100,0%	100,0%

* De activiteiten onder de doelstelling "overige" betreffen onder andere:

- Activiteiten met betrekking tot samenwerkingsverbanden met andere partijen;
- Overige strategische activiteiten.

1.8 Toelichting verdeling kosten naar bestemming

Algemeen

In de kosten Beheer en Administratie zijn de kosten voor de ondersteunende processen opgenomen. Deze kosten hebben geen rechtstreeks verband met de projecten van Natuur & Milieu. Kosten van administratieve ondersteuning, voor zover deze direct toerekenbaar zijn aan de projecten, zijn wel opgenomen als kosten ten laste van de doelstelling.

Op de begrotingsposten

Salariskosten:

De salariskosten vielen €62k lager uit dan begroot doordat er minder fte in dienst waren dan begroot.

Overige personele kosten:

De overige personeelskosten zijn €46k lager dan begroot, onder andere doordat er minder uitgegeven is aan opleidingskosten t.o.v. de begroting.

Huisvestingskosten:

De huisvestingskosten zijn in lijn met de begroting.

Bureaukosten:

De besparing van €27k op de bureaukosten is het resultaat van meer thuiswerken vanwege Corona.

Organisatiekosten:

De organisatiekosten zijn in lijn met de begroting.

Algemene kosten:

De Algemene kosten vallen €186k lager uit dan begroot onder andere door lagere ict-kosten en doordat de begrote onvoorziene ruimte niet is aangesproken.

Afschrijvingen:

De afschrijvingen zijn lager dan begroot doordat meubilair volledig afgeschreven is (en nog niet vervangen hoeft te worden) en doordat er (nog) geen extra investeringen in ICT zijn gedaan.

Materiële projectkosten:

De materiële opbrengsten zijn gelijk aan de materiële uitgaven en sterk afhankelijk van de omvang van de gecontracteerde campagnes. De materiële bestedingen bij het De Rijke Noordzee project waren lager dan begroot, daarnaast zijn er voor onder andere de campagne "Zet je CV op 50" en de watermonsters campagne meer materiële kosten gemaakt dan begroot. De materiële kosten bedragen in totaal €3,9m. Deze materiële kosten zijn extern gefinancierd en zijn resultaat neutraal. De inkind bijdragen over 2022 bedragen €286k. Inkind bijdragen worden niet begroot.

2. OVERIGE TOELICHTINGEN

2.1 Vaststelling en goedkeuring

Na goedkeuring door de Raad van Toezicht op 23 mei 2023 is deze jaarrekening vastgesteld door de directeur/ bestuurder van de stichting.

2.2 Voorstel resultaatbestemming

De directie stelt de resultaatbestemming vast overeenkomstig de resultaatverdeling zoals opgenomen in de staat van baten en lasten.

3. BEGROTING 2023

Baten:	Begroting 2023	Realisatie 2022	Begroting 2022
- Baten van particulieren	587.000	702.285	457.000
- Baten van bedrijven	574.000	1.295.404	713.000
- Baten van loterijorganisaties	3.294.000 (1)	3.090.759	3.566.000
- Baten (van subsidies) van overheden	1.053.000	2.144.130	612.000
- Baten van andere organisaties zonder winststreven	2.800.000	2.078.742	2.009.000
Som van de geworven baten	8.308.000	9.311.320	7.357.000
- Baten als tegenprestatie producten en/of diensten	140.000	137.555	83.000
Som der baten	8.448.000	9.448.875	7.440.000
Lasten:			
Besteed aan doelstellingen			
- Campagnes	1.992.000	3.375.586	1.316.000
- Programma's (Voedsel, Energie en Mobiliteit)	5.057.000 (1)	4.287.148	4.938.000
- Overige	652.000 (2)	588.914	621.000
	7.701.000	8.251.648	6.875.000
Wervingskosten	405.000	330.338	299.000
Beheer en administratie	342.000	402.661	356.000
Som der lasten	8.448.000	8.984.647	7.530.000
Saldo voor financiële baten en lasten	-	464.228	-90.000
- Saldo financiële baten en lasten	-	-25.223	-
Saldo van baten en lasten	-	439.005	90.000-

Overschot/tekort is toegevoegd/onttrokken aan:

- Continuïteitsreserve	175.098
- Bestemmingsreserves	
<i>Dotatie Bestemmingsreserve projecten</i>	232.029
- Herwaarderingsreserve	
<i>Dotatie reserve waardeverschillen beleggingen</i>	5.376
- Bestemmingsfondsen	
<i>Onttrekking Donateursbaten Zeekracht</i>	3.499-

(1) Droomfonds De Rijke Noordzee is begroot bij de baten uit loterijorganisaties en besteed aan de doelstellingen Programma's voor € 1,49 miljoen.

(2) De activiteiten onder de doelstelling "overige" betreffen onder andere:

- Activiteiten met betrekking tot samenwerkingsverbanden met andere partijen;
- Overige strategische activiteiten.

De jaarrekening 2023 is opgemaakt op 23 mei 2023.

P.C. Molengraaf, voorzitter

P.W. Mol, voorzitter auditcommissie

K.V.B Cramer, lid

J. Donner, lid

M.A. Hajer, lid

M.L.A. Visser, lid

Marjolein Demmers, directeur-bestuurder

CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Aan: de Raad van Toezicht van Stichting Natuur en Milieu

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2022

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2022 van Stichting Natuur en Milieu te Utrecht gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Natuur en Milieu op 31 december 2022 en van het resultaat over 2022 in overeenstemming met Richtlijn voor de jaarverslaggeving 650 'Fondsenwervende organisaties'.

De jaarrekening bestaat uit:

1. de balans per 31 december 2022;
2. de staat van baten en lasten over 2022; en
3. de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Natuur en Milieu zoals vereist in de Verordening inzake de Onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening Gedrags- en Beroepsregels Accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Het jaarverslag omvat andere informatie, naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Richtlijn voor de jaarverslaggeving 650 'Fondsenwervende organisaties' is vereist voor het bestuursverslag en de overige gegevens.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Richtlijn voor de jaarverslaggeving 650 'Fondsenwervende organisaties'.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de Raad van Toezicht voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Richtlijn voor de jaarverslaggeving 650 'Fondsenwervende organisaties'. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de activiteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De Raad van Toezicht is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de stichting.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken. Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fouten of fraude en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen.

Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de organisatie;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de organisatie haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een organisatie haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen;
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met de Raad van Toezicht onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Sliedrecht, 24 mei 2023.

WITh Accountants B.V.

A.M. Tromp MSc RA

NATUUR & MILIEU

Colofon

Natuur & Milieu
Utrecht, mei 2023

Vormgeving

O Merel

Contact

E-mail: info@natuurenmilieu.nl
Telefoon: +31 (0)30 233 13 28

📷 [@natuurenmilieu](https://www.instagram.com/natuurenmilieu)

🐦 [@natuurenmilieu](https://twitter.com/natuurenmilieu)

📘 [Facebook.com/natuurenmilieu](https://www.facebook.com/natuurenmilieu)

🌐 [Linked.in/natuurenmilieu](https://www.linkedin.com/company/natuurenmilieu)

📺 [YouTube.com/natuurenmilieu](https://www.youtube.com/natuurenmilieu)

